

2008

ulaznica

KULTURA
UMETNOST
DRUŠTVENA PITANJA

BROJ 213

KNJIŽEVNI KONKURS ULAZHNICA 2008

ulaznica

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. XLI, decembar 2008.
broj 213

ZA IZDAVAČA
Dragana Sabovljević

REDAKCIJA
Vladimir Arsenić (glavni urednik)
Dragana Sabovljević (odgovorni urednik)
Mića Vujičić, Goran Lazičić,
i Vladimir Tot (tehnički urednik)

KOREKTURA
Vladimir Arsenić

ULAZHNICA

2008

ulaznica

KONKURS

KNJIŽEVNI

IZDAVAČ
Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”
Zrenjanin

ULAZNICA

ULAZNICA

Obrazloženje žirija, 5

POEZIJA

Vladimir Ilijevski: *Kauzalnost*, 9

Dragana Mladenović: *Retta*, 13

Dijana Mujić: *Vještica*, 19

Adnan Šetica: *Majstor za smrt*, 23

PROZA

Slavo Stojković: *Dositej u Kotoru*, 27

Lana Bastašić: *Druga crta*, 39

Nada Dušanić: *Pad*, 45

Griška Dragin: *Alvaluk*, 58

Predrag Stanković: *Sve je to u glavi*, 64

ESEJ

Nikola Živanović: *Granice tumačenja Kafkinog „Procesa“*, 79

Sonja Veselinović: *Stilsko-retorički postupci u poemi „Pacolovac“*

Marine Cvetajeve, 89

Nataša Tučev: *„Putokazi“ Daga Hamaršelda*, 113

SAOPŠTENJE ŽIRIJA KNJIŽEVNOG KONKURSA „ULAZNICA 2008“

Žiri književnog konkursa časopisa *Ulaznica* u sastavu: Goran Lazičić, književni kritičar iz Zrenjanina, Vladimir Arsenić, književni kritičar iz Zrenjanina i Saša Stojanović, književnik iz Leskovca, predsednik žirija, sa zadovoljstvom je konstatovao da se na javni poziv i ove godine odazvao zavidan broj autora koji su poslali preko 2600 radova u ukupnom zbiru. U obilju ponuđenih tekstova najviše je bilo proznih, nešto manje poetskih i srazmerno manje esejističkih. Treba još istaći da je proširivanje konkursa na teritoriju ex-Jugoslavije doprinelo tome da se nagrađeni i pohvaljeni radovi istaknu u jačoj konkurenciji.

Jednoglasnom odlukom žiri je odlučio da nagradi i pohvali sledeće autore i radove:

POEZIJA

Prva nagrada: Vladimir Ilijevski, Skoplje – *Kauzalnost*

Druga nagrada: Dragana Mladenović, Pančevo – *Retta*

Treća nagrada: Dijana Mujić, Doboј – *Plavi prsten*

Pohvaljen rad:

Adnan Šetica, Mostar – *Majstor za smrt*

PROZA

Prva nagrada: Slavo Stojanović, Beograd – *Dositej u Kotoru*

Druga nagrada: Lana Bastašić, Banja Luka – *Druga crta*

Treća nagrada: Nada Dušanić, Sombor – *Pad*

Pohvaljeni radovi:

Griška Dragin, Subotica – *Alvaluk*

Predrag Stanković, Leskovac – *Sve je to u glavi*

ESEJ

Prva nagrada: Nikola Živanović, Kragujevac – *Granice tumačenja Kafkinog „Procesa“*

Druga nagrada: Sonja Veselinović, Novi Sad – *Stilsko-retorički postupci u poemi „Pacolovac“ Marine Cvetajeve*

Treća nagrada: Nataša Tučev, Beograd – *Putokazi Daga Hameršfelda*

Nagrađeni i pohvaljeni radovi odražavaju raznovrsnost pristiglih tekstova i mnoge od tendencija koje se mogu uočiti među autorima na književnoj sceni koja obuhvata teritoriju bivše Jugoslavije. Tematski raznoliki, a opet oslikavajući atmosferu koja vlada u kulturi i na književnoj sceni ovi tekstovi su se iz mnoštva izdvojili ukupnim utiskom, te zrelošću i kompleksnošću koja pleni.

U svom radu žiri nije vrednovao poetički pristup, tematsko opredeljenje ili viđenje sveta predstavljeno u delu, već se rukovodio samo kvalitetom književnog izraza koja je u njima bila nesumnjiva.

POEZIJA

Prva nagrada

Vladimir Ilijevski, Skoplje

КАУЗАЛНОСТ

Кога ја наполни чашата до врв
забележа дека шишето е празно.
Кога му го препозна погледот
во кој се криеше нова нарачка
цицлестата келнерка знаеше
дека таквата каузална поврзаност
пomeѓу чашата и шишето
неизбежно ќе се одрази
врз нејзиното продолжено работно време
и оваа ноќ.

Навистина
сите во таа меана
длабоко во себе го почитуваа светот
кој почиваше на принципот
на причинско-последичната
поставеност на нештата.

СМРТТА НА ГЛАДИЈАТОРОТ

Песокта е натопена
со врелата крв негова,
душата негова
е сигурно во лимбот,
следниот гладијатор
нервозно го стега штитот,
публиката нестрпливо цагори
и одвратно смрди на пот,
а денот е сончев и топол,
два памучни облака
го китат синилото,
а и убаво
некаде далеку
мирисаат багремите.

ЈАС МУ ВЕРУВАМ НА СВЕТОТ

Јас му верувам на светот.

Им верувам на весниците и на врапците
и кога носат вести на кои тешко се верува.

Понекогаш им верувам и на метеоролозите
и на реумата и на главоболката им верувам

Се палам на митинзите и им верувам на

говорниците

им верувам на полицајците, судиите и

докторите.

На жена ми секогаш ѝ верувам.

Во пријателите никогаш не се сомневам,

едноставно им верувам.

Верувам на заговорниците на светската

револуција

и на поборниците на глобализацијата.

Верувам на продавачката дека буреком е тазе.

Верувам на прирачниците за здрава исхрана.

Читам книги за патот на душевно

самоспознание

и се разбира, верувам дека авторот патот веќе

го изодел,

само не можам да сфатам зошто понекогаш

сакам да сум сам во полумрачната соба,

подалеку од секого

подалеку од сè.

СПОРЕДБА

Ако Хера љубомори
и напакостува
јас љубоморам
и си напакостувам.

Сега знам
зошто не сум рамен
на Боговите.

Druga nagrada

Dragana Mladenović, Pančevo

RETTA

moj drug
sveta jovanović retta
umeo je da preseče ženu
na pola ko krišku sira krušku
kilo hleba svojim sam očima
video kako se sa stola
sliva a sekao je tako polako
toliko lepe obnažene moj
drug sveta jovanović retta
imao je ručna kolica
sanduk na četiri točka i britvu
od pokojnog oca kojom je
ko gnjile voćke
paradajz zrele dinje sekao
žene na pola
i verujte
samo je jedna
melanija popov iz čente
ostala u sanduku
gola

ustani melanija
kćeri
ustani melanija
izađi

LAZAR

kad padaju
zavučem se i vikam

aaa

*

sinko lelele

nema i

nema niko

lazare pauci će te

izajdi majkino

*

po zanimanju sam učitelj

nezaposlen

rođen sam

oženjen rezveden

siroma sa majkom

od penzije do penzije

vezujemo kraj

*

kad gledaju

u jastuk se i vikam

aaa

*

kakvo će napraviš

ludo majkino

kuku lazo

*

ja sam čovek bez zaposlenja

bez prihoda

radio sam pola godine

dole sa anđelijom sam

stupio u brak

*

kad mi dođe
u orman se i vikam
vikam

*

*lazare izadji sinko
nema i
nema niko*

*

teško je naći posao
stalno zaposlenje i stan
a mene su još i progonili
i privodili i hapsili i sudili
i sve su protiv mene radili
zlotvori i anđelija i svi

*

kada me uhvati
ugao sam i vikam
aaa

*

*lazo jedinče majkino
kakvo praviš
u grob će me
sine lazare*

*

ja sam i pesnik
objavio sam nekoliko pesama
pisao sam desanki
da mi pomogne
meni su svi ljudi braća
i volim ih kao da su bližnji
ja sam humanista
i dobar sam

*

kad padaju
sakrijem se i vikam
vikam

*

*sinko lelele
nema gi
nema niko
lazare mrak će te tam
izajdi si lazare*

*

rekli su joj
kada mi „dode“ lekara da pozove
da me voze
posle je plakala
strašno patila i molila
čak se i razbolela jedva
da je ostala živa

*

jedinče majkino

*

često idem kod doktora
on kaže da me ne progone
da sve to radim sam
ali on je režimski čovek
on me zloupotrebljava
on govori sssr on spominje
ciu i sad
on je čak gori od svih nas

*

kada me prate
zažmurim i cvilim
cvilim

kao pas

*

sine lazare

HIST KOKO

naš rob
hist koko
bio je prava svinja
smrdelo mu je iz usta
govorio je gluposti
koko neće jede koko voli radi
koko tužan neće ubije više koko malu ženu
znali smo da laže
kada je pred svima pojeo mlako srce
živog konja znali smo da nam je
uprkos katancima i stražarima
odzvonilo
iz sobe device mauricije
najpre su se začuli roptanje i krik

RASLABLJENI

za vreme vežbe
jahač neka drži telo i noge
ruke podjednako
smelo i istovetno
živome konju
da-da
a onda neka glumi divljač
u šumi i konja
i pušku i lovca
(bisage pune konfeta,
pa to je tristan cara)
dok dahće
neka i puca
i srce
i kuca
adrenalin
uh kako
zvone gumena zvona
zvone gumena zvona

a sad se vratimo raslabljenom

Treća nagrada

Dijana Mujović, Doboj

VJEŠTICA SAM!

Kad su me stvarali
mora da su na svjetlosti punog Mjeseca
u kolu igrale mlade vještice.

Vještica sam!
Koja danju sakuplja pauke, zmijsku kožu,
mrave, gliste, crve, slijepe miševе...
I sortiram ih u stare, zamazane galone.
Navečer mi raste nos i pečem poljskog miša
i posipam ga radinim nogama.

Čula sam da su me vidjeli kako letim noću.
Budale! Ne znaju da nemam certifikat za letenje.
Imam tek 226 godina. Letjeću za 224!

Za kaznu, svima ću se ušuljati u dvorište
i ukrasti im mačke, pse, papige, hrčke, kokoške,
poneko usamljeno dijete...
Neću ih ubijati. Sigurno!

Sa mnom će im biti puno bolje.

REVIZIJA

Nije sve grozničavo kao što misliš.
Bojiš se velikih usta čiji glas
opominje i
stvara nepotrebnu nervozu.

Demetro moja,
izgleda da su nas stvarale homogene sile
bogova sa Olimpa.
Nas dvije prevazilazimo ovaj svijet
okoštalog simbola.
I nemoj da ti to stvara tjeskobu.

Dekorišimo slike izopćenim detaljima.
Ili još bolje
slikajmo jedna drugu ili retuširajmo postojeće.

Konfigurirat ćemo izopćenike
dok pijemo čaj od mente.

A ti se napokon smiji, smiji, smiji...

NEUROTICI

Naizgled lijepi i dotjerani,
mada loše držanje ostavlja dojam fizičkog nedostatka.
Kao pijavice lijepe se bez poziva.

Jednog dana se probudiš i skineš pidžamu
i u zrcalu sa vriskom dočekaš odraz pijavice
na površini svoje materijalizirane duše.

Vrištiš, vrištiš, vrištiš...
I na koncu
sam postaneš pijavica.

EPILOG

Ništa nisam naučila od najbližeg presedana.

Ondje gdje je jednom neko od njih postavio zastavu
na kutu je napisao epilog.

I njega sam izignorisala.

I zaboravila riječi dok ih je snažni vjetar podržavao
svojim nevidljivim rukama.

O odustajanju ne mislim.

Javi se nekoliko puta u toku dana
latentno, kao ona nevidljiva ruka.

Prstom pokazuje smjerove

Koji su ostali IZA

O odustajanju ne mislim.

“Okreni se!

Tamo su iza tebe.

Tvoje *paradigme*.

Mnogo ih je!”

I svaki puta dosjetljivo nađem
izgovore u moru nedosljednosti.

Ne okrećem se.

Imobilizam vratnih mišića je vjerovatno kriv za sve.

Pohvaljen rad

Adnan Šetica, Mostar

MAJSTOR ZA SMRT

Kiša je padala kao iz kabla
i mnogo puta do tada jest, ništa novo,
šuteći sam osjećao vrijeme, dok
je pravilno zagrtao zemlju.
Majstor Za Smrt,
hodža ga požuri
blato, mokro, ne misli prestajat
danas ko u inat može li to malo brže!?
da uradimo kako Bog zapovijeda hodža.
Čovjek možda ima dva života je li tako?
Jest!
Vidiš,
ali jednom se umire.

BESPLATNI MALI OGLAS DO DESET RIJEČI

Na ovom kušnom danu
kišobranom
bih platio
za sjenu, bilo čiju.

PROZA

Prva nagrada

Slavo Stojković, Beograd

DOSITEJ U KOTORU

Stari književnik sedi ispod raširenog suncobrana od crveno-belog platna u bašti malog hotela “Bova” na Trgu od oružja u Kotoru. Ugodnost bi trebalo da mu uveća četvrtasti crveni jastuk položen između donjeg dela leđa i sedišta naslonjače od pruća. Ostali suncobrani su spuštteni, a krajevi platna uvezani kaišima za limene šipke sa okruglom betonskom osnovom. Nema ni sunca ni kiše, ali još ima sat-dva dana da sunce iskoristi priliku i prospe zrake pre nego zađe za brdo Vrmac iznad Prčnja. Kiša ne bira vreme, može svakog časa opet da počne da pada. Prvi dani oktobra su takvi: sunce nastoji da produži leto, pljuskovi i kiše opominju da je jesen stigla, a vreme između sunca i kiše jednako je onom sadašnjem, ispod suncobrana, više mlako nego toplo, ponekad hladnjikavo, ali bez osvežavajućih dodira letnjeg maestrala.

Ovaj dan je odvratn kao mokre ženske gaće, pomislio je i odmah zaboravio jer mu se poređenje učinilo grubo. Ali ideja je dobra, treba tu negde ubaciti apstraktni pojam, na primer, dan je oblačan i vlažan poput prvog utorka posle Miholjskog leta. Odlučio je da još jednom, pa i dva-tri i više puta razmisli pre nego što misao stavi na hartiju.

Na okruglom baštenskom stolu prekrivenim crvenobelim stolnjakom – ovde je sve u znaku Zvezdinog dresa, pomislio je – stoje dve duboke čaše od masivnog stakla. Jedna je ispijena do dna, slamka besmisleno stoji uspravno i malo nakrivljeno. Ta čaša pripada Violeti, književnikovoj supruzi, načas zaboravljenoj u toaletu hotelskog restorana. Druga je ispijena do pola, to je njegova čaša, ali on sad razmišlja o ukusu hladnog dima iz lule od morske pene koju pridržava tvrđim, iako omlitavelim, jastučićima kože sa vrhova prstiju.

Violeta prilazi sitnim koracima. Sandale bez remena za pete, s crvenim cvetom od plastike na beloј koži lupaju po pločniku. Tako u literaturi skakuću kože, pomislio je načas i

stegao zubima kamiš lule. Prska od podnevne kiše zaostala voda iz lokvica u udubinama kamenih površina kojima je popločan trg, Violeta podiže ruke i razdragano se kikoće dok joj se peševi haljine na raskopčavanje razmiču i otkrivaju butine s pihtijastim celulitom. Seda na baštensku stolicu od pletenog žućkasto obojenog i lakovanog pruća, pruža ruke prema praznoj čaši, vraća je kuckajući dnom o sto, uzima njegovu čašu i tankim usnama obavija slamku. Usne ja zaboravila u toaletu, ukoliko ih je uopšte ikad i imala, pomislio je u sebi i ta mu se rečenica odmah dopala. Rešio je da rečenicu zadrži u pamćenju i prvom prilikom zapiše. Violeta preglasno srče, dok joj veštačke trepavice hvataju ritam uključenog brisača na šoferšajbni. Očne kapke i procep usta obojila je u violet–ljubičasto i sitni beleg iste boje ucrtala je na jagodicu ispod levog oka i na boru ispod desne nosnice.

– Ne smemo dozvoliti da nam ovaj dan prođe bez priče, makar samo naznaka za priču – kaže Violeta.

Po Trgu od oružja niko ne korača. Nema ljudi, nema priče.

– Ovde je nekoliko meseci proveo Dositej Obradović – kaže stari književnik. – Doplovio je iz Dalmacije nadajući se da će u Kotoru pronaći lađu za Svetu Goru. Bilo je doba godine slično ovom, jesen 1763. godine, lađu za Svetu Goru nije našao, ali se razboleo od groznice. Srećom, naišao je iguman manastira Sveta Petka iz Maina i odveo ga sa sobom.

– Ima li tu priče?

– Te zime, sve do proleća, mnogi su se u Boki razboleli od groznice. U *Životu i priključenijima* Dositej ne opisuje sa više pojedinosti pravu prirodu te bolesti. Skoro pola stoleća kasnije, budvanski kanonik i letopisac Antun Kojović, u svom dnevniku pod datumom 5. oktobar 1809. žali se na iste tegobe i plaši se da neće preživeti, znači da je bolest bila teška. Mnogi su tada bili vezani za postelju u groznici koja se ponavaljala, tako nekako zapisao je Kojović.

– Pisao si o Dositeju?

– U to doba, upravo u zimu 1763–64. ovde je vladala tolika oskudica, da su ljudi po okolnim selima umirali od gladi, – nastavio je da se podseća ne obazirući se na Violetine reči. – Dositej celu

zimu boravi u gostima kod crnogorskih vladika Sava i Vasilija, bili su braća od strica a toliko različiti, nalazimo ga čas u Mainama čas u Stanjevićima, žali se na tresavicu, tako zove groznicu u pismu iz Šklova 1788. svom prijatelju Haralampiju Mamuli u Trst. Dositej u manastiru Svete Petke prebira po starim knjigama i papirima, nalazi i čita ruske časopise, uči pismenosti buduće popove i uživa u dobrom jelu i piću. Vladika Sava, u to vreme, imao je 73 godine i umeo je da razlikuje dobro od lošeg vina. Imao je vinograde i maslinjake, čak i lađu koja mu je uzapćena zbog gusarenja. Tražio je pomoć u žitu od kotorskih poglavara, ali to mu nije smetalo da u isto vreme budzašto kupuje zemlju od seljaka izludelih od gladi.

– Neće ovde biti lepo primljeno ako to napišeš, naši kotorski prijatelji poštuju crnogorske vladike.

– Nisam siguran da je vladika Sava ikad kročio na brod osim kad je 1742. plovio do Trsta na putu za Rusiju. Iako je doneo u manastir ogromno bogatstvo, nikada o Rusiji nije izustio ni jednu lepu reč. Svoj brod iznajmio je nekom Peraziću, a ovaj se uzgred bavio gusarenjem.

– Čini mi se da nazirem priču, – rekla je Violeta i veštačke trepavice nekoliko časaka zadržala na ispupčenim jagodicama sa ljubičastom tačkom. – Prepusti mi temu o Dositeju – dodala je, pružila ruke preko stola i spustila ih na njegove nadlanice s kožom poprskanom pegama, belom i glatkom bez ijedne dlačice.

Ispila je onu tekućinu iz njegove čaše i odložila slamku.

– U manastirima primorskim očigledno se jednako dobro živelo kao u fruškogorskim. Stari vladika Sava uživao je da dobro jede i pije i piše pisma na sve strane. Diktirao je pisma svom poverljivom đakonu pošto se nikad nije potrudio da nauči latinicu. Mogla se u tim pismima naći i poneka trunka literarne vrednosti. Savin saradnik i budući vladika Vasilije, dvadesetak godina mlađi i uvek spreman na šalu, iskoristio je priliku da Dositeja, na Vaskrs 1764, za uspomenu na boravak u manastiru, nagradi sveštениčkim činom. Što vam drago, rekao mu Dositej, meni je svejedno ta sad ta posle. Nema u mletačkim izvorima traga o unapređenju Dositejevom u čin sveštenika. Zna se da je 1782. u Haleu skinuo mantiju i upisao se na univerzitet. Dositej

je pisao o lukavom običaju vladike Vasilija “koji bi vsegda radio među druge zametnuti kavgu samo da se ima čemu smejati”. Često je Vasilije povraćao krv, neki su u tome nalazili bolest čira na želucu, a neki bogme i posledice neuspelog pokušaja trovanja od strane Mlečana.

Osetio je labavljenje mišića na dnu trbuha.

– Onaj toalet je čist?

– Kao u Evropi... Mogu li da radim na temi Dositeja?

– Naravno – rekao je ustajući.

Do toaleta je stigao sitnim i brzim koracima. Svukao je pantalone i gaće i seo na frotirskom tkaninom obloženo sedalo na šolji. Iscedio je bešiku do poslednje kapi, obrisao smežurani ud paperjasto mekom hartijom italijanske proizvodnje nadom daneće ostaviti žute tragove na gaćama i pantalonama. Ustao je, pritisnuo polugu za ispiranje šolje, navukao gaće i bele lanene pantalone. U takvim pantalonama nije se osećao mlađe ali je prilagođavanjem odeće godišnjim dobima dobijao samopouzdanje. Oprao je ruke, obrisao ih istom onom italijanskom hartijom i rešio da se u ogledalu suoči sa svojim likom. Ispeo se na prste i tu mu je po ko zna koji put uzdrmalo lično dostojanstvo. Ogledalo je bilo postavljeno visoko kao za košarkaše. Jedva je stigao da četkicom iz unutrašnjeg džepa platnene jakne dovede u savršeniji red obrve i brkove pre nego što su ga mišići listova, naglo i neumereno opterećeni, žestoko zboleli, pa se što je brže mogao spustio na pete. Nervi i mišići na nogama nekako su odoleli grču, ali su se sporo vraćali u poželjnu ravnotežu. Ovako se osećaju sportisti posle napornih treninga lišenih lepote uživanja, pokušao je da nađe obrazloženje. Mora da je posle utakmica drukčije, u igri se čovek raduje ili pati, u pitanju je duševni, a ne samo fizički problem. Poželeo je da se još jednom ispne na prste, ali nije hteo da rizikuje. Nosio je prigodne cipele od meke izbeljene jelenske kože s elastičnim đonom i višom, ali ne previsokom, čvrstom potpeticom. Bio je odeven i obuven u skladu s ugledom, godinama i godišnjim dobom, dakle nije bilo razloga za brigu, osim obaveze da ne propusti nijednu pravu priliku za stvaralački rad.

Izvadio je beležnicu i pisaljku iz istog džepa u kom je pohranjivao četkicu za brkove i obrve, i hemijsku olovku ne dužu

od ispruženog kažiprsta, uvezanu srebrnastim lančićem za spiralni valjak koji je pridržavao hartiju na kvadrate i korice od mekog tamnozelenog kartona. Iz spoljnog džepa jakne s patentnim zatvaračem, izvadio je futrolu s uskim četvrtastim naočarima bez okvira i vratio futrolu na mesto, sričući onu rečenicu o Violetinim usnama. Držao je notes na dlanu leve ruke i drhtavo ispisivao reči o usnama zaboravljenim u toaletu ili ko zna gde. Da li da joj kaže da Kotor i London, u kojem je Dositej ugodno boravio učeći engleski jezik, osim mora povezuju i kiše? Čuvajući se opštih mesta, stari književnik razmišljao je o tome kako bi u Dobroti, kao u Vimbldonu, valjalo razmisliti o osnivanju teniskog turnira. Ali šta ako joj padne na pamet da odu u Herceg Novi i na lepo uređenim terenima kod Milašinovića mosta odigraju bar jedan set? Reći će joj samo da je Dositej više voleo London nego Kotor, a o ostalom neka sama razmisli. Ono o Vimbldonu i Dobroti zadržaće za sebe. Upisao je u blokčić: Vimbldon i Dobrota, razmisliti o tenisu i igračima u dugačkim gaćama.

Ako baš želi da mi uzme temu o Dositeju, neka je, mislio je dok je išao prema svom mestu pod suncobranom, sa Violetom i praznim čašama sa slamkama. U Kotoru i celoj Boki, svaki kamen na pločniku krije svoju priču, treba samo pomeriti kamen i razmileće se, poput škorpija i svakojakih insekata, priče s tajanstvenim, još neotkrivenim smislom.

– Pogledaj – ustala je i potrčala mu u susret Violeta. – Pogledaj – ponovila je i uperila kažiprst prema uskoj ulici što se spuštala od Katedrale svetog Tripuna do Trga od oružja.

Bosonog, u šarenim gaćama, sa ubrusom oko vrata, pločnikom je koračao stariji, debeli čovek s uzdignutim rukama prema nebu i oblacima koji su se razilazili.

– Ovo je možda poslednja zraka sunca ove godine – izgovarao je reči bez onog osobitog kotorskog naglaska, s kratkim, gotovo po pravilu pogrešno naglašenim samoglasnicima.

Odlazio je prema rivi. Spustio je ruke pridržavajući krajeve ubrusa i pokretao ih masirajući vratne žile.

– Da je nastavio da govori, sigurna sam da bi grešio i u padežima – rekla je Violeta. – Ponuda o Dositeju i dalje važi? – upitala je vragolasto i jednako besmisleno.

Stari književnik je u tom čoveku u gaćama video, u stvari, Stjepana Bubića, jednog od prvih ljudi Budve s kraja XVIII i početka XIX veka, čoveka iz porodice koja je Crnogorce one gladne Dositejeve zime u Mainama sprečila da se mletačkim lađama prevezu u Italiju. Kad je francuski general Marmon, u leto 1807. došao da preuzme Budvu nakon godinu i po dana duge ruske vlasti, Stjepan Bubić ga je dočekaao na konju u kićenoj uniformi mletačkog pukovnika, iako je Mletačku Republiku Napoleon zauvek uništio još pre deset godina. Kanonik Kojović u dnevniku zapisuje da je Marmon, u pratnji generala Loristona i visokih vojnih dostojanstvenika, praćen uvek radoznanom gomilom, jahao na konju kad ga je, takođe na konju, dočekaao Bubić. Francuz je bio zaprepašćen karnevalskim likom nekadašnjeg pukovnika i naredio mu da odmah siđe s konja. Na toj zapovedi nije se zaustavio i naložio je Bubiću da skine i uniformu. Očas je nekadašnji velikodostojnik Budve ostao samo u gaćama. Nije se usudio da pita za dopuštenje da se, makar tako razodeven i ponižen, vrati u sedlo svog istimarenog konja. U svoj grad Budvu se vratio vodeći konja za ular, kao konjušar, bosonog i u onim smešnim gaćama. Srećom, dešavalo se to 23. avgusta, dakle jednog od onih vrelih primorskih dana, kad današnji turisti, poput ovog koji je sišao na kotorsku rivu, ne moraju da strepe da će nazepsti.

– Da li je Dositej voleo žene – raspitivala se Violeta. – U jednoj televizijskoj drami nije teško uočiti da je u Trstu doživeo poznu ljubav. Nikako ne mogu da zamislim priču bez ljubavi.

Književnik je ostao uz Marmona i Bubića. Maršal nije krio mrzovolju. Treba ga shvatiti, jer umesto da se u Zadru provodi s božanstvenom ljubavnicom, suprugom tamošnjeg novopostavljenog francuskog namesnika, morao je da skida uniformesenilnim mletačkim oficirima i da pregovara s crnogorskim vladikom Petrom, poglavarom kraja koji je Napoleon želeo da spali i uništi. Odseo je u palati nedavno preminulog konta Antuna Zanovića, u prostranoj dnevnoj sobi ispod pravoslavne ikone sv. Nikole, slave koju su Zanovići, poput mnogih preobraćenika, zadržali i po prelasku u katoličanstvo. Ostale oficire razmestio je po boljim kućama, uz uslov domaćinima da obezbede pristojne krevete na spratu i očiste podrume zagađene konjskim izmetom.

U Budvi je bilo mnogo konja, ali nijedne štale. Francuzi su izbacili konje iz grada, a uz to propisali da ko god uhvati svinju na ulici može da je bez kazne zakolje i pojede.

Književnik je primećivao kako mu pažnja sa Dositeja polako i neosetno prelazi na Zanoviće. Najmlađi sin konta Antuna, Miroslav, uskoro će poslužiti kao prevodilac u razgovorima vladike crnogorskog i maršala francuskog. Otac Marmonovog domaćina, konte Antun je zbog varanja na kocki pre skoro pola stoleća zauvek proteran iz Venecije, stariji sinovi Primislav i Hanibal nestali su bez traga, a najslavniji Stjepan, svi odreda varalice, okončao je život u Amsterdamu. Možda bi braću Zanoviće patrijarhalna Budva namerno zaboravila, da ih Kazanova ne pominje u svojim memoarima.

Plaćaju račun i silaze na rivu. Nije bilo slanog mirisa mora ni očajničkih krikova galebova, to je s ostalim metaforama iščezlo krajem sezone. Violeta skakuće pored njega poput radoznale devojčice i izgovara reči koje on ne želi da čuje. Kad će već jednom da pokupi sve svoje godine na jednom mestu i prestane da ih zaboravlja po Somboru i Novom Sadu, Splitu i Vršcu, načas je nevoljno pomislio. Koliko li će danas da ima godina, pedeset ili pedeset i pet, možda trideset devet?

Četverac bez kormilara jednoličnim ritmom dugačkih vesala odmicao je prema Perastu. Raduju ga pokreti žive ljudske mase dok pokreće dugačku i usku ljusku plovila.

U svesti mu se javlja neobična slika iz Budve. Pre više od pola veka stari dalmatinski pesnik Vladimir Nazor krenuo je na putovanje od Splita do piramida, tako je naslovljen njegov putopis iz 1940. godine. Turistički brod se zaustavio u Budvi. Pesnik je, pridržavajući se konopa na spušenom drvenom mostu, sišao na rivu, načinio nekoliko koraka i zaustavio se u malom parku pred bronzanim spomenikom Stefanu Mitrovu Ljubiši. Svaka čast osrednjem pripovjedaču a dobrom stilisti, zapisao je Nazor, ali ja radije mislim na budvanskoga gusara, praznioca tuđih džepova, hohštaplera i probisvijeta koji se zvaše Konte Stefano Zanović. Nazor je imao priliku da pročita knjigu Mirka Brejera o Zanovićima, izašlu u Zagrebu 1928. godine. Zanovići su općinili i Mila Dora, Beograđanina, i dobrovoljnog izgnanika, koji je pola stoleća

posle Brejera, u Minhenu 1978, na nemačkom objavio roman o Zanovićima *Sva moja braća*. Ovaj roman je preveden na piščev maternji, srpski jezik tek 1995. godine. Napor se nekoliko godina po povratku iz Egipta, s Titom naprijed, pridružio partizanima i ušao u posleratne bukvarne i čitanke. Umro je ne dočekavši drugi roman o Zanovićima. U putopisu je, međutim, zapisao da bi i Stjepanu Zanoviću u rodnoj Budvi valjalo podići spomenik.

Osetio je na laktu snažan Violetin stisak.

– Dositej se iz Kotora ili Budve vratio u Dalmaciju u proleće 1764. godine – rekao je stari književnik.

– Pogledaj – gotovo panično je vriskala Violeta uperivši kažiprst u “bitvu”, stub od livenog železa za vezivanje brodova.

Na “bitvi” je ležao ubrus. Od “bitve” se, prema moru, spuštalo nekoliko izglacanih kamenih stepenika. U vreme oseke, ljudi su niz te stepenike silazili da bi se popeli na lađu. Donji stepenici i četvrtasta osnova bili su prekriveni morskom travuljinom.

– Onaj se sigurno utopio – jednako panično ponavljala je Violeta.

Četverac je odmicao i ostavljao penušavi trag na površini mora.

– Ovde ljudi vole da se šale – rekao je stari književnik.

– U vreme boravka Dositejevog, jedan polupismeni, možda i nepismeni iguman iz nekog od ovdašnjih manastira, rekao je da je njegov magarac pametniji od Dositeja. Naš prosvetitelj tu opasku nije primio kao uvredu, naprotiv, osmehnuo se i zabeležio je bez trunke zlobe. Eto, takav je bio tvoj Dositej, a sad me pusti da malo razmišljam o Zanovićima.

– Ti Zanovići su uvreda za sve nas.

– Najmlađi od četvoro braće, Miroslav, sahranjen je u Kotoru 1834. godine. Hoćeš li da posetimo njegov grob, to je blizu, nadomak hotela “Fjord”?

Violeta je sela na onaj ubrus i odmah ustala.

– Ako počne da pada kiša, potonuću u depresiju – rekla je pritiskajući dlanove na lice i one svoje tanke usne pretvorila u vodoravnu crtu.

To je već zapisano, zadovoljno je prošaptao u rever jakne stari književnik. Da li da joj ubaci u priču Dositejev boravak u

Šklovu 1788. godine kod generala Simeona Zorića, pošteno isplaćenog i odbačenog ljubavnika Katarine Velike? Dositej je bio toliko siromašan, da je imućnom generalu prodao dve svoje stare knjige. Kad za svoje basne nije našao izdavača u Šklovu, uljudno je zahvalio Zoriću i vratio se u Lajpcig. Deset godina pre Dositeja, u Šklovu su boravila braća Zanović, najstariji Primislav i četiri godine mlađi Hanibal, i tu su “spustili sidro” na nekoliko godina. Čak su, po nekim tragovima, tu sreli i izvesnog crnogorskog kaluđera. Da li je već tada Zorić osiromašio, budući da su Zanovići boravak u Šklovu iskoristili da 1783. štampaju lažni novac u apoenima od 100 rubalja? Taj Zorić, prema istraživanjima najmlađeg brata Miroslava, voleo je da se karta, ali to je, poput svih bogatih i umišljenih kockara, činio loše. Izgubio je silan novac, s osmehom velikana prosvetćenog 18. veka. Braća Zanović nisu imali sreće, kao ni Zorić na kartama, uhapsili su ih i deo svog grešnog života proveli su zatočeni u tvrđavi na finskom ostrvu Savon Luna.

– Da bi štampao srpske basne, tvoj Dositej morao je da proda svoje stare, vredne knjige, imaj to u vidu kad budeš pisala o njemu.

Poželeo je da krene prema hotelu “Fjord” i dalje, prema grobu Miroslava Zanovića, čiji je lik uzeo Milo Dor pišući roman *Sva moja braća*. Onaj četverac bez kormilara vraćao se od Perasta, onaj ubrus nepoznatog čoveka na železnom stubu za vezivanje nepostojećih brodova mogao je da svedoči i o davljenju nepoznatog turista, a mirna površina mora bila je nepokretna i glatka, kao u svaku jesen, kao na svakom moru. Ako je more jednako mirno i podmuklo u jesen i u proleće, onda je možda takvo bilo i onog 4. aprila 1786. kad je u Amsterdamu uhapšen najslavniji od braće Zanovića, Stjepan, mladić od 35 godina, pesnik, ljubavnik najlepših i najbogatijih žena svog vremena, kockar i prevarant, pisac koji je svoja prozna dela štampao kad je stigao i gde je stigao, na italijanskom ili francuskom jeziku, nikad na svom maternjem. Istoričari su zabeležili da je na maternjem, srpskom jeziku, napisao dva manje nego osrednja, jedva razumljiva stiha. U brojnim knjigama, pismima i pamfletima, o Srbima je pisao sve najgore, nazivajući ih prevarantima i zlim ljudima, a ni o hrišćanima nije pisao bolje, navodeći da hrišćani rade sve obratno od onoga što propisuje Jevanđelje.

Jednom od najpoznatijih Evropljana niko tog prolećnog dana 1786. nije hteo da pomogne, ni ljubavnice ni prinčevi, još manje uvek gladni bankari i večito nezadovoljni i uporni poverioci. Ni Amerika kojoj se u pismu nudio za predsednika. Tog prelepog mladića kome bi možda bolje priljučilo vreme renesanse nego prosvete, svi su se odriicali. Jedini ko je mogao da mu pruži utehu i bratsku pomoć bila je smrt. Stjepan Zanočić bio je slobodni zidar i u smrt je imao poverenje, zapisao je Milo Dor.

Stari književnik rešio je da se vrati u svoj kotorski apartman malog hotela. Ritmički odjek vesala četverca koji se primicao i lupetanja Violetinih sandala po pločniku rive narušavala su njegovu duhovnu tišinu i usredsređenost na Zanočiće. Sve je o njima rečeno sve napisano, pomislio je, a grad Kotor iza zidina podsetio ga je na Stjepanovu amsterdamsku tamnicu.

Violeta je skakutala zadižući krajeve suknje kao devojčica koja obećava da će postati balerina.

– Hteo bih da se okupam – rekao je.

– U moru? – odgovorila je zgranuto pokazujući na onaj ubrus. – Tamo se jedan već udavio.

– U kadi.

Krenuo je umorno prema vratima od rive. Jedan viski bez leda, uz šank “Bove” pred kojom je sedeo, povratio bi ga, ali tad se setio boce žilavke svog dubrovačkog prijatelja, u priručnom frižideru apartmana.

– Ne pamtiš nijedan susret Dositejev sa tim tvojim Zanočićima? – pitala je.

– Ne, Dositej je bio isuviše racionalan. Obišao je gotovo celu Evropu svog vremena, ali umetnost ga nije mnogo zanimala. Ne znam da li je primetio više od dve katedrale.

Ustrčao je uz uske stepenice do apartmana koji je zauzimaio gotovo ceo prvi sprat malog hotela u kamenom zdanju stare palate u zidinama. Onaj bol u listovima širio se prema butinama. Uz mišiće nogu podrhtavale su mu i ruke. Pokrenuo je slavinu i topli voda potekla je u kadu. Spustio je zapašać sa lančićem na otvor i nivo vode podizao se poput plime. Oslobodio se cipela i čarapa, svukao platnenu jaknu, lanene pantalone, potom majicu i gaće i zakoračio u kadu. Koža mu je belja od trbuha orada kuvanih na lešo.

Zadržao je lulu u ustima.

– Otvori onu bocu žilavke iz frižidera – rekao je razmišljajući da li sad njegov znoj izlazi iz pora na koži ili čista voda ulazi u pore.

Iz dnevne sobe čulo se otvaranje čepa na boci, potom kлокot vina u čaše, jer Violeta nikad nije naučila da sipa polako, iako se hvalila da poznaje sve kelnera sveta. U isparavanju vode video je Stjepana Zanovića kako skida zlatnu dugmad sa košulje, jedino vredno što je imao u ćeliji dužničkog zatvora u Amsterdamu. Tamničar proverava kvalitet zlata i kad se uveri da je vredno boce vina, odlazi i vraća se s vinom i čašom. Ne zna se kakvo je bilo vino koje je tamničar doneo Stjepanu.

Violeta na poslužavniku donosi bocu žilavke i dve čaše u obliku polulopte ispunjene žuto-zelenom tečnošću boje otrova hercegovačkog poskoka. Poslužavnik spušta na beli stočić s iskrivljenim nogama poznog baroka, dodaje čašu književniku, uzima svoju i ispija kratkim, pa dužim gutljajima, kako to čini i on, rasteže one svoje nepostojeće usne u osmeh, priprava da kaže nešto neobično, ali kad on spusti kapke, što je prećutni znak da ne narušava metafizičku tišinu čula, ponovo puni čaše.

Ispijaju brzo, nervozno, na način na koji vino piju žedni ribari s ustima punim soli. Violeta vraća svoju čašu na poslužavnik, širi ruke kao kad obavlja svakodnevne vežbe istezanja, puca u razdragan smeh i kaže:

– Znaš da na sebi nemam gaćice, odlučila sam da ovaj dan provedem slobodno, bez brushaltera, bez gaćica, bez čarapa...

On mesnatom donjom usnom pokretom starog sladokusa skuplja kapljice vina s brkova.

Ona se trčeći vraća u dnevnu sobu.

Stjepan Zanović ispija vino do dna, razbija bocu i seče vene na obe ruke. Sudske vlasti u Amsterdamu odlučuju da Stjepanovo mrtvo telo razapnu na točak, potom odnesu na gubilište i uz odobravajuće kliktaje gomile znatiželjnika, već dvaput usmrćeno telo bace na strvište.

On hoće da natoči sebi još jednu čašu i izjednači toplinu vode i krvi, mišića i nerava, ali mokri prsti staračke ruke izgubili su veštinu i snagu da drže mokro staklo, pa boca, čaše i poslužavnik

padaju na keramičkim pločicama obložen pod i s treskom se razbijaju.

Ona preko glave skida haljinu, trči prema kupatilu, zakoračuje u kadu i vrišti. Komadi razbijenog stakla od boce i čaša, u lokvi prosutog vina, boje se Violetinom krvlju. Lokva žuto–zelenog vina postaje ružičasta pa crvena. Njeno telo, preko ivice kade, spušta se u toplu vodu i smešta pored njegovog. Prema površini vode se podižu blede crveni venci krvi.

Zvona sa katedrale svetog Tripuna opominju da je vreme za večernju misu.

Uzalud nastoji da udahne gutljaj dima, lula se ugasila. Misli kako da ustane, zaobiđe srču na podu kupatila, dođe do telefona i pozove hitnu pomoć.

Druga nagrada

Lana Bastašić, Banja Luka

DRUGA CRTA

Kiretom se iščisti zid vašeg uterusa. U suštini, sastruže se mjesto na kojem se implantirala oplodena jajna ćelija. S tim da, s obzirom na specifičnost vaše situacije, mogu da vam propišem Prostagladin i da jednostavno ostavimo stvari da idu prirodnim tokom. Ukoliko želite da...

✱

Sve je počelo kolridžovski. Lokal *Stari mornar* i neke novine presvučene po stolovima i četvrtasti sat u boji salmonele i ja u onim *Scholl* klompandurama i te novine koje sam već pomenula. Prokleti grudnjak. I proketo ružna riječ. Grudnjak. Naopako od Kajndurg. Neki proleterski gradić na pupku Austrije. Ne mogu da pozicioniram Austriju trenutno. Ma, tamo je negdje... Kajndurg. Ne mogu da pozicioniram ni matericu. U glavi je. Unutar močvarne lobanje. Da. Dalistedobro, neštostemi blijeeedi? Dobrosamdobrosam. Marš, đubre jedno, sebi sam blijeda, a ne tebi. Nene, hvalanetreba. Kanta za smeće. Šta ako neko od konobara ima neki fetiš koji uključuje rovarenje po kantama? Ma, zbole me. Dvije linije. Plusić. Dvije crtice. Zvuči kao sveščica iz matematike. Oduci mami da se potpiše, da zna uća da je viđena sramota. Kartu za Kajndurg, molim. U pola pravca. Kako se nosi s ovim, a da ne budem patetična kokoš? Kako se nosi s ovim, a da ne budem hladnokrvna krljušt? Naopako Tšulj-rk. Selo na sjeverozapadu Islanda u kojem pecaju Tšulj-ribe kroz led. Da mi je sad da vidim neku budalu s transparentom. Budalu koja nikada u svom budalastom življenju nije ugledala budalasti crveni plusić u infektološkom kvadratnom metru toaleta *Starog mornara* i neke novine presvučene po stolovima i četvrtasti sat u boji salmonele i ja u onim *Scholl* klompandurama i te novine koje sam već pomenula. Čekaj malo. Preduga ti je rečenica i razmišljaš iz početka. Misli kao

zanatlija. Isključi Platona bar ove nedjelje. Pošalji ga u nabavku ili negdje... Zamisli ga kako kupuje *7days* kroasane i *rechargeable* baterije. Budi koncizna. Budi jasna. Kao druga plava linija. I kao druga crvena linija. Končasti trag. Naravno da će tako da reaguje kad pišaš po njemu. Muzika. *Ona nema nikoga da joj kaže...* Pa, stvarno. Patetični kokošinjac. Prokleti KVO KVO. Uđeš u klozet jednosvjerna, a izađeš duplo. Kao neka fluorescentna mašinerija iz loše epizode *Trećeg kamena od sunca*. Moždano stablo. Želučana kesa. Bubrežni kanal. Materica. Tumor. *Helicobacter*. Kamen. Život. I te proklete novine svuda po neokomunističkim stolovima. Idi negdje, ženo. Naopako onež. Ne. Ovdje je žena naopako.

*

Doktor mi je rekao *evo*. Ono se odnosilo na kuglicu koja se presijavala na ekranu. Slika mog uterusa sa kuglicom. Jedna mala ćelija i jedan cijeli život. Moj život. A to *evo* na ekranu nije život. To je tačkica s tendencijom rasta. Tačkica sa tendencijom uzimanja svih mojih planova. Tačkica koja je velika poput birokratskog pečata. Vezuje me za jednog zlog čovjeka koji ne voli da se grli i nikome ne govori *volim te*. Neću takvu tačnicu. Doktor mi je objasnio proceduru.

Iščisti... Kao proces pročišćenja. Kao da sam prljava. Kao da je moja materica prljava. Implementacija oplođene jajne ćelije. Paučina unutar mene.

Sastruže... Kao zapečena mrlja nakon roštilja. Kada svi gosti odu, a vi ostanete sami u svom dvorištu i stružete. Strug. Strug. Gore-dolje. *Sastruže* zvuči tako bolno. I jednako prljavo. Samo što poslije čišćenja dobijete nešto čisto. To je krajnji produkt. Nakon struganja ostaju sastružne ranice. (Upravo sam izmislila taj pojam. Mogao bi da se iskoristi u nekoj medicinskoj knjizi. Sastružne rane.)

Oplođena... Plod. Kada sam prestala da volim smokve? Nekad su mi bile omiljene. Stvarno omiljene. Onako da je to jedna od stvari koje ljudi znaju o vama. Ona voli smokve. Tako omiljene.

Specifičnost... Moja situacija je specifična. Ja već krvarim. Ja već odbacujem tačnicu sama od sebe. Tako da ne moram da se

osjećam krivom i bogohulnom što će da me pročiste i sastružu neki muškarci koji će da okreću očima čim padnem u anestetički san. Seronje. Moja tačkica me želi jednako koliko i ja nju. Moja tačkica curi iz mog tijela kao da sam pokvarena vodovodna cijev. Ja sam specifična. Ja neću na vješala.

Ostavimo stvari da idu prirodnim tokom... Prošli put kad su išle prirodnim tokom, nekoliko zilion repastih oplođivača sručilo se u moju vodovodnu cijev. Prirodnim tokom. Postoji li prirodni tok za neprirodne stvari? Sve je to prirodno, kaže moj doktor. Nije prirodno. Koze i krave ne idu na ultrazvuk.

Sastruže se...

Iščisti i sastruže. Unutar mene.

U meni.

✱

Dan prije nego što sam otišla na pročišćavanje, kuglica i ja gledale smo film *Factory Girl*. Kugličin tata zbijao je šale. Zato smo se i osamile. Kupile smo i kokice. Stajale smo na izlogu neke male knjižare i ja sam joj objašnjavala ko je Noam Čomski. Doktor mi je savjetovao da se emotivno ne vezujem za kuglicu. Otkad su doktori kvalifikovani da savjetuju o emocijama? Pojele smo crnu čokoladu iz Gane, sa čilijem. Gledali smo *Sunder Boba*. Puštala sam joj neku kubansku muziku i plesala s njom. Uveče sam joj rekla *laku noć*. Nisam imala neke patetične dijaloge. Ja nju ne želim, ni ona mene. Ovo je samo jedan nametnuti dan sa podstanarkom. Kao i svaki drugi.

✱

Bili su svuda oko mene. Umnožavali su se poput termita. Neki su stizali u grupama očajnika. Drugi u grupama doktora. Treći samo u grupama. Bez etikete. Strah je koračao uz nas. Propinjao se uz savijene kičme kao parazit i isisavao nam jone. Bio je prisutan u vidljivom obliku: u očima, prstima, mimici; a bilo ga je i skrivenog: u klompama, krevetima, zidovima. Bilo ga je svuda. Kao epidemija koja se toliko raširila da infektolozi odustanu od spasavanja zdravog stanovništva. Ja nisam hodala sa grupama. Nisam hodala sa strahom. Ali strah je hodao sa mnom,

bio je uvijek tu negdje pored da me podsjeti da nisam natčovjek, da ipak imam sinapse, receptore, ostala čuda ljudske mašine. Bio je tu kao post-it sa rokom, kao hipoteka na dvorac, kao pokvaren kavijar u frižideru. Strah. Našao je način za mene.

Imala sam klompe u ušima. Svi su ih nosili, a one su odzvanjale poput pritiska na dnu mora. Onako da vas bole bubnjići. Antiseptici su se grabili za moje nosnice, a ja sam šakama pokušavala da spasim svoja čula od užasnog saznanja da sam baš tu gdje jesam.

Zašto sam ja ovdje? Ne znam. Zašto je bilo ko ovdje? Jer je neko nekad u nekoj debeloj knjižurini napisao da u "mojoj situaciji" treba da dođem ovdje da mi urade to i to. Da sastružu. Nosim maminu smeđu trenerku. Žao mi je, niža sam od nje, pa mi se krajevi vuku po bolničkom podu, a ja ih gazim svojim Vans patikama. Kasnije izblijede i ne mogu sasvim da se operu. Nogavice, ne patike. Sjećam se kad sam ih kupila. Patike, ne nogavice. Kada sam dobila svoju prvu PR platu. Radila sam promotivni film i prezentacije. Dobila sam 200 evra. Išlo mi je to. Meni to ide. Dobra sam u tome. Nisam dobra u ovome. Ja ne treba da budem ovdje.

Neki čovjek je rekao moje ime. Naglas. Pitala sam se da li postoji i jedna druga situacija u životu kada bi ta osoba bila primorana da me pogleda i uzvikne moje ime. Da li je to moguće bilo gdje na ovom svijetu, osim ovdje?

Ušla sam u sobicu. Sestra me pogledala. Samo to. Još uvijek nisam sigurna kako. Ali pogledala me. Nekoliko sekundi. Onda je skrenula pogled na formular.

Izvadila sam svoju svijetloplavu spavaćicu do koljena. Spavaćica za djevojčice. Ja nikada ne nosim spavaćice. Spavam u odjeći, trenerkama, potkošuljama, gola. Ovdje se tako ne igraju. Ovdje sam djevojčica sa svijetloplavom spavaćicom.

Nazula sam klompe na bose noge. Bile su hladne. Uski hodnik vodio je do osvijetljene prostorije. Nekoliko koraka. Nekoliko koraka. Nekoliko koraka. Ljudi u bijelom. Izrazito jaka svjetlost.

Lezi. Broji unazad od 100. 99. 98. Anesteziolog me gleda ružno. Kao da sam loša osoba.

...

Laura, šta bi voljela da budeš kad odrasteš?

Glumica. Voljela bih biti glumica.

Zašto glumica?

Ne znam. Mogla bih da budem neko drugi svaki put.

Zar to ne možemo svi?

Možda. Ali ovako bih mogla da opravdam to... Šta bi to voljela da budeš kad porasteš?

Pisac. Voljela bih da budem pisac.

Hm... Zar treba da odrasteš da bi postala to?

(Smijeh.)

Pa, pretpostavljam da ću jednom morati da odrastem. Ako ništa, nešto će me natjerati da odrastem, zar ne?

Da, pretpostavljam da hoće...

★

Otvori oči. Ostani da ležiš na desnoj strani. Sve je gotovo, rekla je neka teta koja me pokrila dekom. U krevetu pored mene spavala je neka druga djevojka. Naše su tačkice danas sastrugane u neku posudu. To nam je jedina zajednička stvar na ovom svijetu i u ovom vremenu. Gledam je. Ona otvori oči, nasmiješi se, pa spava ponovo. Vjerovatno je više nikada neću vidjeti. Ali znam da će me zapamtiti. Kao da imamo isti rođendan. Sve je gotovo. Kugličin tata me pita da li mora da dođe danas u posjetu, ne odgovara mu, radije bi sutra. Vrijeme je neobično toplo za januar. Neke čaše leže na podu. Čuje se smijeh nekog starca. Sve je neprirodno. Ništa me ne boli, samo sam umorna. Sestra navlači jastučnicu i govori mi, utješnim glasom: „Dušo, sad je sve gotovo. Ali ovo je nešto što moraš da čuvaš za sebe. Nemoj nikome nikada reći za ovo. Nikada.” Htjela sam da je pitam da li misli na jastučnicu, ali cura pored se probudila i tražila vodu.

★

Ne plaćete nakon toga. Nakon struganja materice. Pobačaja, kako ga zovu. Meni to zvuči više kao potez u boćanju. Kako god bilo, ne plaćete odmah poslije toga. Obučete se, navučete patike, sjednete u auto i odvezete se kući. Izvućete gazu iz sebe. Gledate glupi film na ATV-u. Pošaljete humanitarni SMS. Čitate neke brošure o ljetovanju u Turskoj. Igrate jamb sami sa sobom. Onda legnete uveče da spavate i to je već jedan dan. Ujutro plaćete.

Dok stavljate suđe u mašinu. U nekoj kuhinji koja ne izgleda kao vaša i nekoj sceni na koju vam se ranije povraćalo. I ništa više nije vaše. Sve je odjednom palo u ruke Svijeta. Veliki Svijet je dobio skrbništvo nad svim predmetima i svim situacijama, vi ste izgubili na sudu. Ne plačete zbog toga što vam se juče dogodilo u nekoj sobi u kliničkom centru. Ne plačete zato što vas nešto boli ili zato što imate osjećaj krivice. Plačete zbog toga što vam je jedna medicinska sestra rekla da nikome ne kažete za svoju sramotu. Zato. Ali to je standardna procedura. Ništa se ne brinite. Sve je to prirodno. *Kiretom se iščisti zid vašeg uterusa.*

Treća nagrada

Nada Dušanić, Sombor

PAD

GLEDIŠTE PRVO

Taj pad je nešto najbolje što mi se desilo u životu! Bio sam kao *Liverpul* protiv *Milana* u Ligi šampiona prošle godine, kad su gubili celo prvo poluvreme i završili sa rezultatom 3:0, a onda se u drugom konsolidovali, izjednačili, i na kraju dobili utakmicu na penale! E, baš tako je bilo i sa mnom. Grof je uvek bio glavni i Četvorooka je gledala samo njega, ja sam bio večita rezerva, ali sada sam konačno dobio priliku da ustanem s klupe i pokažem šta znam! Naravno, nisam ja pao, nego neko drugi, ali, bolje da krenem ispočetka.

Nisam baš siguran gde je u stvari početak... Grof uvek govori kako ja ne umem lepo da pričam zato što ne čitam knjige kao on, i u pravu je. Nije da nije. Ali, ako sam proveo nekoliko godina na fakultetu, znači da sam ipak ponešto pročitao. Hmm, da! Sve je počelo pre godinu dana kada je Grof na nekoj promociji upoznao Četvorooku i pozvao je na piće. Lično mislim da on i posećuje promocije da bi upoznao komade, a ne zato što ga interesuju knjige, ali, kad sam mu to rekao, strašno se uvredio. Rekao je da ona uopšte nije komad, uvek nosi pantalone i cipele bez potpetica, kosa joj pada preko čela a oči se ne vide od cvikera. Al' je pametna i načitana, a i poznaje neke važne ljude pa bi mogla biti korisna za posao. Njegov posao.

Pravio sam se da me ne interesuje kad je pričao kako ona izgleda sasvim drukčije uveče, kad su sami. Kako se redovno maže nekim pomadama i losionima da joj koža bude nežna i oblači nešto svilenkasto što izmiče pod prstima, pa ne zna šta je svilenije, odeća ili njena koža.

To nije bilo licemerno pretvaranje, nego jedna vrsta pristojnosti. Nije u redu da on priča takve stvari, a kad ih već priča, šta ja tu mogu osim da se pravim da ne obraćam pažnju? Pravio

sam se i da ne primećujem kako ga ona gleda kad sednemo negde zajedno, ili kako hoda na ulici pored njega: on uvek ide napred, ona je pola koraka iza; i svaki čas usporava i grli ga u hodu, ali na svoj, nenametljivi način. Jednim dlanom ovlaš obuhvati njegovu mišicu, drugi smesti u unutrašnji pregib njegovog lakta, podigne glavu i nakrivi je da može pogledom da obuhvati njegove oči, kosu, ramena, da ga celog obgrli tim svojim pogledom zasićenim nežnošću. Nije tačno da joj se oči ne vide kroz cvikere. Treba samo biti dovoljno blizu i pažljivo gledati. Ja sam ih video.

I nisam mu verovao sutradan, kad smo sedeli za istim stolom, a on pričao kako je tvrdoglava, nikad neće da popusti prva... Nije mu palo na pamet da je iskrena i neće da se pretvara, kao one njegove licemerke što izigravaju poslušnost dok ne upecaju jadnika, a posle okrenu list. Ja sam to odmah shvatio, ali nisam hteo da se mešam. Dok nisam morao.

E, konačno sam došao do pada. To se desilo juče, na Grofov rođendan. Ušli smo u njegovu direktorsku kancelariju, ja napred, a Četvorooka za mnom. Hteli smo da ga iznenadimo pa smo naručili ručak u *Dalmatinskom podrumu*: čorba od šarana i smuđa, a zatim sveža pastrmka na žaru. Ona voli zdravu hranu, i uopšte, sam izlazak u radno vreme je bio njena ideja, nije moja. Ali mi se svidela, pa smo banuli kod njega nenajavljeni, sa najboljom namerom. I videli ono što smo videli. A to baš i nije za priču, ali moram da kažem, inače će ostati nerazjašnjeno... Zapravo i nije mnogo strašno, takve stvari se stalno dešavaju. Ali ne njoj, ne Četvorookoj. Grof je sedeo u svojoj direktorskoj fotelji, a komad (bez imena, on nikada nije pamtio imena komada koje je odvajao), dakle, komad je sedeo na naslonu za ruke iste, mislim fotelje, i nameštao mu kravatu. Eto, to smo videli, a šta je bilo nekoliko trenutaka ranije, mogli smo samo naslutiti. Ako je uopšte nešto bilo.

Četvorooka je stajala pored mene pa nisam mogao da joj vidim oči, ali njegove sam video dobro, toliko dobro da to ne mogu da zaboravim. U njima sam prepoznao zbunjenost i nevericu, a potom strah. Moguće je da su njegove bile ogledalo njenih. Nekoliko trenutaka je bio nepomičan, kao da ne veruje da se to stvarno dešava, a onda je ustao, odgurnuo komad, i počeo da vrti glavom odrečno.

– Ne, ne, ništa se nije desilo! Ništa, ništa, ništa... Pazi!

Kad je viknuo „Pazi!”, osetio sam lagani dodir na rukavu i brzo se okrenuo. Četvorookoj je pozlilo od šoka, i pala je u nesvest. To je bio taj pad o kome govorim.

– Pazi da ne razbije stakla, poseći će joj lice!

Grof je viknuo da pazim, i zahvaljujući njemu brzo sam reagovao. Sagnuo sam se i dohvatio je pre nego što je pala na parket. Njen levi lakat, onaj koji je bio do mene, njega sam prvo zgrabio, pa onda desnu ruku, čak sam uspeo na vreme da kleknem i podmetnem rame ispod njene glave, tako da je ostala nepovređena. Fizički, naravno. O psihologiji ne znam baš puno. Znam samo da je njeno telo bilo tanano i krhko, i da je iz njega na trenutak nestao život. Volja za životom, za udisanjem vazduha, za stajanjem na nogama, za svesno prisustvo u ovom svetu, pa kakav god da je. I da su je dočekale moje ruke. I da me je preplavilo osećanje koje ne umem da objasnim, ne umem ja da pričam o osećanjima, ali u tom trenutku pomislio sam da su stvari konačno došle na svoje mesto, da ona i treba da bude baš tu, u mojim rukama. Da bi njene oči trebalo mene da gledaju sa obožavanjem, onako kako je gledala njega. Jer ja je nikad ne bih povredio. Pre bih pristao da mi odseku ruku nego što bih pipnuo ono prsato stvorenje koje je bilo pored Grofa. Znam da mi to niko ne veruje, ali istina je.

Sve ovo pričam da bih dokazao da sam ja u pravu i da on treba da odustane. Od nje, od Četvorooke. On kaže da ja treba da odustanem, jer ju je on prvi našao. I nije fer otimati devojkju najboljem prijatelju. To je sve tačno, ali ima i stvari koje govore u moju korist. Na primer, to da je on zabrljao. Napravio je grešku.

Grofu u prilog ne govori nijedna reč, samo onaj unezvereni pogled koji mi ni sada ne da mira. Zato što sam tada prvi put pomislio da on nije samo mašina za pravljenje para, igrač broj jedan koji će razbiti svakog ko mu se suprotstavi i bezdušnik što ne bira sredstva da stigne do cilja, nego samo jedno uplašeno ljudsko biće. Ta činjenica jasno govori da on nju voli. Na svoj sebični način, ali je ipak voli. I može da joj pruži mnogo više nego ja. Mislim, u materijalnom smislu. I u intelektualnom, s njim može da priča o knjigama i filmovima. Ja sam počeo da se trudim u tom pravcu, ali ne ide mi baš najbolje. Eto, pročitao sam ono o mafijašima i

ne vidim šta tu ima tako vredno da knjiga dobije nagradu? Onaj lik na naslovnoj strani sa flasterima na ustima izgleda kao da je premro od straha, pa me baš podseća na stvari od kojih hoću da pobegnem! Nemam pojma zašto tog pisca zovu *Magični*, kad je magija nešto baš suprotno od toga o čemu on piše. E, sad ne znam tačno šta, ali znam da neću da se pretvaram.

I još neke stvari znam. Ono što Grof priča kako Četvorooka voli da dominira, nije tačno. Objasnila mi je da se prava veza između dvoje ljudi ostvaruje onda kad prestane potreba da se uopšte postavlja pitanje dominacije. Jednostavno, oni idu zajedno kroz život i pomažu jedno drugom. U nekim situacijama dominira muškarac, u drugim žena, zavisno od toga o čemu se radi i šta je najbolje za oboje.

– To je nešto kao sinergija, razumeš? Zajedničko delovanje. Inače, sinergija je univerzalni princip, jer ona ista sinergija koja stvara zvezdane sisteme, hemijske elemente i organizme, stvara i društvene veze među ljudima. To je za mene suština veze između dvoje ljudi, a ne velika svadba i paradiranje u javnosti.

Razumeo sam. I jako mi se dopalo. Ja isto tako ne volim predstave za publiku kao Grof, više sam takav kao ona. Mi bismo se baš dobro razumeli. Samo, nisam znao kako da joj to kažem, odakle da počnem... Zato je ovaj pad došao kao poručen! To je prilika za mene i neću je propustiti. Samo, ne bih odmah da idem u bolnicu, dok je ona još u šoku. Možda sutra ili prekosutra... Kada bi mogla da se isplače, sigurno bi joj bilo lakše, ali, ona i o plakanju ima svoje mišljenje.

Tačnije, niko nikada nije video Četvorooku da plače. Jednom mi je u šali rekla da čuva svoje suze. Da se sačuvane suze, kad dovoljno odstoje, pretvaraju u mastilo kojim piše svoje knjige. Nasmejao sam se. Ona se nije nasmejala. Ozbiljnim glasom je počela da priča o nekoj britanskoj književnici, zaboravio sam kako se zove, ali se dobro sećam da je bila sva zanesena, kao da govori o nekoj duboko ličnoj stvari iz svog života... Nekoliko puta je ponovila reči „bolna prijemčivost”, pa sam upitao šta to konkretno znači.

– Znači da su je događaji iz stvarnog sveta toliko jako pogađali i uticali na njenu psihu, da je to bilo prosto bolno.

– Kakvi događaji?

– Bilo kakvi. Neka gruba reč, pokret, čak i stvari koje nemaju nikakve veze sa njom lično. Sve što bi videla ili čula, na šta bi prosečan čovek slegnuo ramenima i okrenuo glavu na drugu stranu, nju je pogađalo kao udarac.

– I, šta je uradila?

– Mislim da je tražila način da se odmakne, da je manje boli... Da se distancira i posmatra sa strane...

– Kako?

– Tako što se bavila pisanjem. I tražila objašnjenja. Obrazac po kojem stvari funkcionišu.

Eto, ja pamtim stvari koje ona govori, čak i onda kad ih ne razumem do kraja. I spreman sam da je zaštitim od svih događaja koji bi mogli da je povrede. Jedino još treba da smislim kako da to objasnim Grofu, ne bih da dođem u sukob s njim, znamo se još od malih nogu...

GLEDIŠTE DRUGO

Ja sam kriv. Priznajem. Ali, stvari nisu tako jednostavne, treba to malo bolje analizirati. Dobro, komad je krenuo da me obrađuje, ali nije bilo u pitanju ništa lično. To je samo deo imidža uspešnog biznismena, a Četvorooka je suviše osetljiva i ima neke romantične ideje iz knjiga, pa to ne može razumeti.

Sa druge strane, objektivno gledano, šta žena kao ona može očekivati od muškarca koji je prihvatio nadimak Motka? Ha? Jeste da sam mu ja dao taj nadimak kad smo bili deca, ali svi su ga prihvatili. Još kao klinac je bio visok i štrkljast kao motka, a ni sad ne izgleda mnogo bolje. Doduše, malo se popunio u ramenima, ali nije to dovoljno. On nikada ne bi uspeo da uspostavi s njom takvu vezu kao što sam ja uspeo. Motka ne zna da sastavi pošteni rečenicu, a ne da bi mogao da diskutuje o dobitniku NIN-ove nagrade.

A ona se razume u razne stvari, počev od pripremanja zdrave hrane, pa do kompjutera. Nedavno mi je pričala da raženi hleb koji prodaju u pekarama uopšte nije raženi, nego hleb od belog brašna u koje je dodato samo malo raženog i mnogo aditiva

i veštačke boje da izgleda smeđe. I kupila je neku mašinicu u kojoj sama smeša više vrsta brašna: raženo, ovseno, heljdino i zaboravio sam šta još. I pročitala je neku knjigu o ishrani prema krvnim grupama, to je baš *cool*!

Što se tiče kompjutera, ja nemam vremena da se gnjavim s tim, to drugi rade za mene, ali ona mi je pokazala šta sve može da se napravi u *Photoshop*-u i sad znam šta da tražim od ljudi, kakvu medijsku prezentaciju da mi naprave.

Osim toga, znam da se brine za mene. To nije poza, ona stvarno brine. Kad idem službeno do Sarajeva i nazad, uvek me grdi što vozim sam i što putujem noću. I što jedem stojeći i na brzinu, ali šta ću, kad nemam vremena. Ovaj posao je ozbiljan, ako usporim, drugi će me prestići. Ona to ne može da shvati, ali ipak je dobar osećaj da je nekom istinski stalo do mene, a ne do izlazaka u skupe restorane i provoda. Kad god je pitam hoćemo li negde izaći, ona uvek kaže da dođem kod nje.

– Bolje da budemo sami. Potrebno ti je da se opustiš i odmoriš od sve te gužve.

To mi kaže, i nikad ne postavlja glupa pitanja i ne zvoca. Ne gnjavi me čak ni raznim nutkanjima hrane i pića; ona zna šta volim, i to mi pripremi. Kad sednem na kauč ispred televizora, nekako tiho priđe, sklopi ruke oko mog vrata i ništa ne govori, ne smeta mi da gledam sportski program, samo bude tu, blizu, sasvim blizu, i onda se stvarno dobro osećam. Nekad se toliko primiri da zaspi. Onda ja utišam ton i, ako je utakmica dosadna, čak i ne gledam u ekran, nego nju kako spava. I to prija, čini mi se da odmaram oči na njoj, da se stvarno opuštam i svi problemi što me pritiskaju nestaju kao rukom odneseni. Kad imam težak dan na poslu, kad me pritisnu i s leva i s desna, i svi nešto traže i to hoće odmah, istog trenutka, ne dajući mi vremena da razmislim pa tek onda odlučim, nego moram odmah da reagujem kako posle ne bi bilo kasno, ja se setim tog osećanja i onda znam da mogu da izdržim sve, baš sve!

Ipak, ima jedna stvar na kojoj bi trebalo da poradi: oblačenje. Ona se oblači malo bez veze, uvek je u pantalonama. Trebalo bi da nosi suknje i cipele sa visokim potpeticama kao žene mojih drugara, i malo da se našminka u raznim bojama, kao one... I da raskopča poneko dugme, a ne da se uvek ušuškava oko

vrata. Kad bi nabacila bolje perje, bila bi prava mačka, samo, čim ja izgovorim tu reč, „mačka”, ona prevrne očima i naljuti se. Ali, mogao bih da je ubedim na neki taktičan način, recimo, možda da joj kupim nešto stvarno lepo, neku bundu ili zlatnu ogrlicu. Ona voli belu boju, možda bolje ogrlicu od pravih bisera, to bi joj lepo stajalo. Za moj imidž je važno da žena sa kojom se pojavljujem u javnosti izgleda atraktivno, jer je to neka vrsta trofeja, kao automobil. Kad sam joj to rekao, ona se prvo začudila (nemam pojma zašto), a zatim kazala da uz trofeje idu u paketu i rogovi, samo se oni isporučuju nešto kasnije.

E, pa ne ide to tako! Ima tu više stvari koje mi svakako moramo raščistiti: prvo, treba da se zna ko je gazda. Muškarac mora da bude dominantan, uvek i na svakom mestu. Pogotovo na javnom mestu! Ona to ne shvata, pa joj moram ukazati na greške koje ponekad pravi. Eto, onomad kad smo izašli na *brunch* sa mojim drugarima, stvarno je napravila glupost. Ja sam im lepo objašnjavao da je „Magični” *car*, a ona je najednom prsnula u smeh. Ne znam šta joj je bilo, ali smejala se ko luda i jedva sam uspeo da je smirim. Uopšte ne kužim šta tu ima smešno, pa svi kažu da je on najbolji! Predsednik države mu je poslao čestitku, znači da jeste *car*! A ona, ako već mora da se pravi pametna, neka to uradi kad smo sami, a ne pred publikom.

Zapravo, kad smo ostali sami, hteo sam da je pitam nešto, ali nisam znao kako da pitam, a da ne ispadnem glup. Naime, ona nekad jako naglo menja raspoloženja: u jednom trenutku se glasno smeje i izgleda bezbrižna, a već u sledećem postane ozbiljna i progovori sasvim drukčijim glasom, suviše ozbiljnim, gotovo tužnim. Tako je bilo i tada: dok sam objašnjavao društvu zašto je Ćira *car*, prvo se grohotom nasmejala, a onda je odjednom (kao da je neko pritisnuo zamišljeni prekidač i ugasio nešto u njoj), sagnula glavu i kazala tiho, kao da priča sama sa sobom:

– Ako ga zanima kako se piše o smrti, neka čita Silviju Plat. – Zatim je uzela svoju čašu sa votkom, podigla je kao da nazdravlja i izgovorila nešto na engleskom, verovatno citat: *Dying is an art, like everything else. I do it exceptionally well.*¹ – i iskapila je do dna.

---

¹ Umiranje je umetnost, kao i svaka druga. Ja to radim izvanredno dobro.

Ne sećam se je li rekla Plet ili Plat, ali sam zapamtio oblik njenih usana dok je izgovarala glasove pl. Bile su kao da se pripremaju na poljubac. Naravno, nisam odoleo a da je ne poljubim i tu je razgovor bio završen.

Čini mi se da nju nešto jako muči, i da smehom pokušava da se bori protiv toga, ali bezuspešno. A šta je tačno u pitanju, nemam pojma. Verovatno suviše čita knjige i razbija glavu o raznim stvarima. Ako bih je pitao da mi objasni, možda ne bih razumeo, i onda bi ona pomislila kako nisam dovoljno pametan za nju, a to bi bilo pogubno za našu vezu. Muškarac mora da bude jači i pametniji, to je opšte poznata istina i ne može se promeniti. Pa i taj njen intervju što je objavljen u petak, u *Danasu*, to mi se uopšte ne sviđa! Zar nije mogla da priča za *Bazar* ili *Praktičnu ženu*, nešto o modi i drugim ženskim stvarima? Ali ne, ona je morala da priča o politici u muškim novinama! I šta tu ima novo što političari manipulišu narodom? Ništa, oduvek je tako. U tome i jeste fazon što dobar biznismen mora znati da pronade prostor za sebe u svakom sistemu, bez razlike. Bio sam stvarno ljut, ali kad sam bolje pogledao njenu fotku i video da u očima ima ono „nešto” tužno, i pročitao reči ispod slike: „umetnici pred istrebljenjem”, onda sam odustao od namere da joj držim lekciju. Eto, kao što ja prelazim preko nekih stvari koje ona radi, tako i ona treba da pređe preko ovog što je slučajno videla.

Samo, nisam baš siguran da će tako biti, ona je strašno tvrdoglava. I ne podnosi laži, znam da mi nikad nije rekla nešto što nije istina, čak ni neku bezazleno glupavu žensku laž. Mogla bi stvarno da me ostavi i izabere Motku. A on baš nije fer! Znao sam da je potajno zaljubljen u nju, ali očekivao sam da će na tome i ostati, pa ne može uzeti devojkicu najboljem prijatelju! I otkud mu pravo da mi kaže da ja nju ne zaslužujem? Da li je možda on zaslužuje?! Hm, moraću da smislim nešto da se osiguram da ona ostane sa mnom, da više ne rizikujem da je izgubim...

Evo, upravo mi pada na pamet super ideja: kupiću novi stan! Ono za bundu i ogrlicu je glupa ideja, ovo je mnogo bolje! Mogu da prodam ovaj stan i kupim veći, ili da menjam uz doplatu. Znam da ona godinama sanja o tome da kupi tavan na nekoj omanjoj zgradi i preuredi ga prema svojim nacrtima. Ma, ja ću

da kupim ceo gornji sprat! Od dva ili četiri mala stana napraviću jedan, samo za nas! A najveća prostorija imaće ceo jedan zid od stakla, tako da bude savršeno osvetljena. To će biti njen atelje. Ispred ateljea biće ogroman balkon na kome će moći da napravi svoju malu baštu, kao u onom filmu, sa onom glumicom, ne znam kako se zove, ona što je dobro fasadirana i spređa i otpozadi... Kako beše naziv filma? Francuz hoće da živi u Americi, zato se fiktivno oženi Amerikankom da bi dobio zelenu kartu... Da, *Zelena karta*, tako se zove. Kad god ga repriziraju na televiziji, ona gleda baštu i fontanu i zeleniš i oduševljava se. E, pa, ja ću joj omogućiti da dobije ono o čemu sanja.

Ali neću da pričam unapred. Prvo ću sve srediti, i tek onda ću joj reći. Više neće morati da brine o tome koliko slika je prodala na izložbi i da li ljudi kupuju njene knjige. I koliko iznosi mesečna uplata penzijskih i invalidskih doprinosa pre izbora, a koliko posle izbora.

Ja mogu da joj ponudim mnogo. I pristajem da trpim njenu povremenu potrebu za dominacijom i njena pametovanja, na koja drugi muškarac ne bi pristao. Ona je moja! Ja sam je prvi našao. Znam da me nijedna neće voleti kao ona i zato sam odlučio da se oženim s njom.

EPILOG

Žena je otvorila oči. U prvom momentu sve joj je izgledalo strano: beli zidovi, bela posteljina, belo obojena donja polovina stakala na prozoru, valjda da ne ulazi mnogo svetlosti. Ili da se spolja ne vidi šta se dešava unutra. Zato se stavljaju zavese na prozore, zavese koje se mogu pomeriti da se vidi šta ima napolju, zato postoje prozori. Ali, zavese treba prati i peglati...

Okreće se i po navici pruža ruku da dohvati naočare sa noćnog ormarića. Umesto njih napipa omanju bočicu. Uzima je u ruku i promućka. Zazveckaju pilule. Kad su tu pilule, onda mora biti i čaša s vodom, usta su joj suva. Oslanja se na lakat i podiže glavu. Čaša je zaista tu, sad treba ustati, ali glava joj je tako teška... Kao kad neko zakuca na vrata da mu se otvori. Tako se javlja bol. Kuckanjem po njenoj čeonj kosti. I ulazi unutra, iako mu niko ne

otvara. I širi se, baškari, dok ne zaposedne svaki delić unutrašnjosti njene glave. Ali, ako bi mogla da popije nešto, bilo bi lakše... S mukom se uspravlja i nekoliko trenutaka sedi na krevetu, zatim uzima čašu i ispije do dna. Oseti trenutno olakšanje i protrlja oči rukama. Njenih naočara nema. Nije važno, vidi ona i bez njih, samo malo zamučeno. Ivice su nejasne i stvari gube oštrinu, što možda i nije loše. Ovaj krevet sa metalnim šipkama sigurno izgleda manje grozan bez naočara nego što bi bio sa njima. I beli noćni ormarić... Ovo je bolnica.

Sećanje se vratilo kao blesak. Slika izoštrena do savršenstva: *on* sa drugom ženom. Nemoguće! Mozak odbija da prihvati poruku koju nervi šalju jer svest ne poznaje tako nešto, čak ni kao mogućnost. Iznenađna slabost istovremeno u svakom deliću njenog tela. Težina koja vuče nadole. Nemoć da se odupre padu. Nestanak svetla i potpuni mrak...

Šta je bilo posle? Više glasova koji su govorili u isto vreme, ali dolazili su izdaleka i sa raznih strana, ništa nije razumela. Onda se javio neki prijatan osećaj, samo ne zna šta je to tačno bilo... S mukom je pokušavala da se priseti svega. Da, nečije ruke su je grlile, i na kratko se osetila sigurnom. Kada bi ponovo mogla da oseti njihov zagrljaj, bilo bi lakše. Možda bi mogla da izdrži i pregura sve ovo, i da ubedi sebe da nije kraj... Pokušavala je da se seti svega. Da brzo pređe preko one slike na kojoj je bila nepoznata žena, i pogleda sledeću. Na sledećoj je bilo njegovo lice, zbunjeno, zatečeno, nešto je govorio, ali nikako nije mogla da se priseti šta. Da, za njega to sigurno nije bilo nešto naročito važno. *It's no big deal, baby!* Ali za nju jeste. Kako je moguće da dvoje ljudi posmatraju isti događaj na tako različite načine? Dvoje ljudi koji planiraju zajedničku budućnost, zajednički život...

Da li postoji neko mesto odakle se stvari vide onakve kakve su, ne iskošeno iz jednog ili drugog ugla? Gde nema gledišta, ne vuče svako na svoju stranu, nego se vide objektivno, onakve kakve stvarno jesu?

Možda ona zbilja preteruje. Takve stvari se dese, pa prođu, i ljudi nastave dalje. I mnogo gore od toga se desi, pa živ čovek izdrži.

Da. Živ čovek izdrži, ako mu je stalo. A njoj, eto, više nije stalo. Verovala je kako je konačno pronašla ljubav svog života i

ta ljubav je bila uzvraćena. Kao u knjigama. Ne baš sasvim, ali skoro... Jednom mu je kazala da njih dvoje ispisuju svoju knjigu. I to je stvarno mislila. Nikad mu nije rekla ništa što zaista ne misli, a on... Pa, muškarci su takvi, robuju stereotipima i ne vole da razgovaraju... Ponekad joj se činilo da on ne sme da joj kaže šta stvarno misli i oseća jer se plaši da će ispasti slab, ili da će se ona pretvoriti u njegovu bivšu ženu i pokušati da to iskoristi protiv njega. Zato je skoro uvek bio na oprezu i nešto računao, (recimo koliko puta je ona njega nazvala telefonom a koliko on nju, ko je prvi uradio ovo ili ono i slične nepotrebne stvari) kao da broji poene u nekoj zamišljenoj utakmici koju igra sa njom.

Nije shvatao da je ona drukčija, da joj je boravak u ovoj stvarnosti u kojoj se sve može izračunati i prodati na kilo ponekad toliko mučan da oseća fizički bol. Ali je shvatio nešto drugo, ne manje važno: kada bi prišla i skupila se pored njega na kauču, on bi je zagrlio, naslonio obraz na njenu kosu i ostajali bi tako priljubljeni satima, nemi i ispunjeni osećanjem potpune izvesnosti ljubavi onog drugog. Ti trenuci su učinili da su se njene glavobolje proradile, strahovi od neizvesne budućnosti umanjili, a miran san se vratio. Svet čvrstih oblika je izgledao kao sasvim podnošljivo mesto za življenje i pisanje.

Da, sreća je bila tako blizu... i s njom izbavljenje i spas. A sada je kraj. Umorna je od borbe sa životom, više stvarno nema snage da se bori i sa njim. Zar je to tako puno što je tražila muškarca sa kojim će zajedno ići kroz život? Ne da se troše boreći se jedno protiv drugog, nego zajedno da se bore protiv svih nedaća koje život nosi? Izgleda da jeste. Poslednja stranica je došla mnogo ranije nego što je očekivala. Neočekivan obrt, rekli bi pisci.

Polako je ustala iz kreveta. *Ovde nema dovoljno svetla.* Izašla je u hodnik. Bila je vrlo nestabilna na nogama i pomislila, ako bi se odnekud pojavio Motka (dakako, znala je da je to bio on), sa svojim širokim plećima i snažnim rukama, došlo bi do novog obrta. I priča bi mogla imati srećan kraj.

Ali on nije ovde. Ako nije ostao da bude pored nje, znači da ni njemu nije stalo. Da ima nekih važnijih stvari... I time su sve mogućnosti iscrpene...

Svetlost je dopirala iz pravca stepenica, i ona je nesigurnim koracima krenula u tom pravcu. Sa naporom je podigla nogu

i zakoračila na prvi stepenik. Noge su joj bile teške, utrnule od ležanja, ali svetlost je izgledala čudesno lepo i nekako obećavajuće, pa je naslonila ruku na metalnu ogradu da joj bude lakše i nastavila da se penje. Iz tog pravca je dopirao miris pun svežine i ona zastade, podiže glavu i udahnu punim plućima. Pomisli da je gore sigurno otvoren prozor i ima mnogo svežeg vazduha, pa skupi snagu i nastavi da se penje. Popela se na sledeći sprat i krenula dalje prema svetlu. Što se više udaljavalo od tla, koračala je sve lakše. Činilo joj se da njeno telo postaje lagano, da se sa svakim novim stepenikom sve više oslobađa sopstvene težine, kao da uticaj gravitacije slabi i počinju da deluju neke druge sile. Oseća da se neka prijatna hladnoća zavlači između tkanine njene spavačice i površine kože, i tamo stvara vazdušast sloj koji prijatno hladi kožu. Sigurno je otvoreno više prozora jer sada ima osećaj da joj duva vetar u leđa, skoro da je nosi promaja koja se iznenada raskrilila kroz čitavu visinu stepenišnog prostora. Pluća joj se pune vazduhom i telo postaje nekako fluidno kao da lebdi, nije onako teško kao juče kad se srušila poput posečenog stabla, ne! *Nikad više.* Ovo je tako lepo, umor u nogama je potpuno nestao, kao da više ne nose nikakvu težinu.

Vetar je topao, prijatan, vrtloži se oko njenog tela, ulazi kroz pore u kožu, zatim ispod kože stvara prostor kroz koji slobodno struji i obuhvata je sa svih strana, formirajući neki vazdušasti sloj... Raslojavanje je vodilo ka nestajanju telesnosti, ka talasanju... U dnu hodnika označenog brojem tri, valjda je to bio treći sprat, ugleda širom otvoren prozor. Svetlost. Mnogo svetla. Prilazi blizu i gleda napolje. Nebo providno, bez oblaka, a krošnje drveća blistavo zelene i paperjaste iz ptičje perspektive. Ne vide se stabla ni grane, samo treperavo zeleno lišće. Podiže spavačicu da se lakše popne. Prozorska daska je sasvim dovoljno široka da sedne na nju. Naslanja leđa na drveni ragasto. Čudno, gola daska bi morala biti tvrda, ali nju ništa ne žulja. Tako se osećala nekad pred zoru, kad bi se primirila u pokušaju da se seti šta je sanjala. Uspevala je samo onda kada bi telo pronašlo onaj položaj u krevetu u kojem je gubilo svoj čvrsti oblik i ispunjavalo postelju kao da je postalo fluidno... Bilo bi tako lepo kada bi mogla da plovi kroz vazduh. Ona bočica sa pilulama koju je sestra zaboravila na ormariću,

možda je to uzrok osećaju lakoće koji je ispunjava, i čini da njeno telo treperi poput krila leptira, možda... A možda je stvarno uspela da dosegne ono stanje o kojem je čitala u knjigama...

Postojao je samo jedan način da to proveri. Podigla je ruke kao da ih pruža prema nekome sa druge strane zida i nagnula se sa željom da mu padne u zagrljaj. Ali tamo nije bilo nikog.

*Zabeleženo u Somboru, jednog aprilskog dana 2002.
godine*

ALVALUK

Zovem se Čelebi-paša. Potomak sam nekakvih kaura iz okoline Uskupija, nekada prestonog grada carske Srbije, od kojih sam odveden prilikom prikupljanja dece za janičare. Od malena sam iskazivao bistroću u pogledu i hitrinu u nogama, ali nisam zaostajao ni u savlađivanju veština rukovanjem jataganom i džilitom. A kada dođe dan da se potvrdim u bitkama buljubaša lalija, htede me u svojim redovima, ali ga preteknu sejmenbaša, te sa ostalim sejmenima uputih se, najpre lađama do Soluna, a potom carskom džadom na sever, prema krajevima odakle su nas kao male odveli u Stambol. Trebalo je da za mesec dana stignemo do Budima, a potom dalje, ka nekom utvrđenom gradu, gde je bilo mnogo naše vojske, kojom je zapovedao niko drugi do veliki vezir.

Nekako odjednom, a da nisam imao nameru za tim, pojaviše mi se neobjašnjivo niotkud nejasne, mutne slike prošlosti koje su počele da me zbunjuju i zamagljuju pogled. Nikako nisam bio u stanju da ih do kraja razmaglim i rasvetlim, te sagledam njihova lica koja su se pojavljivala – posebno jedan ženski koji je izgovarao u isto vreme nerazumne i veoma mile reči. Iz dana u dan srce mi je jače lupalo, a krv nadirala u mišice i šake kojima sam sve češće stezao džilit, želeći što pre da otpočne bitka i pokažem koliko vredim.

Hrabrost mi nije nedostajala baš koliko i sreća u bitkama, te zapadnem za oko samom velikom veziru, koji me pred celom vojskom po milosti samog sultana nazva gazijom i nagradi kesom ceklina.

Tada sam bio pozvan u njegov čador. Jedanput, pa zatim još jedanput, a potom sve češće. Dugo smo ostajali u priči. Vremenom, toliko smo se zbližili, da smo jedan drugom lizali ožiljke od rana zadobijenih u bitkama. Zajedno smo i klanjali. A kad ću, ali i proveriti, da potičemo iz istih krajeva, vojno me

unapredi, a potom, da bih bio uvek pored njega, premesti me na svoj dvor. Da bi se uverio u moje namere, čvrstinu karaktera, ali i dužinu prstiju, dao je da obavljam poslove pomoćnika sarafa, a zatim i druge činovničke poslove. Nakon izvesnog broja godina, prozva me pašom. Tada nisam napunio ni četvrtu deceniju života. Činilo se da mom usponu neće biti kraja, sve dok nisam zatekao svog joldaša da odlazi od velikog vezira prilikom mog ulaska.

U početku na to nisam obraćao pažnju, sve dok moj joldaš nije sve češće, a ja sve ređe odlazio kod velikog vezira... Ne prođe puno vremena, a joldaš pade sa konja u lovu i polomi vrat, onako slučajno. Veliki vezir dade da se pobiju svi koji behu tada u lovu...

Došao sam u ovu zabit okruženu glibom i peskom po odluci velikog vezira. Kako vreme protiče, sve češće mi se čini više po kazni nego po zaslugi ... Takođe, sve više verujem da i ovi podivljali kauri koji ovde žive su više po kazni nego po milosti njihovog boga. Ne želim više da mislim o tome. Znam da Bog sve vidi, a kad dođe onaj čas, znaće da sam mučenik i nagradiće me... Alah je velik...

Ispružen po divanu, uzeh dim iz nargile koja je stajala tik do ležaja, i pružih ruku ka kahvi koja se pušila iz bakarne džezve. Rahatluk sam, što se podrazumeva, već stavio na jezik, nežno ga ližući, dok je ispuštao sladak sok koji mi je počeo dražiti nepce, izazivajući blaženi ugođaj. U taj čas proli se kahva po njemu, ispuni usta i u punoj slasti sjuri se niz grlo. Osmeh zadovoljstva razli mi se po licu, i u dobrom raspoloženju snažno pljesnuh dva puta i na taj način dadoh do znanja poslušnicima da uvedu muzičare i plesačice u prostoriju.

Pogledavši u pravcu juga prema Meki, zahvalim se u mislima Bogu što mi i ovo malo zadovoljstva ostavio i tako se prepustim svakodnevnom uobičajenom popodnevnom odmoru u dalekoj provinciji ogromnog carstva koje osvojismo pomoću svojih snažnih mišica i mudrosti naših careva.

I dok su plesačice, odabrane po mom ukusu, mlatile kukovima i trbuščićima levo-desno, a sve u ritmu i opojnom zvuku zurlu i talambasa, polako sam počeo da tonem u omamljenost prizora koji ispuni prostoriju.

I baš kada mi se počeo približavati omanja dežmekasta, ali veoma inspirativna plesačica, puna samopouzdanja i energije,

uskoči u prostoriju buljubaša muslina i sav zadihan poče sričući da pokazuje rukom prema vani.

– Veliki pašo, veliki pašo... Čelavi evnuh već zamahnu mačem ne bi li drzniku koji mi pokvari uživanje odsekao izbrijanu glavu sa sve perčinom koji mu se spuštao niz vrat i padao po anteriji i brojnim ogrlicama na prsima, kada sam podigao ruku viknuvši.

– Zar si poludeo, znaš li da sam i za manje stvari ušii sekao i nabijao na kolac. Pa zar nisam stotinu puta rekao da me možete prekidati u popodnevnom odmoru samo u slučaju da se pred zidinama palanke Subočke lično pojavi šejtan i karakondžula Jovan Nenad koga njegova raja prozvaše nekakvim carem.

– Najveći od najvećih, najsvetliji od najsvetlijih... nekako došavši do vazduha projecja krupna vojničina

– Skrati da te ne bih skratio za glavu! Reci već jednom! Razgoropadim se, ali u isti mah se obratim i plesačici – a ti, šećeru, ne udaljavaj se previše.

– Desilo se nešto još gore od prokletog pomenutog kaurina, kome ste zabranili da izgovaramo ime od kada vam je preoteo Segedin.

– Reci već jednom, Alaha ti...

– Sve kuće u palanci Subočki okrečene su u zeleno! Izreče muslinbaša gotovo bez uzimanja daha i sruči se na patos pod pritiskom vesti, ali i čizme evnuha koja mu se uklinila po vratu.

– Šta reče? U zeleno? Pa ti se šališ sa starim pašom. Reci, da je to samo pošalica da bi me zabavili. Ajde reci. Reci! Zagrmeh i pojurih ka pendžeru.

Kada stigoh do njega, gurnuh šalukatru i od čudnog prizora umalo se onesvestih. Gde god pogledah, a to se podrazumevalo pravo, desno i levo, svaka zgrada i kuća je bila okrečena u zeleno. Brzo pogledam u pravcu Velike džamije – zeleno, pogledam u pravcu stare džamije – zeleno, pogledam kaursku drvenu crkvu – zeleno, kuće unaokolo – zeleno, pogledam preko potoka čifutsko naselje – zeleno. Pogledam varošku mehanu i varoško gumno – dobro, njega nema, srušili smo ga zajedno sa okolnim udžericama i napravili, na moju želju, prostran trg nasred koga se klate kočevi sa kaurskim glavama, na kojem se okuplja okolni svet u vreme

pazarnih vrata i panađura: zeleno, sve zeleno. Zaista zeleno gde god oko doseže.

– Samo mi je ovo još trebalo i to pred kraj službovanja u ovoj zabiti na samom rubu carstva i civilizacije, okružen nepreglednim baruštinama koje su leglo za šejtane, ale i karakondžule. Prokleta zemlja! Šta sad da radim kada se ovo pročuje po carstvu: U palanci Subočki za pašovanja Čelebi-paše, dogodio se nečuveni skandal. I pored izričite naredbe samog velikog sultana da samo on može farbati zeleno i to sve i svuda koliko hoće i šta hoće, evo jedan takoreći nikogović, više pašinica nego paša na rubu carstva i civilizacije, usudio se da pogazi carsku reč.

Kroz glavu mi se pojavi slika orde tatara koji su se uputili ka Subočki u divljem galopu noseći svilen gajtan u nedrima. Bolje mi ih ne čekati, već da se sam utopim nasred jezera, ispred tvrđave.

Uhvativši Buljubašu za gušu, proderah mu se u lice.

– Da si mi uhvatio i doveo tog šejtana koji mi je ovo napravio. Smesta! Hitaj, hitaj! I dok su se čuli povici muslina koji su izjahivali kroz kapije tvrđave i lalija i sejmena koji trčahu tik uz njih vitlajući jataganima i džilitima iznad glava, skupih se na divanu sav skomolao od besa i tuge u isti čas.

Tako provedoh ceo dan, pa i pola sledećeg, odbijajući da pijem čak i čaj od jasmína sa utopljenim bagremovim medom i limunom, sve dok ga ne uhvatiše. I evo najzad. Evnusi naglo otvoriše vrata, a lalije držeći ga ispod mlohavih kosmatih mišica, umotanog u verige sa bukagijama oko nogu, dovuku i bace ispred divana na kojem sam ležao postrance. Postaviše ga ničice, a po jedan sa svake strane nogama mu pritisnu plečke, te na taj način ga još više priljubiše ka patosu. Okrenuvši se potrbuške, tako da se laktovima naslonim na divan a glavu smestim na dlanove, jedno vreme posmatrao sam taj usrani lik kojeg sam vlastitom rukom postavio na mesto glavnog mimar-age u palanci, i ne samo palanci Subočki, nego i cele Bačke nahije.

Stadoše mi se vrzmati po glavi njegove glavne osobine koje su ga preporučile za taj vrlo važan i unosan položaj. Ljigavije udvorice nije bilo u celoj našij nahiji, ali zasigurno ni u segedinskoj i čongradskoj, a možda i šire. Nula jedna od čoveka, koja je bila u

stanju da se odrekne svoje rođene majke (oca nije imao, a nije se ni znalo ko beše), ne bi li izvukao neki ćar ili napravio špekulaciju. Prijatelja ni poznanika nije imao, samo interes, a kamata mu je bila takoreći najbliži rod. Odrastao u bedi kod prostih i neobrazovanih roditelja, promenivši veru i ime, spreman na svaki posluš koji mu otvara vrata za zaradu i napredovanje. Sve je ukazivalo da će biti odan. No, eto vidiš...

– Pa pevaj golube, šta to bi? Šta napravi, i zašto i za koga? Ajde lepo reci, koliko ti je aspri platila ona aspida od bajskog bega samo da bi mi naudio? Sve mi kaži, samo nemoj da si to uradio iz ljubavi prema meni i carstvu. Razmisli i ajd polako imamo sve vreme ovog sveta... Reči, želim čuti reči! Vidiš li ovaj kolac!?

Polako pridigavši oči, mimar-aga progovori.

– Prošlog panađura, na palanačkoj pijaci, pojaviše se trgovci iz Gornje zemlje koju latini zovu Ungrija, te već dok nisu raspeli espap po tezgama, razgalamiše se kako se evo već neko vreme po Budimu i Pešti počelo krečiti sve što je javno od zgrada u zeleno. I to po posebnoj milosti tamošnjih aga i begova. I još to kao da će uskoro stići naredba da se sve zgrade i kuće u carstvu ubuduće mogu samo i isključivo krečiti u zeleno. I da će posao sa zelenom farbom biti jako dobar i unosan. Slučajno se našavši u blizini njih, iako svakog panađura i vašara redovno obilazim ova mesta kada dolaze trgovci izdaleka, ne bi li za koju aspru saznao vesti koje se inače ne mogu čuti na drugim mestima, taj razgovor dopre do mojih ušiju. Čuvši to, učini mi se da mogu napraviti dobru špekulaciju. Iz jednog, dupla korist. Čist alvaluk. Dobru zaradu i unapređenje istovremeno. Dakle, ako pretekнем druge mimaraage u okolnim nahijama i prvi okrečim sve javne zgrade u zeleno, a potom kao jedini koji imam znatnu količinu zelene boje na spremištu, da je prodam po dobroj ceni raji, gde će mi biti kraj.

Kada sam im se približio, ne odajući ko sam, zapodenuli smo razgovor u kojem oni rekoše i to, da eto, imaju izvesnu veću količinu zelene boje koja im je zapala od nekog Čifuta, pa bi je prodali povoljno i nastavili da se bave trgovinom ovaca i vune. Ponudivši im dobru cenu koju nisu mogli odbiti, ja im otkupim sve.

I počnem krečiti, prvo džamiju, potom ...

Ne rekavši ništa, samo sam klimnuo glavom i veliko sečivo u rukama evnuha spusti se na iskeženo i ubalavljeno lice.

Dok sam uranjao u šake, rekoh jedva čujnim glasom

–Napolje svi.

A potom mnogo, mnogo glasnije:

–Napolje svi!

U tren ostadoh sam nasred velike prostorije nasuprot trupini i odsečenoj glavi koja se onako odsečena i sa otvorenim istima skotrljala do nekog ulegnuća na podu, ostavljajući za sobom muzgav trag po tepihu. Namah mi se učini da nije sama. Kao da joj isto tako sa otvorenim ustima, moja glava pravi društvo, dok iz dubine sve jasnije poče dolaziti žena koja doziva:

–Jovane, Jovane... – Pa to je... htedoh da pružim ruke prema njoj, ali one behu nepomične baš kao i truplo nekoliko koraka udaljeno od glave. I sve pokri tamna magla. Nekako zelenkasta.

SVE JE TO U GLAVI

Prvi put me je spopalo za vojnog roka. Nisam ukapirao šta mi se sprema. Bio je jako vreo i suv avgust, a ja sam došao kući na redovno odsustvo. Drugim rečima – na *oslobađanje*. I dok nisam znao šta bih i kud bih pre, to me zaskočilo. U trenucima predaha, između dva uzimanja vazduha. Kad je glava već počela ozbiljno da me boli, morao sam da popijem neki lek. Ne znam više ni šta, ni da li sam ga sam uzeo, ili mi ga je neko poturio, ali je već bilo kasno. Ni taj lekić, ni ja nismo bili spremni za tu glavobolju. Motao sam se zbunjeno po kući neko vreme, ne znajući šta ću sa sobom. Leden i lepljiv, otišao sam na terasu po malo suvog i vrelog vazduha. Ukućani su me tiho posmatrali, svako iz svog dela kuće. Čale je bio ubeđen da je to od alkohola pošto sam tog dana bio u kafani sa društvom koje, kao ni ja, još nije umelo da pije. Onda sam isprovraćao taj nesrećni lek koji sam malo pre toga popio. Da... sad će čale biti ubeđen da sam se otrovao od alkohola, iako nisam popio mnogo jer sam se prethodne noći već toliko otrovao, da sam ozbiljno razmatrao ideju o zatapanju u akvarijum. Srećom da nikog nije bilo pod terasom. Nije mi bilo prvi put, nisam voleo da bljujem u wc šolju, a dešavalo se da ponekad i ne stignem da otvorim prozor. Tada je i komšiluk znao šta sam jeo, a šta pio tog dana. Nisam mogao u usta da stavim ni vodu, ni čaj, a kamoli lek ili hranu. Stalno mi je bilo muka.

Mnogo me je bolelo ... Kao da mi se u jednu hemisferu mozga uselila lutka leptira koji se sve vreme vrpolti, a nikako da izađe iz čaure. Sakrio sam se u svoju sobu i pokrio, usred vreline, ćebetom preko glave. Zato što je čaršaf propuštao previše svetla, a povremeni oštri zvuci iz kuće i od spolja bockali su mi mozak. Čale i keva su u dnevnoj sobi raspravljali pitanje zvanja hitne pomoći, ili odlaska u istu. Tačno sam mogao da vidim majku kako sedi pored telefona sa virtuelnom rukom koja lebdi negde na pola

puta između prave ruke i telefona. Baba je hrkala u susednoj sobi; to je radila kad je bila uznemirena. Meni je bilo svejedno. Počeo sam da očajavam. Bol se ili pojačavao, ili ja više nisam mogao da trpim. Nisam uspevaio da duže od pola minuta zadržim isti položaj tela, morao sam barem glavu da pomeram. Ugodan osećaj blažeg bola ne bi trajao duže od nekoliko sekundi, ako se uopšte radilo o sekundama.

Leptir u čauri je veoma lagano širio krila, onoliko koliko mu je moja lobanja to dopuštala. Bio je šaren, dominirala je smeđa boja, a najviše su me bolela krila.

Na lek više nisam ni pomišljao, u strahu od povremenog nagona za povraćanjem. Mada više nije imalo šta da se povrati. Gola pljuvačka koju sam cedio u babin plehani lavor sa crvenom ružom. Pošto je već pao mrak, povremeno sam otvarao oči i gledao po sobi. Mrak je bio sastavljen od krupnog zrna. Kad će ovo da stane, jebo te... Povremeno sam cvileo, više glasno uzdisao. Nije mi se plakalo, nije mi se vikalo, ali sam molio da se nešto desi i da to konačno prestane. Nisam mogao više! Ali leptir nije hteo da izađe. Nikada ranije nisam spoznao tu dubinu očaja i nemoći. I bio sam zahvalan što u kući nema nikakvog vatrenog oružja. Povremeno sam dobijao želju da zabijem u taj deo glave nešto oštro, ili da je jednostavno odsečem, pa nek' si jebe mater. Neko vreme sam tako pričao sa svojom glavom. Onako, telepatski.

Na kraju se to pretvorilo u kratke, par sekundi duge snove, koji su se smenjivali sa svešću o strašnom pritisku lutke. Setio sam se – ili se nešto van moje kontrole toga setilo – i onog Kaufmanovog filma *Otimači tela*. Tamo je neka biljka proizvodila ogromnu čauru koja je posle usisavala ljude, da bi na kraju ispo vratila, u istom obličku, vanzemaljca. Ili tako nešto. Konačno me u neko doba noći, sasvim iscrpljenog, pobedio san. Sanjao sam leptira kako je sve veći i veći na račun mozga kojim se hranio, ali se on brzo pretvorio u zlog vuka. Onog što je šikanirao tri praseta. Mislim, nije u snu bilo nikakvih prasića. Kao mali, povremeno sam sanjao tog vuka, sa sve onom smešnom kapicom koja ni uvo nije mogla da mu pokrije i onim crvenim ritama od kratkih pantalonica koje je držao samo jedan treger. Dolazio bi u moju sobu i iznosio me u dnevnu dok bih se ja dernjao, tražeći mamu. Sada se uvijao oko

mene kao duh iz boce – zao, iskežen, zabijao mi je levi očnjak u desnu polovinu glave. Davio sam se, nemoćan, u njegovoj salivi.

Vujo, vujo, mamu ti jebem!

Sledećeg jutra sam se naglo probudio, savršeno i trenutno svestan trenutka u kome se nalazim. Bez uobičajenog bunila. Bio sam ko nov. Skočio sam naglo iz kreveta i tresao glavom ko hevi-metalac. Drugi čovek!

Epizodu sam, kao i ostali ukućani, brzo zaboravio. Sve dok se kroz par godina nije ponovo javila. Negde oko pet popodne, kao i prvi put. Počela je sasvim lagano, kurvinski, šireći se polako unutar desne polovine glave, tu negde pri površini. Uхватила me je panika, pa sam zviznuo dva brufena, ali sam opet zakasnio. Opet mi se javio leptirić, lagano istežući krila koja je trljao o noge. Jebo te, šta ću sad? Čaletu je tada sve bilo jasno jer je bio ubeđen da ću ja naslediti većinu njegovih fizičkih problema, za šta me je povremeno pripremao, nakon što bi neki problem dovoljno izučio na sebi. Jednom rukom je već posegnuo za Pelagićem, dok mi je drugom objašnjavao da mi nikakvi analgetici neće pomoći. Ne znam kako je to izveo. To, sa rukom... Onda ga je keva napala da on mnogo sere, te da je medicina ko zna šta sve izmislila do sada i da je to Pelagićevo sranje sa lavandom koješta. A šta ako mu je to nešto zbog rata? To pre nije imao... Imao sam, kevo. Svejedno, rekla je. Lavanda je za moljce. Dobro, de, ako ne pomogne lavanda, pomoći će nešto sasvim drugo, ima tu svašta na nekoliko strana o migreni. To sa lavandom i nije zvučalo tako loše u odnosu na recept za seboreju, koji je otac svojevremeno ispovertio od istog autora, a čiji je glavni sastojak činila izvesna količina kokošinjaca pomešanih sa nekom glupošću. Sve se, naravno, odmah pretvorilo u žučnu svađu koja me je ključala u onu zdravu polovinu mozga. Baba me je samo posmatrala, širom otvorenih usta koja je krila šakom. Brat me je takođe nemo posmatrao staloženim, jedva primetnim osmehom koji je govorio – čoveče, celog života si bio propalica! Otišao sam u svoju sobu, ali sam negde oko ponoći pešice otišao u hitnu. Posle nekoliko klimanja glavom su mi prepisali neke trodončice koje sam ja u apoteci potom uredno platio, i isto tako uredno ih i ostavio na pultu. To sam otkrio kod kuće, kada sam hteo da popijem vodu, i shvatio da bi uz nju

trebalo da popijem i lekove. Bio sam isuviše ljut na sebe što se nisam setio da kažem lekaru kako je to što mi je prepisao bez veze – jer će želudac to brzo da izbaci napolje – da bih se ljutio i što sam zaboravio lekove.

Morao sam da držim uzdignutu glavu, mada mi je ona bila jako teška. Glavu ti jebem! Imao sam osećaj da imam menstruaciju u glavi. Ko zna... možda evoluiram. Možda se iz svega izrodi nešto dobro. Možda naprasno postanem fascinantno inteligentan. Ili se probudim kao vanserijski pijanista oko koga će pičke da se tuku.

Nesposoban za bilo šta, otišao sam u krevet. Trpeo sam kao mazga. Nema sna. Leptir i ja. I... posle tri sata prevrtanja po krevet, odjednom mi se razdanilo. Eto tako. O, bože! Pokušao sam da spavam, ali sada sam bio i gladan i žedan i piškilo mi se. Ma, sad bih mog'o i da jebem i to bez ruku. Malo sam oslušnuo – svi spavaju. Posetio sam frižider, ispiškio se i upalio teve. Tim redom. Sve neke gluposti. Za koga prave ovaj program? Dobro, šta ima novo? Nekih dvesta 'iljada ljudi demonstriralo ispred televizije u Beogradu, pravilo aviončiče od 'artije, šetalo Cobijevu lutku sa kuglom na nozi. A eno ga i Vuk.

E pa, Vujo, noćas si okasnio!

E, onda je to učestalo. Počelo je da se javlja na dva-tri meseca. Lekare sam izbegavao poučen raznim lošim iskustvima, više sam se informisao ovako, u prolazu, ubeđen da se radi o migreni. Čitao sam. Isprobavao razne stvari, ali slaba vajda. Jednom sam, ne prepoznavši pravi napad i, misleći da je u pitanju neka bezvezna glavobolja, popio neki lagani analgetik, ali mi je za deset minuta bilo jasno šta nailazi. Bio sam sam u kući. Onda sam očajnički posegnuo za trodonima i načisto se armirao. Samo sam pao u krevet, potpuno bespomoćan. Paralizovan. Katatoničan. Bolelo je nešto malo manje, ali ja nisam mogao prstom da mrdnem. Slušao sam neko vreme kako se komšije tuku i 'rane govnama i to je bogami potrajalo. Ljudima pukne film, izderu se, polome nešto i gotovo. Al' ovo, brate, ne razumem. To, bre, traje. Onda su se oni primirili, a drugi komšija je počeo da jebe ženu. Kako to da ih prvi put čujem? Nisam bio svestan toga da sam u kuhinji ostavio džezvu za kafu na ekspres-ringli i da su se te dve stvari u međuvremenu zavarile jedna za drugu. Kad sam konačno

otišao tamo, ringla je bila rumena k'o bulka. Mahinalno sam posegnuo rukom za džezvom i žestoko se opekao. Pošto me je još uvek držala opšta anestezija otišao sam u stranu i zveknuo glavom u pločice pored šporeta. I pao. Kao da mi je pukla tromblonska mina u glavi. Rasplak'o sam se.

Posle se oženim. Al' nisam ženi prijavio falinku jer je sve ispalo nekako na brzinu. To je otkrila kad sam je jednom panično zvao da dođe u moju kancelariju i donese mi ampulu nekog analgetika. To sam čuo od nekoga, pa rešio da probam. Ona je mislila da ću da se puknem u venu, pa mi donela i špric. A ja nisam mogao da napustim ofis tog dana. Lepota! Isteram je napolje da me ne gleda, pošto sam video da je u šoku. Uzmem onu testericu za ampule, to je lako, zapamtio sa ko dete kako sestre to rade. Fike-fike i samo je nategne sa dva prsta i gotovo. 'Oćeš, đavola ... Ruke mi se tresu, prsti mi znojavi, stružem bez veze. Telefon zvrnda, neće da prestane. Nek' zvoni, ko ga jebe. K'o da mi zvoni u glavi, i to priključen na pojačalo. I nikako da se izborim sa ampulom. Na kraju se iznerviram, pa je nategnem. Ona, naravno, pukne, ali nekako u šreh. Živ se iskasapim, počnem da krvarim ko svinjče, a parčence stakla upalo u ampulu i ja se sumanuto vrtim oko sebe tražeći nešto da ga izvadim, ama ne znam šta, krv kaplje po belom tepihu, ma, popiću te, pa nek' si jebe mater, svariću i to staklo, al' šta ako mi zapara negde usput, pa ustanovim da ne želim o tome da razmišljam, popijem na eks, a ono, ko da sam kreč popio, želudac se u momentu stisne ko čmar, e jes' gadno, onda vidim svoje ruke oblivene krvlju, pa mi se smuču još više i počnem da povraćam tu, na licu mesta, po snežno belom tepihu, a od napora nesvesno stisnem ostatak ampule još više, smrvim je ko buvu i, naravno, još više se isečem. A sve to otprilike u trenutku kad je moja šefica utrčala u kancelariju.

Ništa nisam osećao dok su me šili. Posle je žena htela da me hrani na cuclu.

Onda je došlo dete. Milka. Milka je veoma brzo rasla i sazrevala, a ja sam i pre toga vreme merio po napadima migrene i posle svakog napada sam na tom detetu primećivao nešto novo. il' se prolepšala, il' je porasla, il' je bilo vreme da skрати kosu koja joj je već dopirala do ispod guzice, što će reći da je postojala realna

i zastrašujuća opasnost da dete uskoro počne da se samo o sebe sapliće i da joj ukućani, u čemu sam ja po nespretnosti prednjačio – gaze po kosi. Bio sam zastrašen slikama koje su mi se tada javile pred očima da sam odmah uhvatio dete za ruku i poveo ga kod frizera. Žena je tim prizorom bila sablažnjena jer sam na sebi imao pidžamu, a do pre samo nekoliko trenutaka sam od bolova kopao po glavi i čupao kosu, tako da sigurno nisam bio ni za izlazak pred ogledalo, a kamoli na ulicu. Nesvestan toga, bio sam ubeđen da me je žena od svega odvrćala u pokušaju da spase Milkinu kosu, što me je samo iznerviralo, te smo nas dvoje ipak otišli kod frizera.

Na ulici sam zatek'o pauka kako spokojno odvlači mog fiću koji mi je teča poklonio kad je umro. Na mestu pored njegovog je takođe spokojno i netaknuto i pogrešno parkiran stajao blistavi, srebrni mercedes sa potkovicom i božićnim venčićem posred maske.

Milkica mi tu epizodu nikad nije zaboravila. Iskoristila je moj sledeći napad i trenutak kada je moja kosa bila potpuno raščupana, da mi se s leđa prikrade i makazama se osveti. Tada sam shvatio da moram nešto da preduzmem. Nisam mislio na lekara, a i osećao sam nekako da prosto samozadovoljno doživljavam svoj bol. Najpre sam morao da sredim frizuru.

Izašao sam u vrelo julsko leto sa kapuljačom na glavi, mada je komšiluk već pomalo navikao na moje neobično ponašanje, a niko od nas više nije imao želje da im bilo šta objašnjava.

Nešto se, dakle, moralo menjati... Dete nije moralo da prisustvuje mojim seansama, a i teško mu je bilo zabraniti da ne gnjavi tatu u toku napada. Zaticao sam je kako me znatiželjno posmatra, ne mogavši da procenim koliko je dugo tako stajala. Osim toga, vaspitačica je jednom prilikom ispričala mojoj ženi Milkičinu interpretaciju onoga što se tati ponekad događa: dete je pričalo naokolo da je njen tata u stvari kao neki Sveti Georgije i da u glavi ima aždahu koja bljuje tamo unutra vatru, pa se tata zajapuri, pa mora da pije lekove za visoku temperaturu.

Kako li smo samo do toga došli?

Rešio sam da, kad predosetim napad, odmah napustim kuću dok još budem sposoban za bilo šta. Dakle, prvo odmah

eksiram – dok su mi ruke još mirne – jednu ampulu novalgetola, a uvek sam svuda sa sobom nosio po dve, za slučaj da jednu upropastim. Neko vreme sam morao da vežbam, te sam na kraju prilično vešto i brzo umeo da obezglavim ampulu. Jaka stvar! Više od jedne ampule nisam smeo ni posle nekoliko sati da uzmem, jer se ni ona jedna želucu nikako nije dopadala. Tako je sam početak napada bio manje dramatičan, a svaki je trajao skoro u minut tačno 635 minuta, pa je ono najgore trajalo nešto kraće. Žena mi je predlagala da pri napadima zovemo hitnu da mi daju injekciju, ali ja sam se panično bojao igle. Zvanično sam proglašen opsesivnim, sebičnim mazohistom. Milka je predložila da mi injekciju daju direktno u glavu i da se tada neću uplašiti jer neću ni moći da vidim iglu, osim ako mi to budu radili pred velikim ogledalom u hodniku.

I tako sam rešio da odem u motel. Malo je skupo, ali ipak praktično. Seo sam u fiću. Nešto sam ga jedva upalio, dok se moj komšija sa prozora zajedljivo smeškao jer sam mu svojevremeno rekao da fića pali ko mina, i to bolje od njegovog auta, zato što su to one fiće sa Fiatovom mašinom! Njegov auto je bio star samo dvanaest godina, a ja nisam znao da je to u stvari bio Fiat. Otišao sam u motel *Udarnik*, ali su mi na recepciji rekli da su svi kapaciteti zauzeti na neodređeno vreme. Pa, jebo te, što su svi kapaciteti zauzeti usred ove nedodije? Zato što su u njima izbegle. Ko, bre? Izbegle! Osobe koje su izbegle tokom rata. Dobro... Vratio sam se u fiću i naslonio glavu na volan. Fića je imao jako neudoban volan. Onda sam kroz taj volan malo posmatrao neke od tih ljudi pred motelom. Nepomični, skoro neživi. Mrtvi su, al' još im nisu rekli. Veruju u uskrsnuće. Ko leptiri fiksirani pribadačama. Ko muzejske figurice... Otišao sam onda u hotel na suprotnom kraju grada. Trebalo je odmah tamo da idem, ali nisam, jer je on pristojniji, znači skuplji. Na brdu, okružen šumicom. Godinama nisam bio tamo. Međutim, na uzbrdici, na sto metara od hotela *Šumice*, fića crče. Malo sam petljao po mašini, nisam znao šta mu je. Vratim se u kola. U glavi bubnji, zuji leptir, još zagreva mašinu. Nervozno zalupim vrata iz sve snage. Ko da me neko udari maljem u glavu. Od siline udarca otkači se onaj šrafčiger zadenut za prozor do vozača i padne na sedište. Ko ga jebe! Al' fića više ne htede da upali i na kraju presisa. Opojni miris benzina je sve što

mi je u tom trenutku falilo. Moram da idem peške, ali bez onog šrafčigera ne mogu da otvorim prozor, ni vrata vozača. Onaj drugi prozor i vrata se ionako već vekovima ne koriste jer je mehanizam polomljen. Muvao sam rukom ispod sedišta, a pognut položaj glave mi nikako nije prijao. I napipam rupu u podu. 'Ladno može šaka da prođe. Šta ću sad? Sav alat je pod haubom, a unutra nema ničeg što bi moglo da odvrne bilo kakav šraf. Ne radi mi mozak. I sad me već stvarno boli. Moraću da uklonim sedišta i da pokušam da dohvatim šrafčiger. Debilu jedan, lepo ti je žena govorila da treba da kupiš mobilni, al' ti nisi hteo da daješ pare za to, bio si ponosan što ga nemaš i ubeđen da ti neki... elektromagnetni talasi, šta li su već, mogu da oštete mozak, a ako ga nosiš stalno u džepu to mora da nekako utiče na kurac i jaja. Eto ti sad kurac, pa se slikaj s njim! Na kraju sam natčovečanskim naporom bukvalno odvalio zaribalo sedišta. Ispod sam zatekao dva upotrebljena kurtona, stara bar trideset godina, i mrtvog pacova. To je znači smrdelo u poslednje vreme. Verovatno se zadavio kurtonom, jer je jednom nedostajala polovina, drugi je bio čitav. I eno ga šrafčiger... Super! Ali nisam mogao dovoljno da protnem ruku, falilo mi je samo par centimetara. Ma, skoro da sam ga osetio u ruci. Nisam imao čime da ga dohvatim! Trebale su mi dve... kao šipčice, nešto kao kineski štapići i dohvatio bih ga. Ali u glupom autu nije bilo ničeg sličnog. Očajan, odlomio sam od volana pokazivače pravca i posle nekoliko desetina uzaludnih pokušaja uspeo da ga uhvatim. Ali sam se u tom kilavljenu nezgodno nasadio na menjač. Mozak me je zaboleo, o jajima da ne pričam. Sve mi je ispalo iz ruke i odskakutalo ko zna gde. Onda sam se predao i seo na ručnu. Fića je poslušno krenuo nadole. Neverovatno! Mahinalno sam uhvatio volan i auto se smotao i preprečio na putu. Srećom, već posle pet minuta je naišao neki opel. Pošto su neko vreme bezuspešno pokušavali da me pomere sirenom, izašla su na kraju dva klinca, jedva da su imali dvadeset, a pozadi su sedele neke cure. Pokušao sam da im objasnim da mi treba alat da izađem iz auta. Jednom od njih nisam stigao da objasnim da je kvaka osetljiva i da samo ja umem spolja da ga otvorim, ali je dečku kvaka već bila u ruci. Jebi ga, bože, šaka mu je bila k'o dve moje. Neko vreme su gledali tako, malo u mene, malo u kvaku. Onda su otišli iza fiće i odgurali me.

U jarak!

Nisam mogao da verujem... Jao... sve vam milo jebem, mamu vam narkomansku! Leg'o sam na zadnje sedište. Skupio sam se k'o fetus i pokušao da se ne pomeram i da ravnomerno dišem. Ne zato što nije bilo mesta na zadnjem sedištu fiće, nego me keva jednom tako zatekla kako usred napada spavam ko klada, baš u tom položaju. Onda me je probudila da mi objasni da u tom položaju, i ako dovoljno dugo mirujem organizam sam luči neke hormone... neke analgetike koji čoveka teraju u san kad ga nešto boli. A još nije bilo vreme za kraj napada... Da ne poveruješ!

Već sam video naslov u lokalnim novinama: SIN PIDŽAMOM ZADAVIO ROĐENU MAJKU SAMO ZATO ŠTO GA JE PROBUDILA! Pa, podnaslov: teško poremećeni V.R. (27) iz ulice Otona Župančića 12, iznerviran zbog... komšije kažu da je gorepomenuti V.R. u poslednje vreme...

Ujutru su me oslobodili nekim čudovišnim sekačem. Policija me je ispitivala zbog „nezgode“ i ugrožavanja saobraćaja.

Nije više bilo fiće. Vršio sam opsežne pripreme za sledeće suočavanje sa leptirom. Rešio sam da novalgetolu dodam travu. Ako to ne pomogne... Dakle, novalgetol, plus paketić travice koju sam kupio na kiosku na koji su me uputili... Na kiosku? Jeste, na kiosku! Fini, mladi momci, kulturni, jedan studira neznamšta. Dobro... U životu lično nisam urolao džoint, niti sam mnogo znao o tome, ali sam to morao da uradim na vreme, jer u toku napada sigurno neću moći to dobro da izvedem. Ostao sam duže na poslu i smotao dva. Nekako. Prijatelj mi je rekao da će trava i duvan da se presuše od stajanja i da u ono u čemu ih držim posle izvesnog vremena stavim koru pomorandže, ili krišku jabuke. Ja držao pomorandžu tri dana, sva se ubuđala. Jedva spasem vutru. Smotam to u jednu torbicu zajedno sa ampulama, testericom i pidžamom.

Došao je taj dan. Leptir je nenadano poranio i probudio me, mimo svojih navika, u pola pet ujutru. I na to sam bio spreman. Iskradem se iz kreveta, omaknem ampulu, pozovem taksi i ostavim jednu od već napisanih poruka ženi: da javi na poslo da ću odsustvovati i da idem u *Šumice*. Pokupim usput i parče čokolade.

Gore na brdu lepo i sveže. Drozdovi su doduše mnogo zviždali i to mi nije prijalo. Naravno, nigde žive duše. Jebo te, ovo

bih mogao povremeno da radim i kad mi ništa ne fali, gle što je lepo, a ja ovako nevoljan. 'Bem ti život! Pa dok sam ušo ... Jedva nađem recepciju. Probudim recepcionara, znamo se iz viđenja. On u čudu. Gleda na sat, pa u mene, pa opet na sat. Je l' na popodnevni odmor, pita, i sve se osvrće da vidi s kojom sam ribom došo. Šta ti je to popodnevni odmor? Pa ti dođeš s ribom da dva-tri sata, ja ti ne naplatim čitav dan. I tol'ko. Kakve, bre, ribe, viš da tek sviće! De, de, zemljače, izvini... a, kakvu si sobu 'teo?

Molim te... daj mi krevet!

Soba – jednokrevetna! Super, oba ću da isprobam. Da ne bude posle da sam nezahvalan. I ima teve, neverovatno. Namaknem zavesu, upalim teve, nađem neki jutarnji program i onda... džoint. Udahnem plitko, po malo, ne smem da se zakašljem. Jebaću ti nanu, leptiriću! Posle dva dima grlo mi je već napola crklo, izgleda da je dobra. Jedva izdavam džoint, popio je previše pomorandže. Malaksavam polako... Dakle, tako je Bodler postao slavan. U oblaku dima je kulirao i diktirao onoj svojoj kurvici od meleskinje ko zna kakve gluposti, a ona je to odma' pretakala u sonete, aleksandrince i šta ti ja znam. E, jaka stvar, pesniče!

I baš me oborilo... Legnem na krevet. Savijem se u fetus, dva minuta sam se nameštao, k'o kod kuće. Osvojim položaj. Sklopim oči, stavim šaku na bolnu polovinu. Ko zna, možda i ja imam neku... neku... elektro... ne, bioenergiju. Jes', jes'...

Posle nekog vremena otvorim oči. Izgleda da sam dremnuo. Sudeći po satu na teve-u, ne više od sat, možda ni toliko. Pa i nije, izgleda, neka trava. Ko zna šta su mi uvalili, kad nisam redovna mušterija. Oslušnem glavu; ni leptir nije bog zna kako aktivan, nije strašno k'o obično. Nego, nešto mi hladno po guzici. Kad ono, kako sam se iskrivio u obliku slova V, dupe mi otišlo kroz zid napolje, a ono se razduvalo nešto i nekako ... nemam snage da ga vratim unutra. I šta ima novo u Srbiji, televizore? Vidi, eno ga Vuk. Sa zakrpljenim uvetom, nešto drami. Čekaj, bre, pa to ono u Budvi kad su ga promašilinekol'ko puta odjed... odje... damput... to je bilo, bre, pre par godina, ihaaaa. Majke vam ga, kako vas nije sramota, sabajle puštate domaće reprize! I šta više 'će taj Vuk?

I onda mi se taj Vuk okrenu. Pa se upilji u mene. Eto ti sad... Slušaj, kaže onim svojim dubokim glasom koji smo svi voleli da imitiramo, Radivoje, imaš ti neku muku... a, Radivoje? Otkud

on zna moje ime? I šta ga boli briga za mene? Pa zapevam: šta te briga kako živim jaaaaaa... u mom životu samo sunce... I poče Vuk da nešto deformiše, jebo te, da se uvija k'o zmija i... mic po mic... izbi ga crna dlaka, njuška i čeljust mu istrčase napred i pretvori se, brate, u vuka... Onog iz *Mikijevog zabavnika*. Onog iz mog sna.

Sa sve crvenim pantalonicama, ganc–novim!

Leptir učuta – iz momenta. I stade vuja da se izvlači iz onog televizora, pa skroz izađe, osvrnu se po sobi i zagleda u mene. Živ sam se usr'o! Na kraju priđe i sede na kraj kreveta uz moje noge. Daj, bre, Radivoje, priberi se, samo sanjaš... 'oće vuja da se igra, šta ti može. Al' vuja ozbiljan. Skinu ono glupo kapče i baci ga na drugi krevet. Gleda me i ćuti, a usta mu odškrinuta. Čujem kako diše. Zavali se unazad, šapama obujmi koleno i nakrivi glavu. Ko Rita Hejvort! I kapnu mu iz usta jedna ljiga pravo na moju nogu. A ja, brate, gadljiv na te ljige, i bale, i uopšte... dlake. Trgnem nogu ko da me ujeo. Pazi bre malo. Ne možeš ti tako sa mnom!

Isadćupokušatidaprenesemtajdijalogkojisekompletno odvijaonanekommenidotadapotpunostranominepoznatomsrpskomdijalektukojiseodvijaosavimtelepatski

...

– Znamo li se mi odnekud, a, Radivoje?

– Znamo se, Vujo, dušmanine.

– Nemoj tako, Rade... e, ja već preš'o na ti, možeš i ti na ti.

– Pa, već smo nato jebo ga... ti.

– Nešto mi petljaš jezikom, Rade... Nego, deder, ima valjda neki razlog što sam ti u san dolazio.

– M'rš, bre, džukelo, dete sam bio, šta sam ja znao!

– Prvo, nemo' se dereš, nisam ti ja čalac... drugo, ako si bio dete nisi bio nevinašce. Dir'o si pišu!

– Ne znam o čemu pričaš.

– Znaš, znaš. Pa ti se nezgodno uvrne kožica. Pa si išš'o kod čika doktora.

– Ne sećam se. Ne sećaš se, kurac... a na Kosovu šta je bilo?

– Šta je bilo? Ništa nije bilo.

– Bilo, bilo, Rade.

– Jebi se. Nisam ubio, nisam krao. Doneo sam malo municije, a ni to ne znam što sam uzeo.

– Samo malo municije?

– Šta je, bre, kaži šta 'oćeš, nemo' da me ma'tretiraš!

– A ono tele?

– Šta ... tele?

– Tele, tele ...

Tele... Jeste. Moja grupa se tek bila smestila u jednu novu novcatu šiptarsku kuću, ali već raščerupanu. Krevete i posteljinu srećom nisu stigli da odnesu. Ono što je bilo kabasto. Iza kuće bila krava i neki prastari IMT traktor. I sutradan bio ja na straži baš iza kuće, kad ti se dovukoše dva tipa na motokultivatoru. I oni isto u uniformi. Jedan je ispod uniforme nosio majicu k'o Zagor. Oči su mu ispale... Kaže Zagor, ajd', zemljače, 'leba ti, da nam nešto pomogneš. A biće i za vas nešto... Gledam ih, ne znam šta 'oće, nit kako da se ponašam. Šta 'oćeš, bre? Ma, daj, pomози oko ove krave... Vidim, 'oće da vode kravu, šta ću im ja, kog đavola. Ama, ne možemo sami, brate, nego 'aj' se prekrstimo prvo... I izvadi flašu iz ranca, 'di da odbijem rakiju, pa potegnem, sigurno sam deci povukao. E, to je bilo dobro. Kad Zagor izvadi macolu i digne... među rogove. Nije stigla ni repom da ma'ne, samo se stropoštala. Izvadi nož i odseče joj glavu. K'o mudžahedin, jebo te. Baci je na stranu. Tu smo napravili dramsku pauzu jer smo čuli šištanje tomahavka, pa se zablenu smo u nebo i on, eto ga za tri sekunde, što kažu oni glupi Ameri – na dva sata od nas – prolete. Sačekasmo nekoliko sekundi, al' mu je cilj očito bio malo podalje. Pribraše se oni, priteraše prikolicu na ulaz u štalu, jedan okači one kuke, drugi joj napravi proreze na zadnjim nogama. Uigrana ekipa. Ajd', molim te, uhvati je ovde, ne možemo sami. Dobro... Zagor je uhvati za prednje noge, nas dvojica za zadnje, pa na prikolicu, pa na kuke. Jedva nekako. Živ sam se iskilavio, zamalo da se ušinem. Eto vam! I to sveža krava. Znam da su neki kuvari u komšiluku povremeno dolazili tamićem i istovarali neke kravetine koje smo viđali kako slobodne tumaraju naokolo, one što su se sirote našdrale prve prolećne trave, pa se izduju k'o duleci, valjda nisu mogle da je svare i na kraju crknu, pa ih naši valjda posle pokupe,

jebem li ga... Onaj krupni dohvati nož, ja dohvatim flašu. I nekako, ispade mu onaj nož i pravo u odvod. Jebi ga... Šiptar izbetonirao dvorište, ima i blagi pad, napravio odvod. Sve po pe-esu... Majku mu, kaže Zagor, da sam 'teo da ga proguram tu, ne bi mog'o! Jebo ga odvod, to mi najbolji nož u kući. Bato, aj' nađi neki dobar, oštar nož, ljubim te! Ja prvo potegnem još jednom, a rakijica slatka k'o duša, a opet, k'o vodu da pijem. Odem unutra, u kuhinju, počnem da otvaram fijoke. Ih, domaćinska kuća. Nađem i masat. Vratim se, evo, Zagore... I on je raspori. I... ispade tele. Samo ga izguraše cokolama – pravo pred mene. Ono sluzavo, odvratno. Papci mu žuti. Još malo i ispililo bi se samo. Presede mi. Život mi se zgadio. Dva dana i dve noći nisam mog'o oka da sklopim.

Eto ti, vujo, jesi sad zadovoljan. Pička ti materina... Ali vuje više ne beše. Samo je Van Gog na teve-u tiho pevao... *nestali smo i ne znamo se vratiti...*

Više me u životu glava nije zbolela.

ESEJ

Prva nagrada

Nikola Živanović, Kragujevac

GRANICE TUMAČENJA KAFKINOG PROCESA

FORMA ROMANA

Kafka je prvenstveno pripovedač. Književna forma koja mu najviše odgovara je parabola. Ona mu pruža mogućnosti da razvije svoje paradokse do kraja, ne postajući banalan. Paraboli su bliske alegorija i zagonetka. I alegorija i zagonetka imaju unapred dato značenje do koga se dešifrovanjem dolazi. Razlika je u tome što zagonetka teži da značenje sakrije, a alegorija ga čini potpuno jasnim, prozirna je. Obično se uzima da je parabola bliža alegoriji. Međutim, sudeći po tome da se ne može direktno prevesti na neku drugu značenjsku ravan, ona ostaje zagonetna, značenje kao da se skriva. Zagonetnost parabole se, ipak, razlikuje od zagonetke po tome što ne postoji unapred smišljena odgonetka. Značenje se ne može izraziti drugačije nego tom pričom, od početka do kraja.

Parabola je iznikla na biblijskoj tradiciji. Isusove parabole upućuju na stvari koji se tiču Božijeg delanja, dakle zadiru u onostrano, nespoznatljivo. Time ona i ne može da nosi neko značenje koje je moguće shvatiti u celosti, ona je ljudski izraz božanskih istina, ustrojstva svemira i, kao takva, samo nagoveštava.

Kafkine pripovetke se dobro uklapaju u ovaj koncept. Priče kao što su *Preobražaj*, *Na izgradnji Kineskog zida* i druge, začuđuju čitaoca i ostavljaju ga bez mogućnosti tumačenja, ali se istovremeno čine savršeno jasnim i istinitim i bez logičkog razumevanja.

Ako se kao Kafkin prirodni književni žanr uzme parabolična pripovetka, kako to da se možda najpotpunije izrazio u romanima? Odgovor se može lako naći ako se zaviri u strukturu njegovih romana. Svako poglavlje je organizovano kao jedna

ili više zatvorenih celina, od kojih svaka predstavlja posebnu parabolu. Tek na višem nivou one se susreću, u temi romana. Zakon i krivica kao centralna pitanja kojima se bave svi segmenti romana, predstavljaju kohezionu silu knjige. Da nema nje *Proces* bi bio zbirka pripovedaka.

Osim toga, *Proces* ostavlja utisak celine zahvaljujući glavnom junaku. Šta, međutim, ovo delo čini romanom, dok su, recimo, *Avanture Šerloka Holmsa* nedvosmisleno zbirka pripovedaka? I u jednom i u drugom delu imamo glavni lik koji se provlači kroz sve epizode (pripovetke). Svaka priča razvija osnovnu temu dela: zakon i krivica kod Kafke, deduktivni metod u rešavanju zagonetnih zločina kod Dojla. Oba dela čak predstavljaju život junaka do njegove smrti.

Prva razlika koja pada u oči je to što se Kafkin junak menja. Menja se njegov stav prema procesu. Od prvobitne pobune protiv hapšenja i suda, Jozef K. prolazi kroz niz faza koje ga dovode do pomirenosti sa sudbinom i prihvatanja kazne. Ipak, on ne prihvata i sud kao takav, ne prihvata njegove smicalice i alternativna rešenja. Prihvata kaznu. Ne drži se očajnički za život. Uspeva da izađe na kraj sa procesom, a da ne odustane od svojih prvobitnih načela, ne postaje ljigavac koji drhti pred zakonom, kakav je trgovac Blok.

Druga razlika je u tome što je Šerlok Holms lik-funkcija, koji je tu da osvetli živote drugih ljudi, dok u *Procesu* sporedni likovi samo doprinose razvoju glavnog junaka.

Navedena shema jasno ukazuje na formu obrazovnog romana. Junak iz epizode u epizodu, sreće nove likove (naročito ženske), koji na njega utiču, pozitivno ili negativno, menja se i usaglašava svoj prvobitni stav sa svetom u kome živi. Jedina razlika je u tome što Kafkin junak zbog tog usaglašavanja stavova strada. Njegovo prvobitno dostojanstvo ostaje očuvano u svetu *Procesa* samo ako prihvati kaznu.

Ma koliko ovo objašnjenje izgledalo primamljivo, ono je zamka u koju tumač lako može upasti. Ako imamo gotovu književnu formu, i pokušavamo da u nju ukalupimo neko delo, nužno ćemo, zavedeni književnom tradicijom, delo pogrešno protumačiti. Lakše je naći u tekstu značenje koje nam je od ranije poznato nego ga sagledati kao autentičan izraz.

Razlike koje smo povukli između Dojla i Kafke stoje. Sudeći po tome, *Proces* zaista ima viši stepen jedinstva pa se može podvesti pod roman. Ipak ovo određenje žanra je samo spoljašnje. Kod originalnih pisaca, poput Kafke, koji počinju i završavaju jednu književnost, opasno je modele žanra upotrebiti dosledno. Time tumačenje postaje pogrešno, a potpun doživljaj dela je uskraćen.

IDEOLOŠKA POZADINA

Kafkino delo se često tumači u svetlu nacizma koji nastupa nedugo posle Kafkine smrti. Osnove za ovo poređenje nalazi u mehanicizmu vlasti i potpunoj podređenosti nevidljivoj sili koja zapoveda. Ipak, ovakvo tumačenje je jednostrano. Kafkino delo nije prevodivo na jezik pojmova. Njegove slike jasno pokazuju mehanizme koji postoje u svetu, ali nisu alegorija nikakvog konkretnog ispoljenja tih mehanizama. Kafka se može tumačiti i kao kritičar komunizma, pa čak i demokratije. Ta nevidljiva sila može biti shvaćena i kao sila naroda, bezumne mase, jer u Procesu sudnice se nalaze u sirotinjskim domovima.

Ni jedno od ovih značenja se ne može uzeti kao Kafkino. Umetnička vrednost *Procesa*, i drugih Kafkinih dela je u tome što su svakom istorijskom, socijalnom i psihološkom kontekstu proizvodi drugačije značenje. Sva ta značenja se čine pravim zbog čvrste unutrašnje strukture dela.

Zato se u Kafkinom delu i može tumačiti samo ta struktura. Ostale implikacije koje ono pruža mogu biti predmet plodonosnih razmišljanja, ali ona nemaju veze sa samim Kafkom. Čitalac koji *Proces* tako čita, ne tumači Kafku, već Kafka tumači njega i svet oko njega, bio on ustrojen fašistički, demokratski ili komunistički.

Čini se da je opšti pristup Kafki baš i usmeren na to da je on tumač modernog društva i modernih ideologija. U tome, naravno, ima istine. *Proces* ne bi mogao biti napisan u srednjem veku. Ipak, to ne znači da su mehanizmi koje Kafka opisuje skorašnji, da ne postoje oduvek i da neće trajati večno. Ako se Kafkin svet tumači kao slika savremenog i, ako se problemi koje u svom delu

postavlja uzmu kao nešto što treba prevazići, onda se Kafka shvata kao običan angažovani pisac čije delo ima privremenu vrednost.

Važno je mehanizam Kafkinog sveta shvatiti kao večan. Njegov pesimizam nije Igoov pesimizam koji prikazuje zlo u svetu, pušta nevine da stradaju, da bi uticao na društvo i time ga naterao, recimo, da ima milosti prema osuđenima. Takav pesimizam se pretvara u pozitivno osećanje kod čitalaca, on ima veru da nešto može da promeni, da može ljude učiniti samilosnijim ako ih pouči, ako im pokaže patnje onih koje preziru. Time delo postaje optimističko.

Kafkin pesimizam je ontološki. Njegovi likovi ne vide nikakav izlaz iz situacija u kojima su. Istovremeno, ni delo ne daje nekakav izlaz. Likovi ne znaju šta im se dešava. Međutim, ni čitaoci nisu toga svesni. Kafkino delo možda i ima toliko različitih tumačenja zato što ne kaže ništa, ništa u savremenom smislu, što će reći ništa praktično.

Da bi se Kafkin svet shvatio kao bezizlazan, dovoljno je shvatiti da on postoji odvajkada. To pokazuje pripovetka *Na izgradnji Kineskog zida*. Kafka ovde uzima fabulu iz davne prošlosti i sasvim drugačijeg društveno-istorijskog konteksta. I ovde, u drugoj civilizaciji, vladaju isti zakoni. Veze između vlasti i podanika nema jer svet je toliko veliki da poruka koji car pošalje nikada ne može stići do podanika pošto nema dovoljno brzog pismonoše koji bi mogao da pretrči put između vlasti i sluge za vreme jednog ljudskog života.

Ova priča neobično podseća na parabolu o čuvaru na ulazu u zakon iz *Procesa*. U toj paraboli čovek čitavog života sedi ispred vrata zakona bojeći se da kroz njih prođe, iako ga čuvar ne zadržava, zato što se iza njih nalaze druga vrata i strašniji čuvar i tako u nedogled. U pripoveci *Na izgradnji Kineskog zida* situacija je slična. Pismonoša treba da se probije kroz carsku palatu, pa da napusti dvor i tako dalje.

U ove dve priče jasno je prepoznati aporije Zenona Elejca. I pismonoša i molilac na vratima zakona imaju jasan cilj. Pismonoša treba da prenese poruku, molilac da dođe do zakona (jer vrata su samo za njega). Ni jedan, ni drugi za života neće ostvariti cilj. Molilac se čak neće ni pomeriti s mesta. To je zato što

kretanje ne postoji, i to ne postoji baš na način na koji Zenonova strela ne leti. Vreme se sažima u trenutak.

Čoveku koji se udubi u stvari ovoga sveta, koji shvati šta sve jedna namera mora da pretpostavi svaki poduhvat se čini nemogućim. Paradigmatska je kratka priča *Najbliže selo* koju navodim u celosti:

Moj deda je imao običaj da kaže: „Život je začudo kratak. Sad kad ga se prisećam, on mi se toliko sažima da, na primer, jedva shvatam kako se neki mlad čovek može odlučiti da odjaše u najbliže selo, bez bojazni dauopšte ne uzimajući u obzir mogućne nesrećne slučajeveveć i trajanje običnog života, koji srećno protiče ni blizu neće biti dovoljno za jedan takav put.“

Za razliku od Zenonovih aporija, u kojima se razum suprotstavlja iskustvu, Kafkine parabole potvrđuje iskustvo. Kafka zapravo koristi svoje omiljeno sredstvo oneobičavanja inverziju duševnog stanja i fizičke činjenice.

Primer za takvu inverziju je priča *Preobražaj*. Beskoristan čovek se oseća kao parazit i drugi se prema njemu ophode prema parazitu. U Kafkinoj priči on postaje parazit pa se zbog toga prema njemu ophode kao prema beskorisnom čoveku.

Moliocu koji čeka pred zakonom čini se da nikako ne napreduje. Zbog toga se on u paraboli iz *Procesa* i ne miče s mesta.

Primenjen na *Proces* u celini, ovaj postupak objašnjava zašto se K. oseća krivim. Osećaj krivice (duševno stanje) je sam po sebi kazna (fizička činjenica), kod Kafke će zato kazna proizvesti krivicu.

LIK

Prva rečenica *Preobražaja* glasi: „Jednoga jutra Gregor Samsa se probudio pretvoren u ogromnu bubu“. Ako bi neko bio upitan da odgovori o čemu se radi u *Preobražaju* bilo bi najbolje da ponovi ovu rečenicu. Ona, bolje od bilo kakvog prepričavanja, sadrži celu pripovetku ukratko. Ostatak priče je samo razvijanje ove početne rečenice.

Prva rečenica *Procesa* ima sličnu ulogu: „Neko mora da je oklevetao Jozefa K, jer je, iako nije učinio nikakvo zlo, jednog jutra bio uhapšen“. I ovaj početak sažima suštinu fabule romanaprotiv čoveka je, iz njemu nepoznatih razloga, pokrenut proces. Jozef K. do kraja romana neće saznati za šta mu se sudi, ni ko mu sudi. Mada su ova dva uvoda na prvi pogled slična, među njima postoji suštinska razlika. Prva rečenica *Preobražaja* je prosta činjenička konstatacija. Prva rečenica *Procesa* uvodi jednu pretpostavku „Neko mora da je oklevetao Jozefa K.“ Ta pretpostavka se može objasniti željom autora da istakne nevinost glavnog junaka jer on „nije učinio nikakvo zlo“. Međutim, dok se o nevinosti Jozefa K. govori još u romanu, o nekoj kleveti nema ni pomena.

Ako proširimo paralelu sa prvom rečenicom *Preobražaja*, trebalo bi da ceo *Proces* bude prožet tom klevetom. Prva misao bi trebalo da bude roman u malom.

Ostanemo li pri zamisli da je prva rečenica od suštinskog značaja za ceo roman, onda moramo da promenimo način na koji nju gledamo. Ko ovde govori o kleveti? Narator?

Izgleda da je u pripovedačev glas umešana perspektiva Jozefa K. To je ono što je zajedničko prvoj rečenici i ostatku romana. Sve što se u knjizi dešava je propušteno kroz svest junaka. To što stvari ne uzima onakve kakve jesu, već im nešto dodaje, govori o junakovoj aktivnosti, i kao delatnog i kao sazajnog subjekta.

Za razliku od Samse i drugih Kafkinih junaka, koji pasivno prihvataju sudbinu, Jozef K. je aktivan, on se buni. Ni on se, istina, ne trudi da sazna uzroke koji su ga doveli u situaciju u kojoj je ali on ipak dela. Mirenje sa sudbinom postoji i kod njega. Ni on neće pokušati da izbegne mehanizmu koji ga guta. On, međutim, radi nešto drugo pokušava da raskrinka taj mehanizam, da ga prikaže kao nefunkcionalan. Jozef K. neće pokušati da pribegne nekom od načina izbavljenja koje mu predlaže slikar. Ti načini su deo mehanizma, a mehanizam je to što treba razoriti.

Može se naći formalni osnov ovakvog ponašanja Jozefa K. Kafka ne opisuje događaje nego svet. U pripovetkama je reč najčešće o privatnom svetu pojedinca. Ovde se slika veliki svet. Da bi ga mogao opisati, ostajući pri junakovoj perspektivi, Kafka mora svog junaka učiniti aktivnim, on mora da istražuje taj svet

da preispituje njegove stavove, čak i da radi nešto što je u tom svetu nečuveno kakvo je otkazivanje advokatu. Da bi opisao jedan svet, pisac mora da opipa njegove granice. Da bi to uspeo mora stvoriti junaka koji te granice pokušava da prevaziđedakle tragičkog junaka.

Dinamičnost u opisivanju sveta se postiže i promenom perspektive tog opisa. Jozef K. ostaje glavni nosilac tačke gledišta, ali kroz njegovu perspektivu se propuštaju i perspektive drugih likova, najčešće propraćene K-ovom kritikom. Ti likovi, najčešće, znaju nešto o zakonu, oni su K-ovi vodiči kroz proces. Takvi su stražari, sudski poslužitelj, advokat, slikar, sveštenik i drugi.

INTERPRETACIJA

O interpretaciji najbolje govori sam Kafka povodom sveštenikovog tumačenja parabole o stražaru na ulazu u zakon. Ova parabola je bila ranije objavljena kao samostalna pripovetka. Ne može se znati da li je prvobitno zamišljena kao samostalna pa kasnije ušla u roman, ili je istrgnuta iz romana i objavljena. Sve u svemu, ovde se Kafki pruža mogućnost da sam pruži mogućnosti tumačenja svoje pripovetke kroz usta sveštenika. Naravno, bitno je to što je u pitanju sveštenik, i to još zatvorski kapelan, ali se povodom ovog pitanja to može i zanemariti.

Prvo pada u oči da tumačenje priče koje daje sveštenik nije tumačenje književnog teksta, nego tumačenje pravnog akta. To je i prirodno s obzirom da je u pitanju tekst koji je deo zakona: „u uvodnim spisima zakona piše“ (172), kaže sveštenik. Razlika između tumačenja književnog dela i pravnog akta je u preciznosti. Pravnik se trudi da shvati tačno ono što u zakonu piše, a to znači da shvati i ono što u njemu ne piše. Tumač književnog dela svojim tumačenjem nešto dodaje, traži metaforične, ironične i simboličke slojeve značenja. Time se izlazi iz teksta. Traže se konteksti, tumači se autorova namera, istorijske okolnosti, socijalni milje. Tako je, recimo, Kafkino delo tumačeno sa stanovišta njegovog jevrejstva. Poznata je, međutim, Kafkina rečenica: „Šta ja imam sa Jevrejima, ja jedva imam nešto i sa samim sobom“. Možda se ova rečenica može protumačiti kao autorovo odbacivanje sociološkog, ali i

biografsko-psihološkog pristupa delu. Ali takvo razumevanje bi i samo bilo učitavanje.

Umesto ovakvog pristupa tekstu, Kafka predlaže pravničko tumačenje. Svaki detalj je bitan i svaki utiče na značenja, ne samo celine, već i svih ostalih detalja. Moraju se osmotriti sve perspektive, ispitati sve mogućnosti. Ipak, i ovakvo tumačenje čini da „jednostavna priča postane bezoblična“ (177).

Kako sa takvog stanovišta tumačiti sam *Proces*? Posebno kada se ima u vidu da oblik koji roman danas ima, nije u potpunosti Kafkina tvorevina. Maks Brod je roman doterivao u skladu sa svojim tumačenjem. Čak je i raspored poglavlja u romanu njegovo delo. Koliko je taj raspored pouzdan?

Svaka glava je priča za sebe. Tek ulazeći u celinu ona se sa njom i značenjski povezuje, dok se može shvatiti i nezavisno. Poglavlje najčešće počinje sa „jednog dana“. Vreme je neodređeno. Ne zna se kad se šta desilo. Jasnih tačaka je malo. Prva glava morala je biti prva zbog toga što Jozef K. tada saznaje za proces, a Kafka uvek priču počinje *in media res*. Red nekih poglavlja je međusobno uslovljen prva poseta advokatu mora da ide pre oduzimanja punomoćja. Postoje neka poglavlja, za koja se ne može sasvim odrediti gde treba da se nalaze. Takva su poslednja dva poglavlja. Maks Brod je glave poređao po logičnom redosledu. Kafka, međutim, nije pisac koji se lako stavlja u kalupe logike. Brod je, birajući redosled poglavlja, morao da unese i svoje tumačenje.

Kao primer može da posluži pozicija poglavlja „U katedrali“. U prvom poglavlju K. biva uhapšen. Međutim, njega nigde ne odvede. Samo mu se stavlja do znanja da je uhapšen i puštaju ga da se vrati svojim društvenim obavezama. To se može shvatiti na sledeći način: svet je zatvor, K. ne mora nigde da bude odveden, svi ljudi su mu sudije, sve što se dešava u romanu jeste proces, život je preslikani sudski postupak koji vodi u neminovnu smrt, koju optuženi ne može ničim da izbegne. U skladu sa takvim, alegoričnim, tumačenjem, sveštenik, koji je zatvorski kapelan, odvodi K-a na ispovest. Ispovest se u zatvoru saslušava pred pogubljenje. To znači da ta glava mora da stoji pretposljednja.

Šta ako to njoj nije pravo mesto, ako stoji dosta ranije. Značenje celog romana se menja. Kao u pravnom aktu svaki

detalj utiče na značenje svih ostalih detalja. Alegorija se više ne može pratiti iz stope u stopu pa se takvo tumačenje i odbacuje. Ako ključ tumačenja ne može da osmisli neki detalj, da objasni njegovu ulogu i funkciju u celini, taj ključ postaje neupotrebljiv. Da li je Brod prvo našao ključ pa onda pokušao da svaki detalj u njega uklopi?

Treba obratiti pažnju i na poslednje poglavlje. Naizgled ono se čini prirodnim završetkom smrt junaka je obično kraj romana. Međutim, postoje dve Kafkine izjave koje mogu da ukažu i na drugačije tumačenje. Kafka je rekao da u okviru Procesu treba da postoji i poglavlje koje bi opisivalo K-ov san. K. bi mogao da sanja sopstveno pogubljenje. Tome bi išla u prilog činjenica da je sam Kafka često sanjao, i u dnevnicima opisivao, sopstvenu smrt, na najčudovišnije načine.

Druga, bitnija izjava, jeste Kafkino mišljenje da sam proces nema izgleda da se završi. Tome se može naći potpora u ostalim Kafkinim delima do zamka se ne može doći. Parabola o čuvaru na ulazu u zakon govori o tome da je zakon nedostižan. Doći do kazne, značilo bi doći i do zakona. Kroz kaznu se zakon neposredno izražava. Nije onda bitno što su sudije, pa i sama krivica, nepoznati.

Ova alternativna tumačenja ne treba prihvatiti. Ona služe samo kao ilustrativna kritika tumačenja koja se obično uzimaju kao tačna. Ako jedan detalj može da izmeni ravan tumačenja celog dela onda razumevanje romana zavisi od tačnog tumačenja svakog detalja. Svaki detalj se može razumeti na mnogo načina, što pokazuje sveštenikova priča. Iz toga nastaje nešto bezoblično, gubi se predstava o celini koja se može steći samo neposrednim utiskom koji delo pruža a ne interpretativnim cepidlačenjem.

Kod Kafke je taj utisak kristalno jasan. Gotovo svaka njegova rečenica jednako uspešno predstavlja celinu. Nije bitan redosled pojedinih segmenata. Kafka je uvek na svom cilju, nema mesta koje je za razumevanje presudno.

Čini se da Kafka otkriva neku suštinu koja nije opredmećena. Ona postoji kao apstrakcija, logika po kojoj svet postoji. Otuda mogućnost da se *Proces* shvati kao mnoštvo stvari sa kojima se čovek susreće u životu.

Kao primer može se uzeti ozbiljna bolest. Bolestan čovek, najčešće ne zna zašto je bolestan. Obraća se lekarima, koji su niže sudije i koji ne mogu da mu pruže potpuno oslobođenje. Veliki sudija je sama bolest, proces postepeno sazreva u presudu. U nižem sudstvu je moguće samo prividno oslobođenje (zalečenje bolesti) ili odugovlačenje (produžavanje života, recimo na aparatima). Paralela se može vući do kraja, ali je i ovih nekoliko primera dovoljno.

To nije značenje *Procesa*, mada se biografskim pristupom može doći i do takvog shvatanja, s obzirom da je Kafka bio jako bolestan. Roman je zapravo samo uspeo izraz stanja u kakvim se nalazimo u životu. Ali on to nije zato što govori o tim stanjima već zato što je umetnički uspeo koherentan je, dosledan sam sebi. Uspelo umetničko delo nalazi precizan izraz za osećanje za koje ne postoji drugačiji izraz. Čovek često nije ni svestan nekog osećanja dok ne pronaće umetničku formu u kojoj je izraženo. Čitaoci tu formu pronalaze u tuđim delima. Pisac, naprotiv, prepoznaje i osećanja čiju formu ne može nigde da nađe. Zbog siline osećanja, on je prinuđen da ga izrazi da bi ga razumeo. Otuda se može reći da je Kafka pisac koji govori o svom vremenu. Osećanja koja on izražava tek tada su počela da izbijaju u punoj meri. Pisac mora da prepozna emotivno kretanje epohe u kojoj živi.

Druga nagrada

Sonja Veselinović, Novi Sad

STILSKO-RETORIČKI POSTUPCI U POEMI PACOLOVAC MARINE CVETAJEVE

Kada razmišljam o moralnoj suštini tog ljudskog organizma: pesnika, uvek se setim definicije Tolstojevog oca u Detinjstvu i dečaštvu: „On je pripadao onoj opasnoj vrsti ljudi koji isti postupak mogu ispričati kao najveću niskost i kao najneviniju šalu”. (Cvetajeva, 14)

Samo je jednom prilikom Marina Cvetajeva posegnula za terminom *satira* određujući neko svoje delo – poemu *Pacolovac*, inspirisanu nemačkom srednjovekovnom legendom, započetu u martu 1925. u mestu Všenori u Češkoj, a završenu novembra 1925. u Parizu. Delo u celosti nastalo u izgnanstvu, koje se dotiče političke situacije u matičnoj zemlji,¹ uvodi, dakle, u pesnički izraz Cvetajeve nanose jednog za nju ne tako karakterističnog žanra. Ipak, osnovni ton ove poeme gradi prepoznatljiva dinamika dijaloško-polemičkog glasa lirskog subjekta, slična onoj iz prethodnih ostvarenja pesnikinje. *Pacolovac* izvire iz sukoba između *ja* i *mi/oni*, između pojedinca koji predstavlja umetnost, koji se ne rastvara u svojoj sredini, i kolektivnosti, koja računa na zajednička pravila, zajednički moral i (ne)odgovornost. Ovaj sukob se u poemi dosledno sprovodi na lingvističkom planu – putem karakterističnih govora pojedinih zajednica (idioletaka), kao i neverovatnim bogatstvom ritma, koji nas vodi od koračnice i poslovice do brzalice i opela.

Imajući u vidu teorije Rolana Barta o specifičnostima pisma i mita jedne društvene instance (buržoazija, revolucionari),²

¹ „Nema nijednog značajnog ruskog pesnika današnjice kome posle Revolucije nije zadrhtao i izrastao glas.

Tema Revolucije je nalog vremena.

Tema slavljenja Revolucije je nalog partije” (Cvetajeva, 1994, II, 51).

² U tekstovima *Nulti stepen pisma, Mit danas*.

cilj ovog rada bi bio da se pronikne u postupak Cvetajeve pomoću koga ona već u iskazu, u retorici pripadnika određene društvene klase strukturira čitav jedan svet normi i prava koji su neophodni da bi ta klasa opstala.³ Dramatičnost poeme raste s obzirom na to u kolikoj meri je iza tog (glasnog) jezika, u melodiji, u ritmu, u zagradama ili jednostavno posred stiha, uočljiv podsmešljivi kikut lirskog *ja*, koji maestralno i nenametljivo ironizuje svaku reč i svaku misao svakodnevice. U govoru *Pacolovca* nalazimo suprotnost jeziku zajedništva, težnju za brisanjem pravila i podirvanjem ustaljenih vrednosti, kao i sposobnost da svoju slobodu brani bilo kojim sredstvima. Putem složenih komunikacijskih relacija između likova, ali i između lirskog subjekta i čitaoca, *Pacolovac* uspostavlja višeznačnu strukturu koja progovara i o samoj sebi i svojoj svrsi. Upravo tragom prepletenih glasova ove poeme, stiže se i do posebnog odnosa etike i poetike koji je Cvetajeva u odsudnom istorijskom trenutku prepoznala u svom pesničkom svetu.

Radi efektivnijeg pristupa samom tkivu dela, neophodno je osvrnuti se na moguće relacije *Pacolovca* Cvetajeve prema nekim drugim obradama nemačke legende (Gete, Hajne, Brauning), kao i prema dvama ruskim pesnicima koji su se na svoj način obračunali sa temom Revolucije (Blok, Majakovski). Cvetajeva je, tu nema nikakve sumnje, čitala Getea, pa, jasno, i njegovu pesmu „Der Rattenfänger”, koja u romantičarskom maniru i izbegavajući činjenice i naraciju, u prvi plan ističe figuru Pacolovca.⁴ Gete varira scenu odvođenja tri puta (pacovi, deca, devojke i žene), te na taj način, kao i Cvetajeva docnije, paralelizmima dočarava muziku. Motivacija za odvođenje pacova, dece ili devojaka, Geteu nije potrebna, jer je taj čin uvek isti – bio on naoko dobar ili loš.

³ O neodvojivosti jezika od njegovog ideološkog ili životnog naboja, Mihail Bahtin piše: „Jezička forma, u stvari je, kao što smo upravo pokazali, govorniku data u kontekstu određenih iskaza, a prema tome, samo u određenom ideološkom kontekstu. U stvarnosti mi nikada ne izgovaramo reči i ne čujemo reči već čujemo istinu ili laž, dobro ili zlo, važno ili nevažno, prijatno ili neprijatno itd. *Reč je uvek ispunjena ideološkom ili životnom sadržinom i značenjem*. Mi je razumemo kao takvu i odgovaramo jedino na takvu reč koja nas se ideološki ili životno tiče” (Bahtin, 77).

⁴ „Ich bin der wohlbekannte Sängler, Der vielgereiste Rattenfänger” (Goethe, I, 105).

Očigledno, Pacolovac jeste zavodnička, dijabolička figura, a to potkrepljuje i paralipomena za prvi deo *Fausta*, za „Valpurgijsku noć”, gde se može pronaći razgovor između Mefistofela i Pacolovca iz Hamelna, njegovog prijatelja i sluga (Goethe, IV, 453). Cvetajeva u objašnjenjima svog Pacolovca određuje kao đavola i zavodnika, i takođe, kao ni Gete, ne pravi suštinsku razliku između odvođenja pacova i odvođenja dece. To se naglašava činjenicom da i deca, kao i pacovi, završavaju u reci, a ne u planini, kao što legenda kaže.

Pesma „Die Wanderratten” Hajnriha Hajnea, kao i poema Marine Cvetajeve, zasniva se na suprotstavljenosti gladnih i sitih u društvu, doduše, u Hajneovoj sjajnoj alegoriji, u pacovskom društvu. Ritmička organizacija Hajneove pesme ostavlja snažan utisak nadolazeće opasnosti, pošasti – trupkanja, trčanja i cijukanja pacova. Haos koji gladni donose, nemoral,⁵ uništenje tradicionalnih vrednosti i strah građanstva i gradonačelnika, sve ćemo to pronaći i u poemi Cvetajeve, koja je prvobitno bila posvećena upravo „Mojoj Nemačkoj” i – Hajnrihu Hajneu (Cvetajeva, 1990, I, 563).

„The Pied Piper of Hamelin” Roberta Brauninga pokazuje jasno ironičan pesnikov stav prema stanovništvu Hamelna, što se objašnjava njegovim kritičkim odnosom prema lažnom moralu viktorijskog društva. U ovoj verziji legende nailazimo na mnogobrojne aluzije na Bibliju, a biblijske citate ćemo pronaći i u poemi Cvetajeve u sličnoj funkciji – da se razobliču lažni moral malograđanstva.

U tekstu „Krivica Majakovskog kroz optiku poeme *Pacolovac* M. Cvetajeve”, Draginja Ramadanski je razmatrala odnos Cvetajeve prema delima Majakovskog koja su nedvosmisleno politički angažovana i zaključila da je *Pacolovac* neka vrsta poruke Majakovskom da je „umetnost izvan pojmova greha i dobročinstva”

⁵ „[...] Die radikale RotteWeiß nichts von einem Gotte. / Sie lassen nicht taufen ihre Brut, / Die Weiber sind Gemeindegut.// Der sinnliche Rattenhaufen, / Er will nur fressen und saufen, / Er denkt nicht, während er säuft und frißt, / Daß unsre Seele unsterblich ist. [...]”

(Heinrich Heine, *Nachgelesene Gedichte 1845-1856*, 1. Abteilung: Zeitgedichte; izvor: <http://www.zum.de/Faecher/D/BW/gym/Heine/ratten.htm> (26.03.2006). Upućujem na prevod Slobodana Glumca u knjizi: Hajnrih Hajne, *Sve slobode*, BIGZ, 1975)

(Ramadanski, 345), a da pesnik ne sme biti ni u čijoj službi, sem u službi umetnosti. Ketrin Čepjela,⁶ pak, tumači osnovne postavke *Pacolovca* relacijom Cvetajeve prema *Dvanaestorici* Aleksandra Bloka. Ona otkriva u ovim dvema poemama idejne, motivske i melodijske podudarnosti, a posebno ističe specifične odnose dvaju pesnika prema buržoaziji i revolucionarima i ključne tačke razilaženja – figure Hrista i umetnika-zavodnika.

Zanos Marine Cvetajeve mitovima, legendama, folklorom, nebrojeno puta je materijalizovan u njenoj poeziji i upravo on tako često uvodi *stihiju* u njen izraz. U eseju „Umetnost u svetlu savesti”, pesnikinja poredi umetnost i prirodu („umetnik je zemlja koja rađa”) i piše o nadahnutosti pesnika stihijama.⁷ Stihiju – prirodnu silu koja ne razaznaje dobro i zlo – prepoznaćemo i u *Pacolovcu*. U trupkanju pacovskih nožica, u onom *ti-ri-li* flaute, kao i u veselom pogrebnom maršu dečice iz Hamelna.

Pacolovca, po mogućnosti, čitaj naglas, poluglasno, pokretanjem usana... Naročito „Odvođenje”. Ne, sve, sve. Ono je, kao i „Delija”, zapisivano prema kazivanju. (Rilke/ Cvetajeve/Pasternak, 152)

Cvetajeve u *Pacolovcu* sasvim jasno nastoji da prodre u govor buržoazije i mit koji se njime ustanovljava, da bi ga iznutra razorila jednim individualnim glasom koji se ne pokorava mitu. Rolan Bart u studiji *Mit danas* ističe da je „sve u našem svakodnevnom životu potčinjeno predstavi koju buržoazija *stvara za sebe i za nas* o odnosima između čoveka i sveta” (Bart, 295), te o retorici buržoazije piše sledeće –

Bez mogućnosti da ustanovimo dijalektičke forme buržoaskog mita, uvek možemo da ocrtaemo njegove retoričke forme. Ovde se termin retorika odnosi na skup nepromenljivih, sređenih, ustaljenih figura u čiji okvir ulaze raznovrsne forme mitskog označavajućeg. [...] Upravo

⁶ U tekstu „Leading the Revolution: Tsvetaeva’s *The Pied Piper* and Blok’s *The Twelve*”.

⁷ „Dok si pesnik, ne možeš propasti u stihiji, jer sve te vraća u stihiju stihija: reč. / Dok si pesnik, ne možeš propasti u stihiji jer to nije uništenje, već povratak prazvoru” (Cvetajeve, 1990, II, 11).

retorika buržoaskih mitova ističe opštu perspektivu *pseudo-physis-a*, koji je u osnovi uobrazilje savremenog buržoaskog sveta (Bart, 305).

Služeći se objašnjenjima Cvetajeve (Cvetaeva, 1994, 779) o alegorijskom smislu likova poeme, siže poeme možemo predstaviti ovako: Đavo-zavodnik/Poezija (Pacolovac) treba da oslobodi svakidašnji život (gradonačelnik) od zemaljskih briga (pacovi) i da za nagradu dobije dušu (kćer gradonačelnika), međutim, pošto nagradu ne dobije, on se sveti.

U prvom delu poeme, pod nazivom „Grad Hameln”, ovaj grad je predstavljen nekakvim dvogubim glasom koji nastoji da ga opeva kao „rajski”, kao Eldorado, a onda, na trenutke, jednostavno sklizne iz tog dostojanstvenog, u tradiciji utemeljenog tona i – prsne u smeh. No, i tamo gde se podsmeh jasno očituje, upotrebljen je govor onih koje pesnikinja opisuje, pa se često na neočekivanim mestima umeću razni ustaljeni, svakodnevni izrazi ili, još efektivnije, poslovični iskazi.

Прочно строен, чисто ме’тен,
До умиљности похож

— Не подойду и на выстрел! —
На своего бургомистра.⁸ (51)

.....
„Вдвоем потели,

Вместе истлели”. Тюфяк, трава, —
Разница какова?

.....
Не забывай, школяры: „Узреть
Гаммельн — и умереть!” (52)

⁸ Svi navodi stihova *Pacolovca* potiču iz: Марина Цветаева, *Поэмы. Драматические произведения (Собрание сочинений в семи томах, том 3)*, Москва, Эллис Лак, 1994, str. 51-108. S obzirom na to da se u radu razmatraju retorički elementi poeme, nije bilo moguće u svakoj prilici služiti se prepevom Draginje Ramadanski, pošto prenošenje ovih elemenata u drugi jezik nije u svakom slučaju ostvarivo.

Пастор, — и правильно: не простак
 Пастор, — не всем „осанна!”
 Сытые тощему не простят
 Ни лоскута, ни штанной

Пуговицы, чтобы знал-де всяк:
 Пуговка — не пустяк! (53)

Bart upravo u poslovcici vidi izraz kome mit teži, zbog „univerzalizma”, „uskraćivanja objašnjenja” i „nepromenljivog poretka sveta” koji ona čuva. Cvetajevoj je taj ustaljeni, svakodnevni izraz neophodan da predoči kolektivnu svest buržoaskog društva, priklanjanje opštevažecim pravilima i nepostojanje individualnosti. U tom smislu, ona preispituje i ono što se u svakodnevnom životu mahinalno izgovara, a da se uopšte ne obraća pažnja na značenje, na primer:

Души Господь их принял.

И озаренье: А вдруг у них
 Не было таковых? (52)

Nadalje pesnikinja razvija misao o nepotrebnosti duše nasuprot telu i svemu materijalnom, korisnom, najavljujući i stav koji će građani Hamelna zauzeti prema nečemu tako nekorisnom kao što je „muzikant”. Vrhunac kulta tela predstavlja „Mala digresija u slavu dugmeta”, u kojoj Cvetajeva prikazuje proces nastajanja jednog mita. Dugme kao metafora reda treba da se nametne kao jedna od suštinskih vrednosti.⁹ Za čime se prvo poseže – za autoritetom koji će ga verifikovati (*argumentum ad verecundiam*¹⁰), pokazuje nam pesnikinja. A koji autoritet pre nego Biblija?

Праадамов крах
 Только тобой искуplen,

⁹ Upor. sa *Dangom* Radoja Domanovića.

¹⁰ Upor. 30. trik u *Erističkoj dijalektici* Artura Šopenhauera (Šopenhauer, 30-33)

Фиговая! Ибо что же лист
 Фиговый („Mensch wo bist?“) —

Как не прообраз ее? („Bin nackt,
 Наг, — потому робею“) —
 Как не зачаток, не первый шаг...
 Пуговица — в идее! (53)

.....
 Для отличения Шатуна-
 Чад — от овец Господних:
 Божье застегнуто чадю на'
 Все', — а козел расстегнут —

Весь! Коли с ангелами в родстве,
 Муж, — застегнись на все'! (54)

Cvetajeva to lagano uvođenje određenog termina u svest i njegovo prihvatanje, predočava stalnim ritmičkim ponavljanjem reči *dugme* i njenim isticanjem putem rime, znaka usklika i sve veće zahuktalosti stiha, da bi klimaks postigla slikom u kojoj se osobine neživog prenose na živo, dakle, čak i deo čoveka, njegov nos, svojom sličnošću sa dugmetom prenosi na čitavu ličnost pozitivne osobine. Cvetajeva u potpunosti parodira odnos telo-duša time što čovek, duhovno i svesno biće, treba da se ugleda na jedan predmet da bi bio valjan u svojoj društvenoj zajednici. Na tom mestu Cvetajeva interpolira i jedan intiman, emocionalan iskaz, koji se u zagradaama suprotstavlja kolektivnim vrednostima – „Мой же росс / Явственно горбонос – / В нас“ (54). Ipak, nakon himne dugmetu, pesnikinja pokazuje kako je jednostavno samo jednim argumentom – da dugme ne spasava od revolucije – razrušiti laž nametnutu kao istinu.

Prvo pevanje se završava u folklornom maniru, u ritmu bajalice, čijim magijskim dejstvom pesnikinja opet stvara utisak uvođenja, svojevrzne inicijacije u kolektivnu svest zajednice koju predstavljaju oni koji nisu ni vrući ni hladni:

Рай-город, пай-город, всяк-свой-пай-берет, —
 Зай-город, за'годя-закупай-город. (55)

Bajalica uzima dejstva i neprimetno prelazi u niz naredbi, u kojima Cvetajeva prepoznatljivim pesničkim oruđem, criticom, čitaocu prenosi svu punoću zvučnosti komande koja se, dakako, opet pravda uspavljujućom poslovicom:

Су — дари, выпрягайте слуг!
 Тру — бочку вытрясай, досуг!
 Труд, покидай верстак:
 „Morgen ist auch ein Tag”. (56)

Kombinacijom komande, koja se povezuje sa javnim govorom, i scena iz privatnog života, pesnikinja ukazuje na to da svaki stanovnik Hamelna živi po opštevažećem pravilniku utisnutom u svesti, oslobođen od maštanja i razmišljanja. Ta slika se nastavlja u drugom delu poeme, nazvanom „Snovi”, gde se čitaocu predočava apsurdna situacija – stanovnici Hamelna sanjaju svoju javu. Dakle, i snovi, ono čovekovo iracionalno, slobodno i nikad do kraja objašnjivo, jesu u strogim granicama korisnosti („Не без проку ведь / Спать, — не плохо ведь?” (57)).

Već u prvom pevanju, lirski subjekt je u svoj ironijski dijalog uveo čitaoca i postavio ga kao saigrača u igri, tako da je on prestano svestan podsmešljive grimase lirskog *ja*.

Здесь остановка, читатель. — Лжешь,
 Автор! Очки втираешь!
 В сем Эльдорадо когда ж и кто ж
 Пуговицы теряет? (53)

U „Snovima” se takođe javlja retorsko pitanje, koje predstavlja glas sagovornika-čitaoca. U sledećim primerima pesnikinja koristi upravo retorsko pitanje da bi ironija dostigla svoju krajnju granicu, a da istovremeno ne razori krhki odnos naratora i predmeta naracije:

Псу же — кость?
 Ошиблись: ошейник! (57)

.....

Что же мнится? что же снится
Бургомистру? Ни — че — го.

Ничего (как с жи'р-горы
Пот-то!), то есть: бургеры. (60)

Druga himna materiji javlja se pri kraju „Snova”, uvodeći motiv zatvaranja, zaključavanja, čuvanja, koje omogućava da se održi telesni svet buržoazije. Gradeći sliku na oksimoronima „smrad čistoće” i „kvalitetni znoj”, Cvetajeva poseže i za igrom rečima, takođe zasnovanom na oksimoronu: „Не сущность вещей, - / Вещественность сути: [...] Не сущность вещей: / Существенность вещи” (58). S obzirom na to da su stihovi drugog dela poeme većinom kratki, šesterци, i da je veoma često na poslednjem slogu stiha akcenatski udar, ostvaruje se dojam dečije pesmice koja prati igru, to jest, čitaocu kao da se predočava – evo kako se stanovnici Hamelna igraju savršenog života, koji ništa ne može da naruši. I tako pesnikinja postiže snažni kontrast sa narednim pevanjem, u kome će pacovi narušiti mir raj-grada.

„Napast”, treće pevanje *Pacolovca*, na scenu postavlja pijačni trg grada Hamelna, tako što Cvetajeva pomoću poliloga ostvaruje atmosferu pijačne graje i preplitanja glasova. Zadivljujuća orkestracija kratkog stiha, asonance, aliteracije, rime unutar stiha i na krajevima, nanizani usklici, ponegde čak i redukcija iskaza do granice besmislenosti, tvore bučan hor, celinu koja isto misli i iz koje se niko ne izdvaja. Ketrin Čepjela ističe kao veoma važnu činjenicu da se u *Pacolovcu* revolucija odvija na pijačnom trgu:

The carnivalesque features of *The Pied Piper* are not incidental. If anything, Tsvetaeva employs carnival topoi in a more self-conscious fashion than does Blok in *The Twelve*, as she shapes a poetic argument about the complicity of bourgeois and revolutionary politics. In *The Pied Piper*, the revolution takes place in Hamelin's market square, suggesting the same historical link between carnival and populist revolt that Bakhtin later describes in his book on Rabelais. But the poem's political allegory, in which Hamelin represents modern bourgeois society, complicates the politics of carnival in a way that anticipates contemporary critiques of Bakhtin. As Peter Stallybrass and Allon White have argued, Bakhtin fails to recognize how the market itself

may constitute an official culture. Tsvetaeva, as she superimposes the bourgeois marketplace on the medieval in Canto III, describes a tension in the market's social function. It is the locus of both oppression and opposition, of energies that preserve and threaten the social order. Tsvetaeva thus cannily exploits carnival symbolism to represent the fate of revolution as gradual *embourgeoisement*. (Ciepiela, 115)

Sloboda glasova na pijaci koje Cvetajeva dočarava, jeste zapravo jedino mesto u poemi gde se stanovnici Hamelna prepuštaju nekakvoj strasti, i čini se da ta goruća želja da se čuje i njihov glas, nikako nije naivna. Pesnikinja vrlo suptilno vodi taj hor i do osetljive i nezaobilazne teme – kritike vlasti, to jest, u ovom slučaju, ogovaranja gradonačelnikove porodice:

- Бургомистрова-то Грета!
- Не того! Не того!
- Третью ночь сидит до свету!
- Каково? Каково?

- Свечку жжет...
- Век свой жжет...
- Счастья ждет...
- В гроб пойдет...

- Скатертей однех — с три пуда!
- Чай, одна! Чай, одна!
- Ни за кем, отцу, не буду.
- Не жена! Не жена!

- Грех-таки...
- Стыд-таки...
- Кхе-кхе-кхе...
- Кхи-кхи-кхи... (63)

I kao što Ćepjela navodi, pijačni hor privlači pažnju vlasti, ugnjetača, ali i onih koji predstavljaju otpor prema vlasti. Cvetajeva odmah zatim prikazuje mere pritiska vlasti u vidu hvalospева meri, redu i disciplini, sa refrenom na nemačkom jeziku (Zuviel ist ungesund.) koji svojom sažetošću maksime čini smisaono jezgro

ovog dela „Napasti”. Opominjući glas vlasti, što nas neizostavno mora podsetiti i na prve korake jednog totalističkog režima, jednostavno postavlja određene termine u skup zabranjenih i izrazito negativnih. Pesnikinja upravo na tim terminima, onima koji počinju prefiksom *pere-* i označavaju prekoračenje određene granice ili mere, gradi suštinsku suprotnost između govora Hamelna i govora Pacolovca, što će se videti u narednom pevanju. Evo govora vlasti:

Мера! Священный клич!
 Пересмеялся — хнычь!
 Перегордился — в грязь!
 Да соразмерит князь

Милость свою и гнев.
 Переовечил — хлев,
 Перемонаршил — бунт:
 Zuviel ist ungesund. (63)

U taj govor se, kako se pevanje primiče kraju, sve intenzivnije, lagano upliće zvuk otpora, ne glas i ne govor, nego akcija – trupkanje pacovskih nožica. Pesnikinja omogućava da i vizuelno naslutimo približavanje napasti, pominjući pacove prvo samo među zgradama, umetnuto u tekst, a zatim ih oslobađa međa zagrada i pušta na slobodu. Formom brzalice prenosi se nastupajući krah uređenog života Hamelna i kaos kao glavno načelo pacova. Mesije najniže klase vode svoje sledbenike pravo na zalihe hrane i Cvetajeva gotovo plastično predstavlja nestajanje hrane pred hordom gladnih. Pesnikinja nagomilava termine vezane za čuvanje hrane (ostava, vreća, posuđe), želeći da ovim metonimijama bogatstva izgradi kontrastnu sliku u odnosu na one koji nemaju ništa. Revolucionari posežu upravo za činijom gradonačelnika, jer je ona za njih, u toj fazi sticanja vlasti, simbol moći.

Rolan Bart veli da revolucija isključuje mit, jer se ne krije, budući da ona predstavlja proces rušenja određenog mita. „Mit levece nastaje upravo u trenutku kada se revolucija preobraća u

levicu, to jest kada prihvata da se preruši, da zamagli svoje ime, da proizvede bezazleni metajezik i da se izobliči u *Prirodu*” (Bart, 301). Taj mit je suštinski siromašan, „proizveden je po narudžbi”, u njemu ostaje „ukus parole”, jer govor ugnjetenih mora biti siromašan i neposredan. Cvetajeva na kraju „Napasti” dočarava upravo procese vezane za smenu vlasti, pa je jasno zašto je taj segment teksta bio cenzurisani. Uočava se početna beskompromisnost revolucionara:

Ты им: Herz, они: цыц!

Ты им: чин, они: чушь!

Ты им: пиль! они: куш!

Ты им: стой! они: при!

Ты им: три! они:

— пли!

Коль не бос — кровосос,

Коль не бит — паразит, (67-68)

A tome sledi i očajni uzvik „А язык!”, četiri puta ponovljen, koji pokazuje kako građanstvo reaguje na pomeranje jezika iz njegovog ležišta, na to iščašenje ka krajnostima („У нас: Brot, у них: прод, / И язык не берет! [...] У нас: взлом, у них: Ком, / У нас: чернь, у них: те’рн” (68)). Cvetajeva se, uvodeći u strasni, zapovedni govor novih vladalaca jedno relativizujuće *navodno*, otvoreno podsmeva strogim zahtevima ideala, koji će tako brzo biti napušteni:

В новый мир, дескать, брешь:

Не потел — так не ешь,

Не пыхтел — так не ешь,

Не пострел — так не ешь.

До поры, дескать, цел:

Не потел — под расстрел,

Не хотел — под расстрел,
 Не пострел — под расстрел! (68)

Minimalizam u govoru pacova, koji simboliše njihovu aktivnost, čini nemoćnom i smešnom objavu gradskih čelnika da će onaj ko spasi grad postati gradonačelnikov zet. Posebno odrednica u objavi – „Будь то хоть бес, хоть жид” – pokazuje da u nevolji i buržoazija odustaje od svojih principa i zaokreće ka neredu.

Četvrto pevanje, nazvano „Odvođenje”, suprotstavlja individualnost Pacolovčevog *ja* horovima buržoazije i revolucionara. Poistovećujući se sa bićem Muzike, Pacolovac iznosi svoj životni i pesnički program rečima koje kontrastiraju pomenutim negativnim rečima građanstva. Переезд, перемен, преступ, перелив, пересест, перекоп – sve te reči odudaraju od lažnog morala i stičnosti građanstva. Cvetajeva se ponovo uspešno služi polilogom da pokaže u šta su se gnevni revolucionari pretvorili, kombinujući ga sa stilskom figurom gradacije, tako da se ostvaruje dojam nadvikivanja i nadmetanja u tome ko je više posrnuo.

— Утром — булки, не меньше двух.
 — У меня пропадает слух.
 — У меня пошатнулся зуб.
 — У меня остывает зуд
 В зубах... (72)

Negdašnji razbojnici dali su se *poburžoaziti*, odvratna im je postala čak i crvena boja i obraćanje sa „kamerad”. Ketrin Ćepjela je uočila da se i kod Bloka i kod Cvetajeve revolucija povezuje sa akcijom, sa kretanjem, dok je buržoazija stična. Pacovsko udaljavanje od ideala, u „Odvođenju” se predočava upravo njihovim prepuštanjem lagodnom, stičnom životu, dok ih Pacolovac ponovo primorava na kretanje i, naposletku, na onu najveću promenu – smrt, jer je sve bolje od takvog života. No, pacovi sve njegove pozive shvataju kao podstrek na novu revoluciju i nova osvajanja. Kakofonični preplet glasova – melodičnog Pacolovčevog i pacovskih dahćućih od umora – odražava promašeni dijalog koji

sve više razdvaja misaone tokove sagovornika, umesto da ih spaja. Cvetajeva čak sinegdohom svodi biće Pacolovca na njegovu flautu i na taj način ovaj dijalog prisvaja elemente magije, pa, na trenutke, i hipnoze. Intenzivnije to osećamo kada se iz skupine izdvoji Stari pacov kao sagovornik flaute. Čisto lirski pasaž flaute koji počinje usklikom „Indostan!”, razvija se u ritmičkom bogatstvu anapesta i jamba i ima jasnu funkciju da prividom lepote obmane, tematizuje, kao što tvrdi Ketrin Ćepjela, pesnikovo izmicanje vremenu, uz pomoć biblijskih aluzija:

Миру который год?
Миру который миг?

.....

Четвертый день
И никоторый год.

.....

Миру четвертый час
И никоторый день.

.....

Миру четвертый миг!

Час предвкушаю: смяв
Время, как черновик...
Ока последний взмах —
И никоторый миг

Миру... (81)

Duel Starog pacova i Pacolovca na početku nalikuje nekoj vrsti polemike, gde Stari pacov predstavlja zdrav razum koji se opire obmani. No, iako je svestan obmane, on joj ne može umaći, te i dalje, zajedno sa ostalim pacovima, prati svirača. Zato flauta, na ključnom mestu dotad polemičkog dijaloga, potvrđuje sumnje pacova, koji je, vrlo sugestivno, naziva čak i agentom:

СТАРАЯ КРЫСА
Говорю вам, что это лжец,
Лжец, агент!

ФЛЕЙТА

Лжет не Музыка – инструмент!

СТАРАЯ КРЫСА

Trug und Schand!

ФЛЕЙТА

Лжет не Музыка – музыкант!

Обособь!

СТАРАЯ КРЫСА

Говорю вам, что это топь,

Гать!

ФЛЕЙТА

Пусть так!

Лучше Музыка, чем мышьяк!

СТАРАЯ КРЫСА

Смерть!

ФЛЕЙТА

Что в том?

Лучше озеро, чем загром,

Сплыл, чем сгнил! (84-85)

Sofizmi, pomoću kojih Pacolovac ukida odgovornost umetnosti, postaju mu nepotrebni. On se razotkriva pacovima kao njihov prijatelj (Dakle, istinito je ono – „Крысо — лов? Крысо — люб: значит любит, коль ловит!” (71)), koji će ih vratiti na njihov stari put. Poslednji stih pevanja, pak, možemo tumačiti kao kratku ocenu revolucije, po Cvetajevoj – kao da je bačen kamenčić u vodu, nema velike promene, samo – „круги на воде”.

Peto pevanje, naslovljeno „U većnici”, vraća nas buržoaskom diskursu. Pacolovac objavljuje da je grad slobodan od pacova i glave su uspešno očišćene od ideja, pa je vreme za praznik kazana i tiganja. Pesnikinja opet, gomilanjem metonimija

koje označavaju hranu, ističe fiziološki proces ishrane kao najdublji smisao života građanstva i omogućava snažnu spregu ironije i humora. Čitavo peto pevanje zasniva se na satiričnom humoru, koji se rađa iz ključne teze da buržoazija nije sposobna da spozna moć umetnosti.

- Что' есть музыка? Щебет птах!
- Шутка! Ребенок сладит!
- Что' есть музыка? — Шум в ушах.
- Увеселенье свадеб. (89)

Sjajno su u govoru „ratsherena” prikazane retoričke sposobnosti i trikovi koji u ovom slučaju služe da pobiju Pacolovčevo pravo na nagradu.¹¹ Oni se čas pretvaraju da ne znaju o kakvoj nagradi je reč, čas proširuju temu i skreću pažnju na nešto drugo. A kada Pacolovac izravno kaže da je nagrada gradonačelnikova kćer Greta, oni menjaju taktiku – više ne osporavaju nagradu, nego podobnost jednog „muzikanta” da takvu nagradu primi. Pošto se ovaj pozove na objavu u kojoj je pisalo da oslobodilac može biti čak i đavo i Židov, ratshereni se brane da tu nema ni pomena o muzikantu, koriste se trikom koji Šopenhauer navodi kao prvi u svojoj *Erističkoj dijalektici* (Šopenhauer, 13-14), sopstvenu izjavu tumače što suženije. Prvo su, dakle, pobijali iznetu tezu direktno, u njenim postavkama, a kada je protivnik dokazao ispravnost polazišta, oni su počeli da osporavaju posledice koje proizilaze iz teze. Njihovim ponašanjem, jasno, upravlja strogo malograđansko shvatanje o korisnim i nekorisnim zanimanjima i podobnim i nepodobnim ljudima za zeta, ali i potpuno odsustvo morala koji nalaže da se ispuni zadata reč. Po povratku na vlast, oni su još dosledniji svojoj težnji za zauzdavanjem naroda, tako da bi čin venčanja muzikanta i gradonačelnikove kćeri predstavljao presedan koji narušava ustaljeni red. „Где ж это видано, чтобы вдрут / Да с музыкантом — в кирку?” (89) - brak sa umetnikom je, dakle, nešto neprirodno – takvo gledište nalaže, zapoveda buržoaski mit. Rolan Bart tvrdi da se „buržoaske norme primaju kao nesumnjivi zakoni prirodnog poretka” (Bart, 295), te da se

¹¹ Prema Bartu, buržoaski aforizam, maksima, služi da „pokrije jedan već izgrađen svet, da sakrije tragove te gradnje iza večne očevidnosti” (Bart, 310).

presudama vrhovnog arbitra „zdravog razuma” daje alibi svetu i sprovodi se „štednja umnih sposobnosti” (Bart, 309).

Nerazumevanje za umetnost ne zaustavlja se na tome, muzika se mora negativno okarakterisati, jer nije društveno korisna. Pesnikinja gradacijom omogućava da se uoči taj proces *satanizacije* muzike. Ako je ona na početku govora većnika određena kao šala, trica, začim, para, preliv, afekat, antrakt i, istaknimo to, *uvreda zdravom smislu*, zbog toga što mu se opire, beseda gradonačelnika ide za stepen više. Muzika je, kaže on, kuga, prasak, bankovni krah, oslobađanje furija, da bi na vrhuncu svoje političke tirade definisao:

Рабской сущности унтергрунд —
Музыка — есть — бунт.

Бунт архангела. Бунт скота.
Бунт галуна в передней.

.....
Бесы на площади'
Думской — и бесы в доме!

Женской сущности септ-аккорд —
Музыка — есть — черт. (91)

U ovaj visokoparni, govornički diskurs, Cvetajeva umeće jednu digresiju u ispovednom, zavereničkom tonu, kao da se povlači iz bučne većnice i šapuće čitaocu na uvo. Tu se, u atmosferi zajedništva sa čitaocem, očituje prezir prema svakom obliku kolektivismu i neminovnost umetnikove izopštenosti iz društva. Umetnik nikada ne može biti u službi nekakvog *mi*, jer time prestaje biti umetnik. U ovom emotivnom monologu osećamo i kritiku ideje od koje je pošao socijalizam, ideje jednakosti ljudi.

Автору же, ясновидцу лжей,
Оку — из самых светлых,

Только одна в нем — прошу понять —
Буква доступна: ять.

Я: нагруженная по края
Яблонь: снимай не снимешь!
В Гаммельне ж — вместо имения: я —
Мы — лишь тогда не мнимость, (93)

Nadalje, po povratku u većnicu, imamo priliku da čujemo vrsnog retoričara, nepriznat umetnički talenat, Ratshera od Romantizma. O njemu Pasternak piše: „Po značenju je ratsher romantizma – izvanredan. On kao da je stvoren da uđe u grupu koja okružuje i podržava Fausta. Sarkazam tog poglavlja je veoma sadržajan i nije karikatura” (Rilke/Cvetajeva/Pasternak, 198). Veoma vešto ovaj većnik, suprotno ostalima, ukazuje na to da je zapravo sam Hameln nedostojan takvog genija kao što je Pacolovac. Umetniku ne pristaje da se spusti na nivo običnih građana, smatra ovaj prevejani govornik. Zar idealisti nešto znači da mu gradonačelnik bude tast ili bilo šta drugo vidljivo ili opipljivo? I vrhunac sarkazma:

Так предоставьте же сладкий кус
Обыкновенным смертным!
Ваша амброзия слаще уст
Женских, и чище — не’ктар.
.....
Плачьте и бдите, чтоб нам спалось,
Мрите — чтоб мы плодились! (96)

Ako se ponovo prisetimo retoričkih trikova koje Šopenhauer opisuje, možemo da zaključimo da se ovaj govornik služi trikom pod brojem pet – „pogrešna protivnikova tvrđenja se mogu opovrgavati drugim pogrešnim tvrđenjima, koje, pak, on smatra istinitim. Jer, posla imamo s njim, pa se mora koristiti njegov način mišljenja” (Šopenhauer, 18), kao i šesnaestim trikom – „u protivnikovom tvrđenju moramo da utvrdimo da li je ono možda nekako, čak i samo prividno, protivurečno ma s čim što je ranije rekao ili priznao, ili s načelima neke škole ili sekte koju je on hvalio

ili prihvatio, [...] ili s onim kako on živi i radi” (Šopenhauer, 23). Većnici su začuđeni argumentima Ratshera od Romantizma, jer je „misao u Hamelnu retka”, ali su zadovoljni njegovim zaključkom da je za flautistu pravi poklon futrola za flautu. Polazeći od maksima – „Главное — от души!” i „Дешево — здорово!”¹² odlučuju se za futrolu od žvakane hartije. U gnevnom odgovoru Pacolovca futrola uzrasta do metonimije malograđanske čuvarnosti, do simbola svega materijalnog i telesnog naspram duhovnog. Umetnikova pretnja najavljuje poslednje pevanje, „Dečiji raj”.

„Surovo i strašno poglavlje, proisteklo iz srca, sve u osmejku i – surovo, i jezivo” (Rilke/Cvetajeva/Pasternak, 199), u njemu Cvetajeva upotpunjuje svoju kritiku društvenog uređenja, na redu je škola. U „Dečijem raju” škola je predstavljena kao sistem koji čoveka već od detinjstva primorava da se drži reda i zakona, jer će ga, u protivnom, njegova sredina odbaciti. Nespremnost dece da valjano savladaju gradivo koje im se nameće, pesnikinja je prikazala zbrkom zapamćenih tuđih reči koje oni ponavljaju:

Гул да балл.
Гунн да галл.
(Спутал — влёт).
Галл да гот.

Гот да галл.
— Слишком мал —
Гунн да гот,
— Бутерброд.

Гунны — конные, ножкі гнуты.
В фунте двадцать четыре фута.
Плюс на минус выходит — плюс.
Цезарь — немец. (101)

¹² U eseju „Umetnost u svetlu savesti” iz 1932, Cvetajeva je razmišljala o tome kako određena književna dela utiču na decu u srednjoj školi i napisala je nešto sasvim blisko problematici koju naziremo u poslednjem pevanju *Pacolovca* – „Meni, na primer, sude zato što svog šestogodišnjeg sina neću da dam u školu (na svih šest prepodnevni časova, jedan za drugim!)” (Cvetajeva, 1990, II, 35-36).

Rano buđenje i polazak u školu za sanjivu decu podrazumeva jedan glas, pa bio on roditeljski ili glas savesti, koji uzvikuje naređenja – „В школу!“, „В класс!“, „Под кран!“. Tek izašli iz sna, oni te zabrane i naredbe čuju kako odjekuju, svesni da im ne mogu obeći („Спать нельзя! нельзя! нельзя!“ (100), „Спать не сметь! не сметь! не сметь!“ (101)). I već time, njihovi životi su unapred određeni, uhvaćeni u mašineriju, već znaju šta ih čeka – škola, kancelarija, pa grob. Budilnik simbolizuje taj nepromenljivi, nenarušivi sistem – „Час пропал, день сторел, / А будильник — цел“ (102).

Flauta Pacolovca deci dočarava slobodu, iskorak iz svakodnevice. I, začudo, iako zna šta će se zbiti sa njima, čitalac se zbog toga raduje, on i sam prati grotesknu kolonu, koja je istovremeno karneval i pogreb. Boris Pasternak piše da Pacolovčeva zavetovanja i obećanja zvuče gotovo pošteno.

Есть у меня — не в службу, а в дружбу! —
 Для девочек куклы, для мальчиков ружья,
 — Глубокая ловля і быстрая гребля, —
 Для девочек — іглы, для мальчиков — кеглі, (103)

Hipnotička moć muzike ogleda se u tome što deca nabrajaju najrazličitije razloge zašto prate svirača. Tim nabrajanjima, ostvarenim raznim paralelizmima, rimom i ritmom, Svetajeva pokazuje postepeno širenje vidokruga dece i uzmicanje od normiranih svesti njihovih roditelja.

— Где ж он? — Я іду за звоном.

— Он в жару меня баюкал.

— Где ж он? — Я іду за звуком.

— Я за красною фатой.

— Я за старшею сестрой.

— Говорят, что рай — далёко.

— Я не выучил урока.

— Что-то боязно мне втайне.
— Я — за дальнім. Я — за крайнім.

— Я — чтоб детство навестать.
— Не остаться. — Не отстать.

— За отчаявшимся кладом.
— Я — за славой. Я — за стадом.

— Всё равно — домой нельзя уж!
Я — так за' море! Я — замуж.

— Потому что в школе бьют.
— Потому что все' идут.

— Ночевать хотел бы в сене.
— Я — за Францем. Я — за всеми.

— Воевать хотел бы с львами.
— Я? не знаю. Ноги самі.

Потому что фатер — бьет.
Потому что — *всё* идет! (104)

U jednom trenutku, pri pomenu gradonačelnikove Grete, kao dotaknuta čarobnim štapićem, kolona smrti se poistovećuje i sa svadbenom povorkom. I što više metamorfoza zadesi kolonu na čelu sa flautom, to potresnije zvuči ton opela koji prepoznajemo u – „В царстве моем [...] Под зыбкою рябью, под зыбкою кровлей” (107). I vrhunac groteske, splitanje glasa dečijeg hora i glasa flaute, dočarava suštinsko poigravanje smrću. Jeziva slika kako se voda deci penje pod vrat, saopštava nam se kroz smeh te iste dece, njihovim govorom, tako da stalno iščekujemo kada će igra da se završi.

Кто-то: мел! кто-то: ил!
Кто-то: ноги промочил!

Кто-то: вал! кто-то: гул!
 Кто-то: озера хлебнул!

А вода уже по пальчікі
 Водолазам і купальщицам... (107-108)

Na samom kraju, paralelni glasovi se smenjuju po stihovima, jedan opisuje duhovni svet u koji se ulazi, a drugi opeva telo od koga se rastaje:

— Вечные сны, бесследные чащі...
 А сердце всё тише, а флейта всё слаще...
 — Не думай, а следуй, не думай, а слушай.
 А флейта всё слаще, а сердце всё глуше...

— Муттер, ужінать не зові!
 Пу — зы — рі. (108)

Realistično, otrežnjujuće „Муттер, ужінать не зові!”, razara čaroliju i iluziju igre. Međutim, čini se da ona ipak negde opstaje, možda tamo gde su siromasi podigli palatu gradonačelnikovoj kćeri, ali je telo bilo neminovni залог te igre. Život u Hamelnu, raj-gradu, ubija dušu, raj smisla, sluha i zvuka ubija telo. Tragovi su zarasli, vetar je pomeo glasove i korake, pa ostaju samo mehuri koji nose razigrane duše u novi svet.

Naš cilj ovde nije bio da detaljno popišemo retoričke postupke u poemi, već da uočimo neke reprezentativne stilsko-retoričke modele kako bismo bolje razumeli način na koji se Cvetajeva određuje prema svojoj temi, kao i vid komunikacije koji joj je u tom procesu potreban. Kada je reč o izražavanju likova u delu, izdvajaju se tri ravni – jedna od njih je ravan horova koji su povezani određenim idiolektom (građani Hamelna, pacovi, deca), druga je ravan Pacolovca/flaute/umetnosti, za koju je karakteristično poigravanje jezikom, a treću predstavlja glas onoga koga pesnikinja naziva autorom. Funkcija ove treće, *autorske* ravni jeste da naglašava ironijsko-satiričnu dimenziju dela. U svetlu teorije o „retorici mita” Rolana Barta, mogli smo prepoznati u govoru hora buržoazije težnje da se jezik okameni

(poslovica, maksima, komanda) i postane svojevrsno opravdanje društvenom uređenju, a u govoru pacova u jeku revolucije težnje ka radikalizmu u jeziku, nastojanje da se on suzi na najneophodnije elemente da bi se prilagodio opštem aktivizmu. No, vrhunski postupak Cvetajeve, koji joj omogućava ona „autorska” ravan što stvara kritički otklon u odnosu na svaku upotrebljenu reč, jeste prikaz metamorfoza buržoaske i revolucionarne retorike, tako da se one naposljetku suštinski izjednačavaju.

Zaključujući da sve revolucije i svaka vlast nastoje da individuu utope u kolektivu, da preinače *ja* u *mi*, pesnikinja ukazuje na mesto umetnika u društvu. Ne – za – i ne – protiv – društva, već, neminovno, bez obzira na njega. „Ne 'šaputništvo', već usamljeničko stvaralaštvo. A pesnik će najbolje poslužiti svome vremenu kada mu dâ da se kroz njega kaže, iskaže. Pesnik će najbolje poslužiti svome vremenu kada potpuno zaboravi na njega (kada na njega potpuno zaborave). Nije savremeno ono što nadviče, već ponekad i ono što prećuti” (Cvetajeva, 1990, II, 53)

LITERATURA

- Robert Browning, *The poetical works of Robert Browning: complete from 1833 to 1868 and the shorter poems thereafter* [Reprinted ed.], London [etc.]: Oxford University Press, 1957.
- Rolan Bart, *Književnost. Mitologija. Semiologija*, Nolit, Beograd, 1971.
- Mihail Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Nolit, Beograd, 1980.
- Johann Wolfgang von Goethe, *Meisterwerke (Gedichte – band I, Die großen Dramen – band IV)*, Mundus Verlag, 1999.
- Draginja Ramadanski, «Krivica Majakovskog kroz optiku poeme *Pacolovac* M. Cvetajeva» u: *Letopis Matice srpske*, god. 170 (mart 1994), knj. 453, sv. 3, str. 339-346.
- R. M. Rilke, M. Cvetajeva, B. Pasternak, *Pisma leta 1926*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1983.
- Dobrivoje Stanojević, *Retorika poezije*, Narodna biblioteka Smederevo, Smederevo, 2004.
- Catherine Ciepiela, «Leading the Revolution: Tsvetaeva's *The Pied Piper* and Blok's *The Twelve*» in: *Marina Tsvetaeva: One Hundred Years / Stoletie Cvetaevou – Papers from the Tsvetaeva Centenary Symposium*, Amherst College, Amherst, Massachusetts, 1992 (compiled and edited by: Victoria Schweitzer, Jane A. Taubman, Peter Scotto, and Tatyana Babyonysher), p. 111-130.
- Marina Cvetajeva, *Izabrana dela (Pesme i poeme – I deo, O umetnosti i pesništvu. Portreti – II deo)*, Narodna knjiga, Srpska književna zadruga, Beograd, 1990.
- Marina Cvetajeva, *Pacolovac* (prevela Draginja Ramadanski), Umetnička radionica Kanjiški krug, Kanjiža, 1998.
- Марина Цветаева, *Поэмі. Драматические произведения (Собрание сочинений в семи томах, том 3)*, Москва, Эллис Лак, 1994.
- Artur Šopenhauer, *Eristička dijalektika ili Umeće kako da se uvek bude u pravu objašnjeno u 38 trikova*, Svetovi, Novi Sad, 1997.

Treća nagrada

Nataša Tučev, Beograd

PUTOKAZI DAGA HAMARŠELDA

Godine 1961, ubrzo posle pogibije Daga Hamaršelda u avionskoj nesreći iznad Rodezije, u njegovoj kući u Njujorku otkriven je rukopis *Putokaza*, uz propratno pismo prijatelju i ovlašćenje da ga objavi, ukoliko bude smatrao da delo to zavređuje. Dag Hamaršeld, drugi po redu Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, i za života je u određenim prilikama objašnjavao svoj kredo, imenujući duhovne tradicije i pojedince koji su na njega izvršili najveći uticaj, kao i principe kojima je težio da se rukovodi u svom radu na čelu svetske organizacije – a kao jedan pokazatelj ozbiljnosti sa kojom je shvatao mesto duhovne potrage u ljudskom životu, za sobom je ostavio i Sobu za meditaciju pri UN, dizajniranu prema njegovim instrukcijama i otvorenu za javnost 1957. Međutim, do objavljivanja *Putokaza* javnost nije znala da je Hamaršeldovo razumevanje unutrašnje stvarnosti, čovekovog bića i onoga što njegov život čini smislenim, našlo svoj izraz u ovom dnevniku na kome je autor radio tokom većeg dela svog života, dosledno beležeći svoje uvide, iskustva i trenutke krize kao svojevrsne znakove pored puta – koji je, zapravo, predstavljao njegov put samospoznaje. Ono što je takođe moralo začuditi čitaoce pri prvom susretu sa *Putokazima* jeste činjenica da u njima nema nijednog pomena Hamaršeldovog političkog i javnog delovanja. Uprkos tome, slika koja se stiče o autoru *Putokaza* ni na koji način nije u suprotnosti sa slikom koja se stiče na osnovu istorijskih saznanja o Hamaršeldovim aktivnostima na položaju Generalnog sekretara UN, i drugim javnim položajima na kojima se nalazio pre toga. Na komplementarnost ove dve slike implicitno ukazuje i sâm Hamaršeld, pišući u *Putokazima* da *via activa* i *via contemplativa* za njega ne postoje odvojeno, da je za duhovnog tragaoca u današnje doba neminovno da uđe u istoriju i u domen akcije – i da ideal pustinjaka, koji daleko od problema svog društva nalazi unutrašnji mir i odgovore na teleološka pitanja, pripada prošlosti.

Dag Hamaršeld (**Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld**, 1905-1961), pesnik i prevodilac poezije (prvi prevodilac francuskog nobelovca Sen-Žan Persa na švedski), član Švedske akademije za književnost, član Švedskog alpinističkog saveza, fotograf, ljubitelj prirode i poznavalac umetnosti, dobitnik Nobelove nagrade za mir 1961, svetskoj javnosti je najpoznatiji kao Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, koji je ostao na ovom položaju dva mandata, od 1953. godine pa do smrti.

Rođen je 1905. godine u Jankopingu, u Švedskoj. Njegov otac bio je premjer Švedske od 1914-1917. U jednom autobiografskom tekstu, Hamaršeld piše da je od generacija vladinih službenika sa očeve strane nasledio predstavu o satisfakciji koju čovek može iskusiti kroz nesebičnu službu svome bližnjem, svojoj zemlji – ili čovečanstvu. Od majke je, kako navodi u istom tekstu, nasledio radikalni egalitarizam kao najvažniji aspekt njenog razumevanja jevanđelja: uverenje „da su svi ljudi jednaki jer su svi Božja deca”.

Na Univerzitetu u Upsali, Hamaršeld studira književnost, filozofiju, političku ekonomiju i prava, a na Univerzitetu u Stokholmu 1933. godine stiče doktorsko zvanje iz oblasti ekonomije. Kao student u Upsali, ima priliku da sluša seriju predavanja Alberta Švajcera i upozna se sa njegovom filozofijom „Poštovanja prema životu”. Švajcerova, u to vreme već slavna, životna odluka – da se odrekne akademskih privilegija i otvori bolnicu u Africi gde će se baviti elementarnom medicinskom praksom, s namerom da otplati bar mali deo ogromnog duga belog čoveka prema crnom – već je sama po sebi ostavila snažan utisak na Hamaršelda. Kasnije će pisati kako je, zahvaljujući Švajcerovoj etici, uspeo da prilagodi sopstvene ideale zahtevima savremenog doba, i otkrio kako čovek današnjice može da korespondira sa svetom jevanđelja.

Od 1935-1953, Hamaršeld je službovao na nekoliko važnih državnih položaja, koji su mu omogućili da doprinese jačanju programa socijalne zaštite u Švedskoj, kao i raznim oblicima saradnje među evropskim zemljama. Godine 1953. ponuđeno mu je mesto Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Hamaršeldovo angažovanje na čelu svetske organizacije utrlo je put kosmopolitskom duhu u vreme drastičnih

hladnoratovskih podela. Vrednosti koje je zastupao na ovom položaju bile su – kako je objasnio u jednom svom govoru na Oksfordskom univerzitetu – politička neutralnost, lični integritet, „poštovanje zakona i poštovanje istine”. Smatrao je da ulazi u konflikt sa interesima dva dominantna vojnopolitička bloka upravo zato što je privržen principu neutralnosti, a ne zato što je od njega odstupio. Takođe je govorio: „Na opasnom smo terenu ako verujemo da ijedna individua, ijedna nacija ili ideologija, imaju monopol na pravičnost.” Dag Hamaršeld je osnovao mirovne snage UN od kontigenata iz neutralnih zemalja i poslao ih u prvu misiju, kojom je okončana Suecka kriza. Radio je na smirivanju bliskoistočnog sukoba i pokrenuo prvu posleratnu inicijativu za nuklearno razoružanje. Diplomatskim delovanjem i akcijama mirovnih snaga dao je značajnu podršku dekolonizaciji afričkog kontinenta.

Na dan 18. septembra 1961, Hamaršeld se avionom uputio u Kongo da bi posredovao u mirovnim pregovorima. Dosledan načelu neutralnosti, odbio je britansku zaštitu u ratnoj zoni. Pod nikad razjašnjenim okolnostima, avion se srušio dok je leteo iznad Rodezije. Nekoliko dana kasnije, Džon Kenedi se obratio Generalnoj skupštini UN rečima: „Jedan plemeniti sluga mira je mrtav.” Hamaršeldu je posthumno dodeljena Nobelova nagrada za mir iste godine.

*

Propratno pismo pronađeno uz *Putokaze*, u kome Hamaršeld zaveštava ovaj rukopis svom prijatelju, švedskom diplomati Lajfu Belfragu, otkriva da je delo prvobitno bilo koncipirano kao dnevnik, i da ga je autor pisao za sebe, bez namere da ga publikuje. „Međutim”, stoji u pismu, „s obzirom na moju kasniju istoriju i sve što je o meni izrečeno i napisano, situacija se izmenila.” Hamaršeld naglašava da je ovaj rukopis jedini koji „istinито oslikava” njegov profil i daje odobrenje prijatelju da ga objavi, „kao neku vrstu *bele knjige* koja se bavi mojim pregovorima sa samim sobom – i sa Bogom.”

Iako su termini „bela knjiga” i „pregovori” preuzeti iz diplomatskog rečnika, u kratkim proznim i poetskim zapisima od

kojih se sastoje *Putokazi* nema nijednog pomena Hamaršeldovog diplomatskog delovanja, niti istorijskih događaja za koje se vezuje njegovo ime. Međutim, ova knjiga na izvestan način ipak interpretira fizičku stvarnost sa stanovišta duhovne, kao ogledalo preslikava akciju u kontemplaciju, preokupacije spoljašnjeg života u unutrašnju potragu i introspekciju, formirajući tako jedan dinamični, četvorodimenzionalni portret, koji se u tom smislu zaista približava celovitoj slici i „istini” o Dagu Hamaršeldu više od ijedne konvencionalne biografije.

Putokazi u velikoj meri predstavljaju razradu i tumačenje Hamaršeldovog ideala nesebične službe motivisane ljubavlju prema Čoveku, kojim je težio da se rukovodi u svim sferama svog života. Taj ideal se ovde razmatra iz raznih uglova i u interakciji sa nekoliko drugih motiva. Jedna grupa zapisa polazi od uverenja da kroz nadličnu službu individualni život dobija smisao, jer pronalazi svoje mesto u obrascu svekolikog Života:

Tvoj „lični” život ne može imati trajni, samosvojni smisao. On može steći proizvodni smisao, ali samo tako što će se uklopiti i podrediti nečemu što „traje” i što je samo po sebi „smisleno”. Je li to ono što pokušavamo da definišemo kada govorimo o „Životu”? Može li tvoj život poprimiti značenje kao sićušni fragment Života?

Hamaršeldova razmišljanja o fenomenu Života delom se zasnivaju na već pomenutoj Švajcerovoj etici. Prema Švajcerovom viđenju, ako je ovaj svet izraz volje za životom, onda poštovanje prema životu mora biti njegov najviši princip. Švajcer smatra da najneposrednija i najobuhvatnija činjenica u ljudskoj svesti jeste: „Ja sam život koji želi da živi, i postojim okružen životom koji želi da živi.” Iz te spoznaje proizilazi sposobnost pojedinca da se solidariše sa drugim ljudima i svim živim bićima; da, polazeći od doživljaja da je njegov sopstveni život za njega svetinja, shvati da tako treba da se odnosi i prema životima drugih. Čovekov etički impuls, otud, za Švajcera nije ništa drugo do sama volja za životom – u onom svom obliku u kome ona prerasta usredsređenost na sopstvenu izdvojenu egzistenciju i manifestuje se kao poriv da se nesebično služi Životu uopšte. To znači, kako Hamaršeld piše u *Putokazima*, da „želimo život ne razmišljajući da li je u pitanju naš sopstveni ili neki drugi”.

Drugo važno uporište Hamaršeldovog altruizma jesu ideje proizišle iz njegovog interesovanja za dela srednjovekovnih hrišćanskih mistika kao što su Majstor Ekhart, Huan de la Kruz i Tomas Kempis. O njihovom uticaju Hamaršeld govori u tekstu pripremljenom za radio emisiju Edvarda Maroa (emitovanom povodom njegovog dolaska na čelo UN). Hamaršeld ističe da je za ove autore put samoostvarenja vodio kroz neprekidnu borbu protiv egocentrizma i svakog sebičnog impulsa. „Ljubav je za njih”, pisao je, „značila prosto prelivanje one snage kojom su bili ispunjeni kada su živeli u istinskom samozaboravu.” Ta ljubav nalazila je svoj konkretan izraz u izvršenju dužnosti, „onako kako su je oni tumačili” – dužnosti proizišle iz potreba njihovih bližnjih – i omogućavala im istrajnost i pristanak na svaku sudbinu koju bi im život pri tom nametnuo.

Put koji su sledili srednjovekovni mistici takođe se može opisati sintagmom *imitatio Christi* (što je, istovremeno, i naslov poznate Kempisove skolastičke rasprave, i za Hamaršelda jedne od najuticajnijih knjiga iz ove tradicije). U *Putokazima*, Hamaršeldovo tumačenje principa *imitatio Christi* neodvojivo je od njegovog tumačenja same Hristove ličnosti. Hrist je ovde predstavljen kao oličenje potpuno nesebične ljubavi prema ljudima, ali je istovremeno i sâm čovek, epitom najvrednijeg ljudskog potencijala, koji svojim primerom ukazuje na mogućnost njegove realizacije u svakom od nas. U Hamaršeldovoj neortodoksnoj interpretaciji, ono što je božansko u Hristu je prosto njegova potpuna doslednost tom potencijalu:

Je li junak te besmrtne, brutalno jednostavne drame, zaista „Jagnje Božje koje uze na sebe grehe sveta”? Apsolutno odan otkrivenom potencijalu u sebi – u tom smislu Sin Božji, u tom smislu žrtveno Jagnje, u tom smislu Iskupitelj. Jedan mladić, nepokolebljiv u svojoj posvećenosti, koji sledi izabrani put do kraja bez samosažaljenja ili zahteva da bude shvaćen, ostvarujući sudbinu koju je odabrao...

Simbolika Isusa koji umire na krstu za Hamaršelda je univerzalno ljudska: ona se može primeniti ne samo u okvirima hrišćanske tradicije, već bilo gde u svetu i u bilo kom istorijskom razdoblju, kad god se ljudsko biće iz ljubavi odvaži na najveću moguću žrtvu. „Svakog trenutka”, piše on, „Isus umire u nekome

ko je sledio putokaze unutrašnjeg puta do kraja: ljubav i strpljenje, pravičnost i poniznost, odanost i hrabrost, mir.”

„Slediti primer Sina” za Hamaršelda istovremeno znači i „opažati s ljubavlju kako ljudi rastu” – to jest, verovati u prirodenu etičko jezgro koje postoji u svakom pojedincu i mogućnost duhovne transformacije koja iz njega proizilazi. U *Putokazima*, on ga naziva „kamenom-stancem pristojnosti koji uvek treba da očekuješ da ćeš naći, čak i ispod dubokih naslaga zla.” Isus je i u tom smislu uzor, jer je bio u stanju da taj „kamen-stanac” otkrije čak i u najvećim grešnicima i uspostavi kontakt s njim, zarad budućnosti čovečanstva:

Isusovo „odsustvo moralnih principa”. On je sedao za trpezu sa carinicima i grešnicima, i prijateljevao sa bludnicama. Je li to radio da zadobije njihovu podršku? Ili je, možda, mislio da može da ih preobrati takvom „popustljivošću”? Ili je bio obdaren tako bogatom i dubokom čovečnošću da je mogao da se poveže, čak i u njima, sa onim u ljudskoj prirodi što je zajedničko svim ljudima, neuništivo, i na čemu se budućnost mora graditi?

Hamaršeldov kredo, međutim, ne može se u potpunosti sagledati samo kroz analizu njegovih duhovnih i filozofskih uzora. On isto tako predstavlja i odgovor na jednu specifičnu egzistencijalnu situaciju, u kojoj se ono što je duboko lično prepliće sa problemom koji, možda, predstavlja i *la condition humaine* u savremenom svetu uopšte. U psihološkom smislu, on se manifestuje kao stalno prisutna svest o usamljenosti. Ovo intimno priznanje čini okosnicu mnogih Hamaršeldovih zapisa i ponekad se čak i direktno dovodi u vezu sa njegovom potrebom da radi za dobrobit drugih. „Ono za čim najviše čezneš”, piše on, „je da osetiš – ili da veruješ da osećaš – da si nekome potreban.” Za Hamaršelda, usamljenost boli, ne zato što čovek nema nikog s kim bi podelio svoj teret, već zato što ima samo svoj teret da nosi. U pojedinim trenucima mu se čini da je, „osim vrednosti koju možda ima za druge”, njegov život „gori od smrti”. „Otud, u svojoj velikoj usamljenosti, služim drugima.”

Razmišljanja o usamljenosti u *Putokazima* često sobom povlače i implicitnu kritiku društva i neautentične međuljudske komunikacije uslovljene društvenim konvencijama. Biti društven,

piše Hamaršeld, znači „pričati samo zato što konvencija zabranjuje tišinu, trljati se jedno o drugo da bi stvorili iluziju intimnosti i kontakta”. Isprazna komunikacija koju diktiraju društvena pravila samo je surogat za istinski ljudski kontakt, jer kroz nju čovek niti predstavlja drugima svoje autentično „ja”, niti se u pravom smislu reči susreće sa drugom osobom. Hamaršeldova metafora za ovo neiskreno predstavljanje jeste „šuplje jaje”. Da bi se jaje moglo upotrebiti kao dekorativni predmet, prethodno se iz njega mora odstraniti sav sadržaj. „Šuplje jaje” je savršeno prilagođena društvena *persona* – prazno, svedeno na ljusku i sasvim lagano, ono odlično plovi i održava se na vodama društvenog života, ali u njemu više nema „ni embriona, ni hrane za njegov rast”.

Usamljenost iz koje čovek naslućuje da nešto nije u redu s njim, ali isto tako, i da nešto nije u redu sa svetom u kome živi, jedna je od velikih tema savremene književnosti. U tom smislu, najbliži pandan Hamaršeldovim razmišljanjima bila bi drama *Koktel* T. S. Eliota, čija junakinja Silija takođe traži izbavljenje od usamljenosti. Kraha intimne veze samo je neposredan povod za introspekciju koja je dovodi do otkrića da su svi njeni kontakti sa ljudima bili samo kontakti sa projekcijama, da je volela samo ono „što je stvorila u svojoj mašti”. Eliot sugerise da se ljudi u savremenom društvu možda prosto dele na one koji su postali svesni nemogućnosti istinskog zbližavanja i one koji do te spoznaje još nisu došli. Većina nas, stoji u Eliotovoj drami, niti je sposobna da voli, niti je istinski voljena, i ova egzistencijalna situacija neće se promeniti ukoliko savremeni čovek ne nađe način da iskorači iz tamnice svog ekstremnog egotizma. „Mislimo na ključ”, piše Eliot u *Pustoj zemlji*, „svako u svom zatvoru/ Misleći na ključ, svi potvrđujemo zatvor.” Sledeći sličan misaoni tok, Hamaršeld u *Putokazima* piše: „Je li moj kontakt sa drugim ljudima išta više no kontakt sa odrazima u ogledalu? Ko ili šta mi može dati moć da ogledalo preobrazim u vrata?”

Dalja razrada ovog motiva otkriva se u onim zapisima u *Putokazima* koji sugerisu da postoje dva načina da se razmišlja o sopstvenom biću, ili dva različita aspekta jastva. Postoji egotistično „ja”, zaokupljeno ličnim interesom, koje teži „da zadovolji svoje želje, da zadobije moć i divljenje drugih”; njega su u najvećoj meri

proizvele društvene okolnosti, „neodgovorne i ravnodušne osobe, besmislena priznanja i zabeležena dela” i ono je kao „kamen spoticanja” za duhovnog tragaoca, „ludačka košulja neposrednog”. Nasuprot tome, međutim, postoji istinska individualnost, „Ja” kao autentični centar čovekovog bića; ako bi čovek znao kako da „spusti sidro u veliku misteriju života” i iskusi ovo mistično središte, ne samo da bi doživeo regeneraciju i ispunjenje, već bi spoznao i svoju suštinsku povezanost sa svime što postoji. Nalik hinduističkom Atmanu, i Hamaršeldov koncept najdubljeg Jastva podrazumeva transcendentalna svojstva: ono više ne pripada samo pojedincu, već istovremeno predstavlja i zajednički imenitelj, ono što je praiskonski ljudsko, arhetipske temelje bića koji pripadaju celom čovečanstvu i stoga čine uporište našeg doživljaja solidarnosti i saosećanja. „Ostani u Središtu koje je tvoje, i središte čitavog ljudskog roda”, piše Hamaršeld. „U svakom trenutku učini sve što možeš za ciljeve koje to središte nameće tvom životu.”

„Iskorak iz jastva koje je kamen spoticanja - ulazak u Jastvo koje je ispunjenje”, i koje omogućava transcendentalni doživljaj povezanosti sa svim ljudima, tako se otkriva kao put izbavljenja iz strašne egzistencijalne usamljenosti. Sa tog stanovišta, Hamaršeldu više nije važno da mu li je samoća nametnuta od strane nesavršenih društvenih struktura, ili proizilazi iz njegovih ličnih nedostataka – ona se svejedno prevazilazi kroz samoostvarenje, kroz napor da se realizuje najvažniji ljudski potencijal:

Bilo da je nametnuta, ili odabrana – na kraju, svest o budućoj usamljenosti dopušta izbor između samo dve alternative: ili se prepustiti pustom očajanju, ili rizikovati tako mnogo zarad ostvarenja „unutrašnje mogućnosti” da se time stiče pravo na život u transcendentalnom jedinstvu...

Iskusiti transcendentalno jedinstvo znači „utopiti svoju ličnost u Jedno”, zazvučati „kao jedna nota u sazvučju organske celine”, biti kišna kap koja stvara prstenove „padajući u široko prostranstvo mirne, tamne vode”. Teologija imanencije i svojevrсни panteizam koji impliciraju ove metafore, opet ukazuju da je Hamaršeldovo viđenje božanskog blisko onome koje je pronašao u delima srednjovekovnih mistika. On citira Majstora Ekharta:

„Ali kako, onda, treba da volim Boga?” „Moraš ga voleti kao da je On ne-Bog, ne-Duh, ne-Osoba, ne-Supstanca: voleti

ga prosto kao Jedno, čisto i apsolutno jedinstvo u kome nema ni traga dualnosti. I tome Jednom moramo se prepustiti i stalno u njega ponirati, padajući iz bivstvovanja u ne-bivstvovanje. Bog nam pomogao da tako učinimo.”

*

Za Hamaršeldovu duhovnu potragu moglo bi se reći da ima horizontalnu i vertikalnu ravan. Vertikalna ravan realizuje se kroz molitvu i meditaciju, kao i kroz doslednu introspekciju: u *Putokazima* su zastupljeni brojni zapisi u kojima autor samog sebe skrupulozno posmatra i često bez milosti kritikuje i optužuje. Kroz *Putokaze*, Hamaršeld se bori protiv egocentričnosti, raskrinkava sopstvenu ambicioznost, solipsizam, megalomaniju, mazohizam, sklonost da prezire druge, želju da bude u centru pažnje, uskogrudost, sumorna raspoloženja. Iako ne nova u književnosti, ovakva preispitivanja sprovedena su u *Putokazima* sa beskompromisnim poštenjem i iskrenošću koji ovom delu daju poseban pečat i lepotu.

S druge strane, Hamaršeldov modernitet u odnosu na sličnu ispovednu građu u književnosti ogleda se u *horizontalnoj* ravni njegove potrage – u autorovom stalnom insistiranju da istraživanje duhovne dimenzije života ne treba da znači okretanje leđa društvenoj odgovornosti. „U naše doba”, piše on, „put do svetosti neminovno vodi kroz domen akcije.”

U domenu akcije, Hamaršeld je organizaciju Ujedinjenih nacija doživljavao kao „polje službe” koje mu je život dodelio, i u koje je težio da ugradi svoju duhovnu spoznaju o suštinskom jedinstvu čovečanstva. Hamaršeld nije imao iluzija u pogledu slabosti i nedostataka svetske organizacije: u jednom od zapisa u *Putokazima*, on UN naziva „neubedljivim delom ljudskih ruku – ali”, nastavlja, „moraš sve svoje položiti za taj ljudski san, zarad onog jedinog što ga čini stvarnim”. Na drugom mestu, opet, primećuje: „To je jedna *ideja* kojoj služiš – ideja koja mora pobediti da bi opstalo čovečanstvo vredno tog imena. Ta ideja je ono čemu moraš pomoći da pobedi svim svojim snagama – a ne rad ljudskih ruku koji ti samo u ovom trenutku nameće odgovornost i priliku da ga unaprediš...” Uprkos nesavršenosti ovog „rada ljudskih

ruku”, Hamaršeld je smatrao da ono što u njemu vredi, i za šta se mora zalagati svim snagama, jeste kosmopolitski san o svetskom miru iz kojeg je projekt UN proistekao.

Taj san takođe nalaže osećaj dužnosti prema Čoveku koji prevazilazi nacionalne i patriotske okvire. „[Hamaršeld] bi nas podsećao”, objašnjavao je švedski diplomata Rolf Edberg, „kako su se ljudi nekada organizovali u porodice, kako su se porodice udruživale u plemena i naseobine, i kako su se iz plemena razvili narodi i države. Ali, nacija ne može biti kraj tog razvoja. U Povelji UN on je video zacrtan put ka cilju koji je nazivao organizovanom međunarodnom zajednicom.” Sagledavši u ovom svetlu budućnost čovečanstva, i način na koji je njegov rad mogao da služi ostvarenju te vizije, Hamaršeld mu je pristupio kao „horizontali” svog duhovnog puta:

Sebičan san, koji odbija da te deli sa ma kim ili ma čim drugim: najveći poduhvat čovečanstva – san o čovečanstvu.

Najveći poduhvat čovečanstva, u okviru kojeg najplemenitiji san pojedinca jeste – da mu se potpuno posveti.

Otud: rado u smrt ili poniženje, ako je to ono što san zahteva...

U tekstu napisanom za radio emisiju Edvarda Maroa, Hamaršeld se pita da li čovek može „aktivno služiti društvu, a da takav život bude potpuno usklađen sa njegovim doživljajem da pripada zajednici duha”. U *Putokazima*, odgovor na ovo pitanje izvodi se iz specifičnog tumačenja pojma „misticizam”. Za razliku od uvreženog stanovišta da je „misticizam” nešto nespojivo sa društvenim angažmanom, da podrazumeva usredsređenost na ekstatične doživljaje i uvide koji ostaju vezani isključivo za sferu unutrašnjeg života, Hamaršeld vidi mistika kao nekoga ko se u potpunosti otvorio ka svetu i njegovim problemima – jer je otkrio da je sa tim svetom suštinski povezan. U *Putokazima*, on traga za „granicom nečuvenog”, za iskustvom onostranog koje opisuje kao nedosežno morsko dno, miris „šumskog cveta-zvezde” ili „nepoznati izvor” koji mu „napaja biće svojim mogućnostima” – da bi, najzad, dosegao mistično iskustvo koje je neodvojivo od sadašnjeg trenutka i aktuelne stvarnosti. „Tada sam uvideo da zida nikada nije ni bilo, da je ‘nečuveno’ ovo i ovde, a ne nešto drugo i

negde drugo, da se 'žrtva' prinosi ovde i sada." *Ovde i sada* tako se otkriva kao krajnje odredište potrage, koja je tragaoca naposljetku opet uputila na ovaj svet, na ovu stvarnost, i imperativ da se u njoj angažuje:

...imao je kontakt sa stvarnošću, nežan i intenzivan, kao dodir ruke voljene osobe: doživljaj jedinstva kroz samopožrtvovanje koje nije bilo samodestruktivno, u kojem mu je srce bilo lucidno, a um ispunjen ljubavlju. Na suncu i na vetru, kako blizu i kako daleko – i kako različito od onoga što znalci zovu Misticizmom.

Ovaj broj časopisa *Ulaznica* je objavljen zahvaljujući
finansijskoj podršci Pokrajinskog sekretarijata za
kulturu i obrazovanje.

ulaznica

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. XLI, decembar 2008.
broj 213

Izdaje Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin” Zrenjanin. Izlazi pet brojeva godišnje. Cena po jednom primerku 200,00 dinara, godišnja pretplata 1000,00 dinara (za inostranstvo 2000,00 dinara) Pretplatu slati na žiro-račun broj **840-74664-12** Gradske narodne biblioteke sa naznakom za „ULAZNICU”.

Rukopise slati na adresu: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin” Trg slobode broj 2, 23000 Zrenjanin, otkucane, odnosno odštampane ili na disketi, sa naznakom za „ULAZNICU”
Rukopisi se ne vraćaju.

Telefon: 023 566 210

E-mail: biblioteka@zrbiblio.org

Slog i prelom i korice: Vladimir Tot
Štampa: Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin”
Zrenjanin

YU ISSN 0503-1362